

A marosillyei Veres-bástya

**Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány
Kolozsvár 2004**

A marosillyei Veres-bástya

ERDÉLYI MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI FORRÁSOK
2.

Felelős kiadó és a sorozat szerkesztője
Kovács András

A marosillyei Veres-bástya

**Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány
Kolozsvár 2004**

A helyszíni kutatást a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának
Nemzeti Örökség Programja támogatta.

Megjelent a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti és Etnikai Főosztálya támogatásával

ISBN 973-85973-2-3

Készült a Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós
Sajtóközpontjának nyomdájában
Felelős vezető: Tonk István
Műszaki szerkesztő: Bálint Lajos

Tartalom

Kovács András: A marosillyei Veres-bástya	7
I. Az együttes leírása.....	7
II. Az együttes története	9
Az illyei vár leltárai	13
Képi források	17
Térképek	17
Grafikák	17
Feliratok	18
A marosillyei uradalom könyvészete	19
III. Az épületegyüttes előzetes keltezése.....	20
IV. Az épület állapota.....	21
V. A Veres-bástya	21
Alaprajza	21
A homlokzatok.....	23
Födémek.....	23
Építészeti dekoráció	23
A festett dekoráció maradványai	24
A Veres-bástya szerepe az együttesben	24
VI. Következtetések	25
VII. A marosillyei vár leltárai. 1640–1714	26
1640.	26
1647. június 27.	30
1685. május 16–27.....	36
1693.	46
1694. március 3–5.....	53
169[8.] december 8–10.	67
1712. február 17.....	75
1713. december 13.....	79
Mellékletek	
A leltárakba foglalt információk összegező topográfiai táblázata.....	81
Karácsony István – Kovács Zsolt: A Veres-bástya falkutatásáról.....	104
Báró Bornemisza Ignác és Pál közötti Marosillyét illető osztálylevél.	
Görgényszentimre, 1752. november 8. (közzéteszi Kovács Zsolt)	108
Kovács Zsolt: A marosillyei várhoz kapcsolódó emlékek	110
Bastionul Roșu din Ilia (Rezumat)	113
The Red Bastion from Ilia (Abstract)	114

A marosillyei Veres-bástya

I. Az együttes leírása

Marosillye nyugati szélén, a városi kórház (az egykori Bornemisza-kastély) telkén található az a lakkal műemlék épület, amelyben a közhít szerint Bethlen Gábor fejedelem született 1580-ban.

A jelenleg kórház gyanánt használt, főhomlokzatával délkelet felé forduló alápincézett, magasföldszintes, késő klasszikus kastélyt a 19. század közepére táján építették „U” alakú alaprajzon. Ennek az épületnek az eredetileg sokkal nagyobb gazdasági udvaráról választották le azt a szomszédos telket is, amelyen a jelenleg elhalványult és használatlan, de egykor rangos, téglalap alakú alaprajzon épült, emeletes késő barokk magtár állott. Ennek hosszoldalai a kastélyépület mellékhomlokzataival párhuzamosak. A kórház megközelítőleg téglalap alaprajzú telkének északkelelti, északnyugati és délkeleti oldalán kevésbé igényes, gazdasági jellegű épületek állnak. A felsorolt épületek egyike sem szerepel a műemlékek hivatalos jegyzékében. A telek déli oldalát a Maros-part, illetve egy azzal párhuzamos árvízvédelmi töltés határolja.

Az általunk kutatott, ugyancsak alápincézett, magasföldszintes műemlék épület megközelítőleg egyenlő közű négyszögbe írható alaprajzon emelkedik. Az ép sarokról összekötő tengely nagyjából észak–dél irányú. Magas, menedékes lábazatát a dél felé forduló két oldalán lőrések és pincezellőzetek török át és félköríves met-szetű párkány határolja. Ezek az elemek hiányzanak az épület északkeleti és északnyugati oldalán. A lakószintet kókeretes hármas ikerablakok és fakeretes, álló téglalap alakú ablakok világítják meg. Ikerablakai közül kettő a délkeleti, a harmadik a délnyugati oldalon található. Az egész épületet jelenleg bádoggal héjazott sátor tető fedi, melynek széles, kiugró eresze fából ácsolt gyámokra támaszkodik.

Az északnyugati homlokzatot köböl rakott, az épületnél újabb keletű támok erősítették, ezek azonban idővel megsüllyedtek s elváltak az általuk támasztott falaktól. E támok fogják közre a neogótikus keretelésű, csúcsívesen záródó főbejáratot, melynek küszöbérére néhány, köböl készült lépcsőfok vezet. Az északkeleti homlokzatnak a keleti sarokhoz viszonyítva rizalitszerűen kiugró udvar felőli részét egy korábbi félköríves és egy újabb, egyenes záródású pincebejárat törí át. A homlokzat kiugrását a pinceszint fölött egy oszloptörzs határolja, a lakószintet itt is két, az előbb említettekhez hasonló fakeretes ablak világítja meg.

Öt pincehelyiséget található benne, kettő ezek közül a vastagabb fallal elválasztott, déli oldalakkal határolt helyiségekbe vezet. Ezeket gerenda-födémmel fedték. Egyedül az északkeleti sarok kis pincehelyiséget fedi dongaboltozat. Az északkeleti oldalon a hevederívek alatt belső fal határol egy ma megközelíthetetlen helyisé-

get,¹ amely fölött a belső lépcső található. Az északkeleti pincebejárat rézsűjén az egymástól eltérő falsíkok számtalan beavatkozás és javítás nyomát őrzik.

A lakószint alaprajzi elrendezését a déli sarokban elhelyezkedő F1-es helyiség határozta meg: az F5 és F6 ennek az északkeleti oldalához simulnak, az F2 és F3 a délnyugatihoz, az F4 pedig ezek nyilvánvaló kiegészítéséből született. Ezt tükrözik a falvastagságok is: az F2 és F3, illetve az F5 és F6 közötti falakon kívül csak az F4 külső fala keskenyebb, a többi fal következetesen méteres vastagságú.

A lépcsőfeljárat a bejáratí ajtón túl is folytatódik. Az F5 helyiségenben csak kissébő, néhány centiméteres szintkülönbséget lehet megfigyelni, nagyjából az F1 és F2, illetve F3 helyiségeket elválasztó fal vonalának meghosszabbításában.

Az F1 helyiséget 4–4 gyámköre támaszkodó fiókos dongaboltozat fedи. A vájatos és akantuszleves díszítésű, kóból faragott, ívelt gyámok közül kettőt harccsal egészítettek ki. A boltíveket primitív vonalú stukkóelekkel díszítették, melyek két, ugyancsak stukkóval fedett záróköben² futnak össze. A gyámköveket és boltfiókokat szimmetriára törekedve építették, s megfeleltették az ablakok és a két ajtónyílás – ezek egyike el van falazva – fülkéivel. Fülke foglalja magába az F5-be vezető, ma befalazott ajtó helyét is.

Az F5 helyiséget mennyezet fedи. Jelenleg az F3 felől közelíthető meg, ajtaja van az F6 felé és két fülke (ajtó és ablak) nyílt belőle az F4-be. Az F1 felé ma befalazott, kőkeretes ajtó vezetett. Ennek a lépcsőzetes lemezek közé fogott két pálcából alakított profilja a lábazatot jelezve a szárköveken befelé fordul, ugyancsak lépcsőzetes szemöldököt lemezek közé fogott kíma és pálcá díszíti. Frízébe Bethlen Farkas 1582-es feliratát vésték. A szemöldököt és frízét az elektromos kábelek feltetésekor összetörték. A helyiség külső, F4 felőli sarkában, furcsán alakított fülke keretel egy függőlegesen falba épített oszlopsudarat. Az F6 helyiséget ugyancsak mennyezet fedи, északkeleti falában pedig egy fülke található. Mennyezetes az F4 helyiség is. Viszonylag keskeny külső falát belül vakákkádok erősítik. Az F3 felőli bejárata előtt a bejáratí lépcső fokaira támasztott, ügyetlenül alakított lépcsőfokokkal küszöbölték ki a szintkülönbséget. Ez a helyiség a pince elfalazott helyiségeinek felel meg.

Az F3 helyiséget, amely jelenleg a bejáratí lépcsőt is magába foglaló előtere az épületnek, az F2-ével azonos boltozat fedи, amelyet csak az utólag épített keskeny fal szakít meg. Az F5 és F1 felőli sarkába építették be a kéményt. Az F2 helyiséget fiókos dongaboltozat fedи, amelynek eredetileg sokkal mélyebbre ereszkedő boltvállait az újabb időkben levágták. Nyugati sarkában egy falifülke, mellette, a déli homlokzat felé befalazott ajtó található. Egy másik, fakeretes, ugyancsak elfalazott ajtaja az F1-be nyílt.

A csak létrával megközelíthető jelenlegi padlásfeljáró az F3 helyiséget mennyezeten nyílik. A padlásterben megfigyelhető, hogy az F1 helyiség két, befelé forduló fala jóval magasabb, mint az épület külső homlokzatába foglalt falaié, amelyeket feltehetőleg visszabontottak. Az előbbiek külső oldalát vakolták is, s a vakolatban

¹ A helyreállítás során ezt a helyiséget lebontották.

² Ezek közül a déli zárókövön a falkutatás során iktári Bethlen Farkas címere került elő.

egy gerendafészek-sor rajzolódik ki. Az épület északnyugati külső, szemmel láthatólag modern falának koronájából három, nagyjából egyenlő közöket határoló oszloptörzs töredékes nyakrész emelkedik ki.

II. Az együttes története

Az illyei uradalmat a 13. század második felében említi először. 1266-ban Kalán nb. Posa fia: Nana volt a birtokosa, 1296-ban Ákos nb. Sándoré volt.³ Az ugyancsak Ákos nemzetiségből származó Dienesi család birtokolta a későbbiekben is, 1508-ig a rokon Folti családdal együtt.

1468-ban már létezőként említi a Dienesi család várát, *castellumát*, 1493-ban pedig ugyanennek a családnak az illyei vár mellett álló kúriájáról olvasunk.⁴ A Dienesiek az urai ennek a kis középkori várnak a 16. század közepét követő években is, akkor, amikor a Maros Dobrai-szorosának nyugati bejáratánál álló erősség stratégiaileg felértékelődött, mert 1552. július 30-án a törökök elfoglalták Lippa várat. Lippának ez az első török megszállása 1595. augusztus 18-ig tartott.

Marosillye és Branyicska az említett szoros két végpontján így végvárak lettek, s az erdélyi országgyűlés a fejedelemmel együtt a következő időszakban komoly erőfeszítéseket tett arra nézve, hogy ezek a kis erődítmények be is tölthessék új szerepüket a török elleni védekezésben. Ebben az értelemben döntött az 1553. január 20-i kolozsvári országgyűlés a Déva alatt fekvő Illye és Branyicska erődítésének támogatására bevezetendő új adóról. Két évvel később, az 1555. április 24-i marosvásárhelyi gyűlésen a rendek úgy határoztak, hogy Hunyad vármegye királyi jövedelmeit Marosillye erődítésére fordítsák, s hogy oda a királyi javak kezelőjének egy képviselőjét küldjék, aki a kifizetésekről meg az erődítési munkához szükséges anyagokról és eszközökről gondoskodjék. Ebben az értelemben intézkedett az 1560. évi enyedi országgyűlés is, többek között „Dienesi László illyei házának” az építéséről. 1574-ben a marosvásárhelyi országgyűlésen (június 18.) a rendek köszönetüket fejezték ki Báthory István fejedelemnek a végházak, különösen Illye védelmével kapcsolatban foganatosított intézkedéseiért. Néhány hónappal később, a segesvári országgyűlésen (dec. 13–18.) arról határoztak, hogy az ilyen, végházakká lett birtokok tulajdonosai megtarthatják „házukat és örökségüket” azzal a feltételel, hogy az országnak kára ne származzék gondviseletlenségük miatt.⁵

1576. február 1-én Báthory István, a magtalanul kihalt Dienesi László illyei birtokát hűséges hívének, iktári Bethlen Farkasnak (1530–1590) adományozta, akit tapasztalt katonaként, Gyula 1566-os török ostromának a túlélőjeként és a kerelő-

³ György György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. III. Budapest, 1987. 295.

⁴ Csánki Dezső: *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. V. Budapest, 1914. 97, 173–174.

⁵ „Így intéztük, nagyságod kegyelmessége velek lévén, hogy az megmondott possessorok házokban, örökségekben megmaradjanak, de úgy, hogy felelések szerént gondot viseljenek, hogy gondviseletlenségek miatt se ömagok, se penig országul kárt ne velljunk, sub poena in talibus observari solita.” *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. II. Budapest, 1876. 556.

szentpéli csatában tanúsított vítezségéért ítéltetett méltónak arra, hogy az illyei vár és uradalom birtokosa legyen. Bethlen Farkas 1582-es felirata és címerköve bizonyítja, hogy az ő építkezései rendjén fejezték be az általunk vizsgált épületet.

1583-ban vagy 1584-ben Antonio Possevino pápai nuncius közvetített Báthory István lengyel király és a pápa között arról, hogy 20 ezer dukátos költséggel szinte bevezetetlen várrá lehetne átépíteni Marosillyét „da Wolfgango Bethlen nobile, il quale al meglio che può lo va fortificando”.⁶ A fennmaradt levél meglehetősen zavaros fogalmazású szövegéből egy figyelemre méltó részletet emelnénk ki a vár környezeti adottságait illetően: ez – fogalmaz Possevino – „... in uno spacio amenissimo et in forma di un teatro...” fekszik.

Az első erdélyi törvénykönyv, az *Approbatae Constitutiones* későbbi, 17. században véglegesített szövege a következő fogalmazásban rögzíti a birtokosokra háruló terheket: „Illye vára jóságostól a possessoroknak kezknél maradjon azon igazsággal, mellyel eleddig biratott; de mivel ez hazának mostani állapotjához képest már igen véghelyben vagyon, ha mikor a fejedelmek akarják, kezekhez vehesék, de úgy, hogy mást, igazságoson hasonló jóságot avagy kastélyt adjanak érette, mely ha szintén fiscalisok közül való volna is, örökölsenek igazsággal adassék az illyei patronusnak, avagy annak successorinak, azok is a szerint birhassák; de azalatt az illyei possessoroknak ország előtt publice lött assecuratiójok szerént is, zálagos és hites hazafiait tartsanak, kapitányt és porkolábokat és continue harmincz számú jó fegyverfogható praesidiariusokat, kik a fejedelemnek és országnak hittel is kötelesek legyenek, s valamikor a fejedelmek akarják, azokat meg is mustralhas-sák, és, ha szükség kívánja, praesidiumokat is küldhessenek beléje, a possessorok azokat mindenkor bebocsátani tartozzanak.”⁷

Iktári Bethlen Farkas halála után, éppen a fentebb idézett országgyűlési határozatok alapján, függesztette fel Báthory Zsigmond fejedelem a tulajdonos kiskorú örököseinek, Gábornak (1580–1629) és Istvánnak (1584–1648) a birtokjogát Illyére vonatkozóan, és ez érvényben is maradt 1600. évi nagykorúsításukig. Ezután az uradalom az idősebb fiú, Gábor tulajdonába került. Ő a szentimrei vere-ség (1603) után elveszítette, és csak Bocskai István fejedelemsége (1605–1606) idején szerezte vissza; fejedelemmé választása után, 1614-ben öccsének, Istvánnak adományozta Illyét.⁸

Két évvel később, 1616-ban a fejedelem egyrészt Bécsben támogatott ellenje-löltje, Homonnai György beütéseinek a fenyegetése miatt, másrészt a török zsaro-lásnak engedve másodszorra is át kellett hogy adja a törököknek Lippa várát, amelyet 1594-ben Báthory Zsigmond csapatai közben visszafoglaltak. Lippa ismételt elvesztésével Marosillye várának megint felértékelődött a szerepe az erdélyi határ-védelem szempontjából.

⁶ Vö. Balogh Jolán: *Kolozsvári köfaragó műhelyek. XVI. század*. Budapest, 1985. 229–230.

⁷ P. III. T. 62. Vö. Koncz József: *Maros-Illye vára és uradalma*. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve 10/1899. 123.

⁸ Kun Róbert: *Hunyadmegyei oklevéltár. Oklevelek és kivonatok az országos levéltárból*. Kun Róbert hagyatéka. A Hunyadmegyei... 10/1899. 85.

Szalárdi János Siralmas Krónikájában Illyét is a nagy fejedelem építkezései közé sorolja: „Hasonlóképpen Illye várát is, hogy ősökről [sz]álló [...] jászágok volna, nagy [négy?] erős, reguláris kőbástyákkal, kőfalakkal környülvetetvén, amint megkezdette volt építtetni, úgy, hogy abban Lippa vára helyett derék praesidium tarthatnék az ország oltalmára.”⁹ A homályos és részleteiben az előbb felsorakoztatott korábbi forrásoknak is ellentmondó fogalmazás alapján annyit kétségtelenül elfogadhatunk, hogy 1616 és 1629 között a vár erődítményeit valamilyen – általunk nem ismert mértékben – javították és korszerűsítették.

A fejedelem életében és utódai alatt az illyei birtokkal továbbra is id. Bethlen István rendelkezett. 1619-ből származnak az itteni építkezéseire vonatkozó általunk ismert legrégebbi utalások. Augusztus 2-án keltezte id. Bethlen István azt az elismervényt, melyben a marosillyei Torony építésére szánt 40 ezer zsindelyszeg átvételeiről nyugtatja a beszterci tanácsot.¹⁰ Valószínű, hogy a Torony héjazatának a megújítása más, legalább a tetőszerkezet jelentős módosítását is követő munkálatok utolsó szakaszát jelzi, s akkor épültetett a filegória is, amit a valamivel későbbi leltárok említenek.

Id. Bethlen Istvánnak egy másik, 1629-ből származó leveléből, amelyet a kolozsvári főbíróhoz intézett, további munkálatokra is fény derül: „Prudens ac circumspecte vir, domine amice honorande, servitiorum meorum paratam commendationem praemissam. Urunk eő felsége az melly házban születtetett volt Illyen, melly házba ennek előtte valami czimerkövet faragtattam volt, azon házra kiváttatván valami ablak és aytökövek, kegyelmedet intem szeretettel, seőtt authoritate functionis paranczyolom is, kegyelmed paranczyollyon az includalt jedzésem szerént az kőmiveseknek, hogy mentől hamaréb kesziczyék el, fizetések fogyatkozás nélkül meghlészen az jámboroknak. His prudentem ac circumspectum dominationem vestram benevalere desidero. Nec secus faciat. Datum AlbaeJuliae, die 14 Julii anni Domini 1629. Prudentis et circumspectae dominationis vestrae amicus servire paratus comes Stephanus Bethlen mp.”¹¹ Ebben a szövegkörnyezetben a „ház” kifejezés – úgy véljük – már az egész együttesre értendő, így az illyei udvarház építésének ez a levél lehet az eddig ismert legrégebbi dokumentuma, azaz eltérő, az 1620-ban héjazott Toronnyal nem azonosítható, új épületről lehet benne szó. Az uradalom 1647-es leltárában csupán a felsorolt építőanyagok utalnak építkezésekre, amelyekben szerepe lehetett annak a Kőmives Istvánnak, aki 1645-, il-

⁹ Szalárdi János *Siralmas magyar krónikája*. Sajtó alá rendezte, bev. tan., jegyz. Szakály Ferenc. Bp., 1980. 97. A lappangó eredeti hiányában másolatok alapján kiadt Krónika-szöveg javítását célzó olvasási javaslatainkat []-be foglaltuk.

¹⁰ Régi jelzete: 55/1619. aug. 2. Az Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatóságának Levéltára. Beszterce Város Levéltára.

¹¹ Gyulafehérvár, 1629. júl. 14. Az Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatóságának Levéltára. Kolozsvár Város Levéltára. Fasc. II. 94.

letve 1647-ben Bethlen István adományából Illyén házat, illetve rétet kapott, nyilván annak fejében, hogy mesterségével szolgálta az uradalom tulajdonosát.¹²

Az illyei uradalom Bethlen Istvánról fiainak, ifj. gróf Bethlen Istvánnak (1606–1632) és gróf Bethlen Péternek (1608–1646) korai halála után leányaira, és velük az iktári Bethlen család leányági leszármazottjaira háramlott. Valószínűnek látszik, hogy akárcsak Vajdahunyadot,¹³ Illyét a Bethlen-leányok közül Zólyomi Dávidné Bethlen Kata és Gyulafi Sámuelné Bethlen Anna örökölte.¹⁴ Az utóbbi veje, Thököly István (1623–1670) először 1667-ben Illye ráháramló részét adta cserébe a Zólyomi leszármazottak vajdahunyadi részéért. Később, Zólyomi Miklósnak a Portára szökését (1670) és birtokainak elkobzását követően a fejedelem az ő birtokait is gróf Thököly István gyermekéinek – Bethlen István dédunokáinak: Imre fiának (1657–1705), a jövendő fejedelemnek, valamint Kata (1655–1701), Mária (1656–1698 u.) és Éva (1659–1715) leányainak adományozta 1673-ban. Végül, 1677-ben, miután Thököly Imre 3000 forintért megváltotta¹⁵ Barkóczi Sándorné Perényi Mária – Bethlen István Zólyomi ágból származó másik unokája – birtokrészét is, Marosillye uradalma teljes egészében a Thököly ág kezére került.

Az 1658–1661-es hatalmi válságot követő években a fejedelemség rovására történő török terjeszkedés közepette az illyei vár fenntartása inkább veszélyeztette, mint védte az erdélyieket: minthogy a kis erődítmény erősebb támadásnak nem állhatta volna újtát, viszont kiváló támaszpontjával válthatott volna a lippai törökök hódoltató törekvéseinak – az erdélyi országgyűlés elhatározta lerombolását. 1670-ben így került sor a vár töltött bástyáinak a lerombolására.¹⁶ A váröv köböl épített kapujának és a Veres-bástyának a kivételével, amelyek önmagukban nem tölthették be a védmű szerepét, lerombolták a kötögákat és a vár másik három bástyáját. Helyettük a vizesáron belül paliszádkerítés¹⁷ épült, s az együttes belsejében egy másik, új kerítéssel foglalták egybe a Toronyból és az udvarházból álló lakóegyüttest.

A birtok akkorai tulajdonosai közül csak a politikai menekültként Erdélybe került Thököly Imre lakott huzamosabb ideig Illyén.

A leltárakból kiderül, hogy 1677 után, miután a Torony lakószintjeiről nővérei javára lemondott, ő bővítette egy újabb sor helyiséggel az udvarház eredetileg egymenetes épületét. 1685-ben azután, az ellene indított föbenjáró per következtében,

¹² Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 6–7. téTEL. Az Erdélyi Múzeum Lt. az Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatóságának Levéltárában. Az idézett levéltári állandóból származó adatokat Kovács Zsolt gyűjtéséből idézzük.

¹³ Kővári László: *Erdély régiségei és történelmi emlékei*. Kolozsvár, 1892. 92.

¹⁴ 1649-ben Bethlen Anna protestál az atyja halála után a fejedelmi fiskus által lefoglalt Illye ügyében. Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 8. téTEL.

¹⁵ Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 14. téTEL.

¹⁶ Kővári László: *i. m.* 145–146.

¹⁷ 1678-ban az erdélyi rendek megengedik Thököly Imrének, hogy palánkkal vegye körül illyei házát. Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 15. téTEL.

erdélyi birtokai a fejedelmi fiskus kezére kerültek, s azokat 1686-ban a fejedelem fiának, II. Apafi Mihálynak adományozta, aki így Thököly Imre nővérei, Esterházy Pálné Thököly Éva, Esterházy Ferencné Thököly Mária és Nádasdi Istvánné Thököly Kata mellett a birtok és az uradalmi ingatlanok résztulajdonosa lett.

Erdély Bécsbe internált fejedelme később (1698) Jósika Gábornak adta zálogba saját birtokrészét. II. Apafi Mihály halála (1713) után özvegyétől az illyei birtokot Kászoni János (megh. 1742) szerezte meg 1716-ban,¹⁸ aki bécsi udvari alkancellárként tett szolgálataiért megkapta a bárói címet (1717) és a kászoni br. Bornemisza-család megalapítója lett. Fiai, Ignác (megh. 1769) és Pál (megh. 1770) 1752-ben osztottak meg a birtokon. A bennükönél érdeklő épületegyüttes Ignácnak jutott, Pál számára az országút túlsó oldalán építettek új udvarházat.

Valószínű, hogy Ignác utódai még 1794 előtt lebontották a Tornyot, s 1848 előtt építhette fel a 17. századi udvarház helyén klasszicista kastélyát br. Bornemisza Ignác (1809–1877).

A jelenlegi kórházépület késő klasszicista és eklektikus köntösében az ő kastélyának a bővítésével jött létre.¹⁹

Az új birtokosok 18–19. századi építkezéseihez tartozik a kontyolt nyeregtetővel fedett emeletes gabonás is. Huszonnegy szakaszos kétszintes pincéjének és raktárszintjének csehsüveg boltozatait köpillérekre és hevederekre támasztották. Homlokzatának két szintjét lizénákkal tagolták, ennek középtengelyében kiugró pitvaros bejárat nyílik, amelynek toronyszerű hatását az is fokozza, hogy felső, nyitott szintjének fedelét egy oszloppárra támasztották.

A 18–19. századi átalakítások következtében a középkori együttesből nem maradt meg más, csak a Veres-bástya, melyet a 19. századi köztudat már Bethlen Gábor szülöházával azonosított.²⁰ Kővári László szerint ez az épület akkor már egy nagy, két kisebb helyiséget és egy konyhát foglalt magába.²¹

Az illyei vár leltárai

A kora újkori épületegyüttes egykorinak kinézésére ma már csak abból a nyolc, 1640 és 1713 között keletkezett leltárból következtethetünk, amelyek részletesen leírják a marosillyei uradalom központját.²²

A vár legrégebbi ismert leltára 1640-ben készült. Ez felsorolja a felvonóhidás kaput, a várfalakat és a négy bástyát, melyek közül három igazi várbastyá volt, a negyedik, a Veres-bástya azonban már lakóépületnek készült. Akkor csak pitvaráról és fegyvertárnak használt pincéjéről emlékeztek meg. A leltár készítői bejárták a háromszintes Tornyot, valamint az emeletén öt helyiségből álló udvarházat is a

¹⁸ 1716. jan. 30. Vö. Br. Bornemisza Lt. 137. I/a. Régi vegyes osztály. 25^v.

¹⁹ A kutatások idején kórházként használt épület vizsgálatára nem volt módunk. Csak alapos vizsgálat döntheti el, hogy a régi udvarház jelentős részeit nem foglalták-e bele a 19. századi épületbe.

²⁰ Kővári: *i. h.*

²¹ *I. h.*

²² Ezek többségét – l. alább, a VII. fejezetben – az Erdélyi Fiskális Levéltár (EFL) állagai őrzik. Erdélyi Kormányhatósági Levéltárak, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

vár belsejében.²³ Az 1647 júliusában keletkezett következő összeírást valószínűleg gr. Bethlen Péter halála indokolta: Bethlen István fiútól nélkül maradt, így döntenie kellett a család törzsbirtokának sorsáról is. Talán nem tévedünk, ha a leltárnak az utalásaiból arra következtetünk, hogy az Illyén lakó „úrfi” Zólyomi Miklós (1629/1630–1680 u.) lehetett, aki nagyatya reményei szerint a birtok örökösévé lépett elő. Ez ugyanakkor az utolsó olyan leltár, amelyben még leírják a váröv elemeit is.²⁴ Megtudjuk belőle, hogy a falakon a Maros, illetve az északi, Székely utca felé lészás védőfolyosó húzódott, hogy a Veres-bástyán kívüli három másik bástyán összesen négy fából épült „kazamata” volt megépítve, a többinek vagy a zsindellyedése, vagy még a gerendás födéme is hiányzott. A leltár olyan tételei, mint a raktárakban talált nagyszámú és még felhasználatlan héjazó cserép, a boltozatok építéséhez használt mintaívek, beépítésre váró gerendák és deszkák, ajtó- és ablakkerek, valamint a meszesgödör, mészhordó ládák és taliga, amelyeket a várban találtak, mind folyamatban levő építkezésre utalnak.

A későbbi, 1685-ben és azután keletkezett leltárakban már a vár erődítményeinnek felszámolását követően kialakult állapotra jellemző részletek tűnnek fel: sorra felemlegetik a romba döntött bástyákat és a paliszáddal, sövénnyel helyettesített várfalakat. A kőből épült várkaput egy felvonóhídban végződő hosszú hídon át lehetett megközelíteni. Helyét ma igen nehéz meghatározni, mert az egymást követő leltárak hol keletre, hol pedig délré helyezik. Ezt a bizonytalanságot valószínűleg úgy oldhatjuk fel, ha elfogadjuk – tekintettel a fennmaradt bástya déli irányára –, hogy a kapu tulajdonképpen kelet felé nyílt. Hídja így kapcsolódhatott az országúthoz, amely a 18–19. századi topográfiai térképek tanúsága szerint, az országút mai nyomvonalán, az együttes északi határát alkotta. A kapu jobb oldalán 1640-ben egy bástya állott, a bal oldalán, 10–15 méternél nem nagyobb távolságra – ezen a részen csupán négy szerény helyiség volt a várfalhoz ragasztva – emelkedett a Veres-bástya. A kapu helyének pontosabb meghatározására nézve az sem közömbös, hogy a 18. századi katonai felmérés készítője ezen a részen egy hídacskát jelölt be a kastélyt kerítő vizesárokra.

A kapu emeletes épületében a kapualjból nyílt a tömlöc és a drabantok háza. Az épületegyüttes északi oldalán (?) álltak az istállók. Velük kapcsolatban csak annyi bizonyos, hogy az ottani várfal az udvarház homlokzatával volt párhuzamos, így, amennyiben a leltárkészítők következetesen voltak, akkor helyét a nyugati oldalon sejthetnénk. Ezen az oldalon állott még a konyha, szemben a kapuépüettel, „nyugat” felé.

A zsindellyel fedett Veres-bástyát egyetlen helyiség alkotta, – a leírás szerint – északi, valójában északkeleti oldalához egy „kötörnácot” ragasztottak, amelynek a bástyával közös fedelét a mellvédre támasztott három oszlop tartotta. A tulajdonképpeni bástya északnyugati, ellentétes oldalához egy konyha-mosóház volt ragasztva. Ezeket a helyiségeket közös, külön fedéllel és pitvárral ellátott falépcsőn

²³ Koncz József: *i. m.* 127.

²⁴ Kimaradt ugyanakkor a Torony lakószintjeinek a leírása, amely azt bizonyíthatja, hogy 1647-ben már több birtokos között oszlott meg az uradalmi központ épületegyüttese.

lehetett megközelíteni, amelyet a bástya falához ragasztottak. A lépcsőfokok eltérő száma – tizenkettő az oszlopos pitvarig és további hat a mosóház szintjéig – azt mutatja, hogy a két, bástyához ragasztott téregységnek a járósintje is eltérő volt. Alattuk két pincehelyiség volt. A bástya pincéjéből lörések nyíltak, a mosóház alatti pincéből azonban nem. A pincefödémek 1640-ben is, később is gerendából voltak.

1640-ben az együttes eredeti védővvvel kerítve, 1670 után pedig az újonnan létrehozott belső kerítésben találjuk a Tornyon és az udvarházat.

A szövegekből kikövetkeztethetően a Toronynak jól boltozott, kétszakaszos pincéje volt, szinte a föld színén – a talajvíz miatt nem mélyíthették tovább a Maros árterületén –, fölötte pedig két szinten – a magasföldszinten és az első emeleten – két-két helyiséget találtak, az alsók boltozottak, a fölöttek levők mennyezetesek voltak. Ezeket fogta össze a harmadik, a második emeletnek megfelelő szinten egy nagyobb, valószínűleg a megemelt homlokzat mögé rejtett, lőrések védőemelet, tkp. padlás, amelynek zsindellyel héjazott magas sártortejéből középen „cifrásan faragott” négyzetű „vigyázó- vagy nyári filegória” emelkedett ki. Egyik sarkához, annak egyedüli bejárataként hengeres, csigalépcsős tornyocska csatlakozott, amelyet nyolc kis ablak világított meg. 92 tölgyfa lépcsőfoka nagyobb, 0,18 m-es fokkal számolva mintegy 16,5 m magasságot jelent²⁵ a védőemelet szintjéig, ehhez kell hozzáképzelnünk a II. emelet, a zsindellyel héjazott fedélszék meg a vigyázó filegória magasságát, így bízvást becsülhetjük az épületet 20 m-t meghaladó magasságúnak. A Bethlen Gábor fejedelem címerével díszített helyiségen, ahol a nagy fejedelem meglátta volt a napvilágot, a magasföldszinten nyílt, közvetlenül a lépcsőtorony felől.

Ez a téglalap alaprajzú épület tűnik a legrégebbnek az egész együttesben, melynek valószínűleg korai magva, lakótornya lehetett, s ezt még az Illyét hosszú ideig birtokló, 1575-ben fiágon kihalt Dienesi családtól örökölhette Bethlen Farkas. Minthogy az ostromágyúk korában, a 16. század utolsó negyedében ilyen kiemelkedő magasságú építmény már több veszedelmet, mint hasznos hozott védőinek, valószínű, hogy csak a kedvező terepviszonyok, illetve tulajdonosainak az, a korbeli Erdélyben általánosnak tűnő s közvetlen tapasztalatban gyökerező meggyőződése tartotta fenn, hogy kisebb támadás esetén amúgy sem hoznak magukkal nehézágyút az ostromlók, nagyobb támadás esetén viszont ez a legfeljebb harminc ember által őrzött kis erődítmény mindenkorban védhettetlenné válik.

Az egyetlen szellőzetető ablakos pince, a magasföldszinten elhelyezett két nagy, bolthajtásos tűzhelyű kemence, a szintenként kiugró egy-egy árnyékszék, az emelet egyik helyiségeinek „ajtóforma” – padlóig érő, korábban bizonyára bejáratként, bejáratil pihenőként használt – ablakai, a lépcsőtorony bejáratánál elhelyezett, falba bocsátható reteszgerenda, a lépcső különálló fedélszéke alatti „puskaporos-házacska”, az utolsó szint „lövőbástya” elnevezése, erkélyesen kialakított kilenc nagy és tíz apróbb lőrése, valamint a filegória vigyázóhely/nyári ház elnevezése különös

²⁵ A magasföldszint 32 lépcsőfoknyira, ≈5,6 m-re, az első emelet további 39 lépcsőfoknyira, ≈7 m-re, az emelet további 21 lépcsőfoknyira, ≈3,78 m-re volt.

módon elegyíti a rágies és újabb, védelmi és kényelmi elemeket, de kétségtelenül tükrözi azt a tulajdonosi mentalitást, mely a Tornyon továbbra is végső menedék-ként kezelte. Valószínű, hogy a lépcsőtorony későbbi építkezés toldása, a Torony eredeti, elmozdítható „feljárata” az emeleti, „ajtóforma ablakos erkélyre” vezethetett. Az ilyen toronyszerű lakóépületek nem voltak ritkák a 15–16. században. Erdélyben Bagdi György 1534–1535-ben emelt, ma is álló balázsfalvi, egykor Veres-várnak nevezett lakótornya,²⁶ Bethlen Mihály 1598 előtt épült keresdi tornya kínál párhuzamot a tornyokhoz.²⁷ Valószínű, hogy ilyen késői lakótorony Fogaras Verestornya is, akárcsak ennek a műfajnak a kutatás által kiemelt érdeklődéssel kezelt legrangosabb példája, Perényi Gábor sárospataki lakótornya (1534–1537).²⁸

A Torony mellett állott az udvarház, a két épületet valószínűleg csak a várfalhoz ragasztott konyha felé vezető átjáró választotta el egymástól. Alápincézett magas-földszintes épület volt, amelynek a leltárakból kikövetkeztethető szerkezetében jól elkülöníthetők az 1677-ben Thököly Imre által kezdeményezett átalakítások a feltételezésünk szerint 1629 táján épített régi udvarháztól. Az alábbi sematikus táblázatban szürkevel különböztettük meg a régi épületmagot az 1677 utáni, Thököly-féle építkezésektől:

Em., külső traktus	Az asszony erkélyes háza	Pitvar, belso lépcső	Az úr hálóháza	Pitvar, kéményalj, árnyékszék	Az úr erkélyes háza
Em., belso traktus	Leányok háza	Hoppmes- ter	Pitvarpalota , udvari/dísz- lépcső	Hosszú, boltos palota	
Pince, külső	Mosóház	Pitvar, belso lépcső, kijárat az istállók felé	Fegyvertár	Tárház, istállómeste r	Pohárnokok
Pince, belso	Pince	Nagy pince		Káposztás pince	Sütőház, pincemester

Sokkal nehezebben döntethető el, hogy az 1629 körül emelt udvarháznak volt-e valamilyen korábbi, középkori előzménye. Egyedül a „hosszú, boltos palota” tér el az udvarház többi részének a szerkezetétől, elköpzelhető, hogy ebben az épületrészben s az alatta húzódó pincékben kell keresnünk a Torony mellé épített 15. századi

²⁶ Balogh Jolán: *Az erdélyi renaissance*. I. Kolozsvár, 1943. – B. Nagy Margit: Reneszánsz pártázatok. In: B. Nagy Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben*. Bukarest, 1970. 60–72. – Kovács András: *Castelul din Blaj la sfârșitul secolului al XVII-lea*. Ars Transsilvaniae 1/1991. 107–113. – Kovács András: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*. 1541–1720. Budapest–Kolozsvár, 2003. 111–113.

²⁷ Kovács András: *i. m.* 140–141.

²⁸ Détthy Mihály: *Sárospatak vára és urai. 1526–1616*. Sárospatak, 1989. 16–25.

udvarház maradványait. Valószínű, hogy 1670 után ugyancsak ehhez az épülethez ragasztották a drabantok házának gerendaépületét, a kapun belül elsőnek leltározott épületet.

Képi források

Térképek

A Marosillyére vonatkozó legrégebbi térképészeti forrás az I. katonai felmérés 1784 táján készült térképlapján található. Ez a felmérés azonban nagyvonalúan átsiklik a bennünket leginkább érdeklő részletek fölött: csak egy viszonylag nagy kiterjedésű parcellát körvonalaz a település (Oppidum Illye) nyugati határán, a Maros partján, melyet kelet felől a Maros egyik mellékvize határol. Az országút felőli oldalon egy árok képezi a telekhatárt. A telken ábrázolt épületek nem nagyobbak a környék parasztházainál. A középső, vörös tussal rajzolt épület talán kőből épült, a másik kettő fából vagy valamilyen más, időt nem álló anyagból készült. A Maros partján egy szélesebb sávban gyümölcsöst érzékeltet a felmérés.

A II. katonai felmérés a települést (Jlia Mureşului) a 19. század második negyedében ábrázolja. Ezen már a klasszicista kastély „U” alakú tömbje figyelhető meg, amelynek udvarát gazdasági épületek kerítik. A telek szélén feltüntették a Veres-bástya körvonalait is.

Az 1870 körüli, maihoz hasonló állapotokat tükrözi a III. katonai felmérés térképlapja (Maros-Illye). A kastély gazdasági épületektől övezett udvarán (Schloß) a modern kastély és a Veres-bástya körvonalaik jól felismerhetők.

Grafikák

A kastélyt ábrázoló legrégebbi általunk ismert kép, Melka Vince (1834–1911) 1876-ban készült hangulatos akvarellje. A kép bal oldalán a Veres-bástyát a mainál alacsonyabb, kémények nélküli tetővel és mérműves, gótikus oromzatú ablakokkal mutatja be. Megközelítőleg a mai pincebejárat vonalában az északkeleti homlokzatra merőleges kis, félköríves záródású épület is feltűnik a képen.

Cserna Károlynak (1867–1944) a marosillyei Veres-bástyát és részleteit ábrázoló rajzaival illusztrálták 1890-ben a Gindely–Acsádi-féle Bethlen Gábor-életrajzot.²⁹ Ezeket az illusztrációkat vette át azután Koncz József többször idézett munkája is.

Az egyik Cserna-féle akvarell délkelet felől mutatja be a Veres-bástyát. Megfigyelhetők rajta az egykori vizesárok maradványai, amelyeket a romantikus park kiállítói is felhasználtak. Emellett jól felismerhetők az ablakok és a lőrések körvonalaik is. Ezen a képen is feltűnnek a furcsa, csúcsíves-mérműves romantikus ablakoromzatok, amelyek egy legkésőbb 1850–1860 között végbement átalakítás emlékei lehetnek. Az alacsonyabb és zsindellyel héjazott tetőszerkezet gerincével eltér az 1876-ban ábrázolttól. Fölötte a jelenlegi két kéményt ismerhetjük fel. A bástya jobb oldalán feltűnő, romos boltozott helyiségek fölött egy kémény is emelkedik; ezek

²⁹ Gindely Antal–Acsády Ignácz: *Bethlen Gábor és udvara. 1580–1629.* (Magyar Történelmi Életrajzok 20.) Budapest, 1890.

a pincebejárat fölött épültek és a Melka-féle akvarellen még épebbnek tűnő, kápolna-szerű kis épület maradványaival lehetnek azonosak. Úgy látszik, hogy ezt az épületet a várfalhoz ragasztották eredetileg. A belsőket ábrázoló rajzok egyikén a délnyugati helyiséget láthatjuk, jelentéktelen, a rajzoló számlájára írható eltérésekkel a boltozat formáját és az ablakok mellvéd-magasságát illetően. Úgy tűnik, hogy akkor még nem volt leválasztva róla a lépcsőház. Feltűnik a rajzok között az 1582-es portálé, valamint a pince lőrésekkel ellátott déli falainak egy részlete is.

Feliratok

1. A Veres-bástya kőből készült ajtókeretének a frízében: BETLEN FARKAS CINALTAT[TA] EZT 1.5.8.2.

2. A nagyenyedi Református Kollégium ifjúsága által 1909-ben állított emléktábla. Kőlapba vésett, vakolatkerettel ellátott feliratos tábla a délnyugati homlokzaton:

EBBEN A HÁZBAN SZÜLETETT 1580-BAN
BETHLEN GÁBOR
ERDÉLY DICSÓ FEJEDELME S A GYULAFEHÉRVÁRI
–NAGYENYEDI BETHLEN KOLLÉGIUM ALAPITÓJA
EZT AZ EMLÉKTÁBLÁT ÖRÖK HÁLÁJA JELÉÜL ÁLLITOTTA
A BETHLEN FŐGIMN(ÁZIUM) IFJUSÁGA
1909 MÁJUS 8

3. Id. Bethlen István 1627-ben (?) állított felirata.³⁰ 1794 előtt a Toronyban állott, az első lakószint lépcső felőli helyiségeinek bejáratit oldalán. 1794-ben már Nagyenyeden, a Református Kollégium múzeumának belső, második helyiségeiben örizték, az ugyancsak Hunyad vármegyében birtokos br. Nalácz József közvetítésének köszönhetően. A Bocskai István kolozsvári szülőházát megjelölő, 1606-os felirat mintájára állított, edikulás szerkezetű emléktáblát oldalt oszlopok keretelték, melyek egy „fedeles”, háromszögű oromzattal koronázott párkányt tartottak. Oromzatában Bethlen Gábor fejedelem magyar királyi címere állott, fölötté szárnyaló angyalok tartották a Szent Koronát. Ez alá vésték volt be a disztrichonokba foglalt felirat aranyozott betűkből álló szövegét:³¹

Honorius ac³² memoriae sempiterna castri³³ Illye, loci natalis³⁴ serenissimi Sacri Romani Imperii³⁵ et Tranniae principis Gabrielis. Qui in dicto castro paterno³⁶ anno

³⁰ Kovács András: *A marosillyei kastély történetéről. Bethlen Gábor fejedelem címere*. Református Szemle 2002/1. 8–20.

³¹ Az itt közölt szöveg az 1694-es leltárban feljegyzett változaton alapul. A jegyzetekben jeleztük eltéréseit Benkő Ferenc: *Esztendőnként kiadott parnassusi időtöltés*. VI. 1796. Kolosvárott, 1800. 7–8. (a továbbiakban: BF) és Benkő, Iosephus: *Transsilvania Specialis*, ms. – Magyar fordítása: Benkő József: *Transsilvania specialis. Erdély földje és népe*. Ford., bev. tan. és jegyz. közzéteszi Szabó György. I. Bukarest–Kolozsvár, 1999. 498, 498/555–556. (a továbbiakban: BJ) között.

³² BJ: *et*.

³³ A következő három szó helyett BF: *Ilie natalis*.

³⁴ BF rövidítve: SER. SACR. ROM. IMPR [!].

³⁵ BJ: IMP.

Christi³⁷ M.D.LXXX³⁸ foeliciter³⁹ natus est. Clarissimae⁴⁰ familiae suae Bethlenianae antiquissimae sydus⁴¹.

Regis Corvinii⁴² jactat se urbs⁴³ Claudia cunis.

Urbs eadem nobis Bocskaium⁴⁴ genuit.

Illye⁴⁵; tuo⁴⁶ tanto letare⁴⁷ fidenter alumno.

Princeps Marte potens, pace benignus is⁴⁸ est.

Est patriae pater, acer⁴⁹ libertatis avitae

Vindex, hinc populis jura dat aequ⁵⁰ suis.

Hinc⁵¹ nova cunctarum facies laetissima rerum.

Principe Bethlenio sceptrum tenente redit

O⁵² dilecta Deo⁵³ tantum quae Numen,⁵⁴ et una

Area⁵⁵ produxit secula⁵⁶ clara domus.

Anno⁵⁷ M.DC.XXVI⁵⁸ .“

Más, elpusztult feliratok.

Az 1685. évi leltár szerzői által szövegszerűen nem idézett, csak általánosságban említett évszámos feliratok és címerek segítségével is megkülönböztethetők voltak Thököly Imre építkezései a Torony és az udvarház épületében.

A marosillyei uradalom könyvészete

Az általunk kutatott együttes irodalma nagyon szegényes. Benkő Ferenc és Benkő József már említett munkáival jellemzhető kezdetek után, a 19. században elsősorban Bethlen Gábor fejedelem szülőhelyeként emlékeztek meg róla. Téglás Gábor⁵⁹ Koncz József és Kővári László adatait foglalta össze. 1909-ben, a nagy fe-

³⁶ A következő két szó BF-nél: *an. xti.*

³⁷ BJ: *Chr.*

³⁸ Mindkettőnél arab számokkal.

³⁹ BF: *feliciter.*

⁴⁰ BJ.: *clar.*

⁴¹ BJ: *sidus.*

⁴² BJ: *Corvino.*

⁴³ BJ-nél a következő szavak: *Claudiacunis.*

⁴⁴ BJ: *Brachaium*; BF: *Bocskavium.*

⁴⁵ BF: *Illae.*

⁴⁶ BJ. *suo.*

⁴⁷ Mindkettőnél: *laetare.*

⁴⁸ BF-nél hiányzik.

⁴⁹ BJ: *ac et.*

⁵⁰ BJ: *aequ[alia]*; BF.: *aequa.*

⁵¹ BJ: *Hic.*

⁵² Mindkettő: *O!*

⁵³ BF: *Deo!*

⁵⁴ BF: *Lumen*

⁵⁵ BF: *Aurea.*

⁵⁶ BF: *Saecula.*

⁵⁷ BJ: *A.DNI*; BF: *A.D.C.*

⁵⁸ BF: *MDCXX—*; BJ: *1627.*

⁵⁹ Hunyad vármegyei Kalauz. Kolozsvár, 1902. 16–17.

jedelem halálának 280. évfordulója kapcsán fordult a közvélemény figyelme először Marosillye felé. Akkor rendbehozták az épületet is, valószínűleg még május 8-a, az emléktábla felavatásának napja előtt.⁶⁰

Balogh Jolánnak⁶¹ köszönhetjük az épületegyüttes legalaposabb ismertetését. Áttekintve a vonatkozó forrásokat és könyvészettel, ő arra a következtetésre jutott, hogy a régi kastélynak egyetlen „szárnya” maradt fenn, s ez az erődítménynek is része volt. A déli helyiség gyámkövei – állapította meg – a kolozsvári Wolphard-Kakas-ház gyámköveivel rokoníthatók.

A 2001-ben végzett forrás- és falkutatás eredményeiből született az elpusztult Bethlen-emléktáblával foglalkozó tanulmány,⁶² illetve a kastély történetének rövid összefoglalása.⁶³

III. Az épületegyüttes előzetes keltezése

Az általunk kutatott épület egy kisméretű óolasz bástya, amelyet a négy sarokbástyával, védőárokkal, kötögátkal és felvonóhidas kapuval ellátott védőöv déli sarkára építettek a Lippa elvesztését (1552) követő évtizedekben a középkori birtokközpont negyszintes lakótornya és általunk nem ismert melléképületei köré. Az erődöt a későbbiekben is bővítették, egészen 1670-ben bekövetkezett lerombolásig.

Az F1 helyiség, a mai épület magja, kétségtelenül Bethlen Farkas építkezésének az eredménye és 1582-ben már elkészült. Nagyon valószínű, hogy ehhez a struktúrához már eleve hozzátarozott az oszlopos pitvar, tulajdonképpen bejáratilépcsőpihenő, melyet a bástya fala és a kötögát hozzákapcsolódó mellvédje keretelt.

1629 és 1640 között a lakótorony mellett felépült az alápincézzett, magasföldszintes, öt helyiségből álló udvarház, amelynek udvari középtengelyében állott a lépcső, de volt egy rizalitszerű kiugrása a lépcső vonalában a hátsó homlokzaton is.

Ezt az épületet Thököly Imre alakította kétemenetessé 1677-től kezdve, miközben az udvarházat és a Tornyot egy belső udvarba foglalták a védőöv felszámolása után. Ezeknek az épületeknek a sorsa a 18. században pecsételődött meg, amikor 1794 előtt lebontották a Tornyot, utána pedig a régi udvarházat is.

Az 1848–1849-es forradalom táján építették fel a jelenlegi kastélyt a gazdasági épületekkel, közöttük a század elején épült magtárral határolt udvar közepén. Utóbb, legkésőbb az 1850–1860-as években, romantikus átalakításon esett át a Ve-

⁶⁰ Székely Ödön: *Emléktábla Bethlen Gábor fejedelem szülőházán*. Vasárnapi Újság 56/1909, 20. sz. [409–]410.

⁶¹ Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század. Budapest, 1985. 229–230.

⁶² Kovács András: *A marosillyei kastély történetéről. Bethlen Gábor fejedelem címere*. – A szokatlan címerábrázolást értelmezte és egészítette ki Kovács Klára: *Bethlen Gábor váradi emléktáblája*. Erdélyi Múzeum 65/2003/3–4. 63–66.

⁶³ Kovács András: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*. 111–113. – Uő: *Illye örvend húségesen. Bethlen Gábor szülőházáról*. Élet és Tudomány 59/2004. augusztus 20./34. sz. 1066–1068.

res-bástya is. Ennek utolsó, mai képét meghatározó felújítására 1909 táján került sor.

IV. Az épület állapota

Láthattuk fentebb, hogy az általunk tanulmányozott műemlék átalakítások sorozatának köszönheti mai arculatát. Ezeknek a célja az volt, hogy az eredetileg is több funkcionális épületet a felmerült újabb, eredeti szerepétől eltérő igények betöltésére alkalmassá tegyék. Így alakították az eredetileg nyitott teraszt zárt helyiséggé, s ezt a keleti sarkában tovább bővítették. Ezzel párhuzamosan, a bástya másik oldalán a fából épült tornácot és a ráépített mellékhelyiségeket is átalakították a mai F5 helyiséggé. Ezt a két új helyiséget egy fedett lépcsőn és az F3-ban kialakított pihenőn keresztül közelítették meg, később körvonala között az F4 helyiség lépcsővel az F3 felé. Ezt helyettesítették a jelenlegi bejárattal. Ezek a toldások természetesen szerkezeti hibákhoz vezettek, amelyeket az északnyugati oldal két támpillérénél megépítésével reméltek kiküszöbölni. Ugyanakkor, a reneszánsz bástyához ragaszott újabb helyiségeket vonóvasakkal fogták össze. Hatástarlásiukat az F4 helyiség csatlakozásánál megjelent nagy repedés bizonyítja. Az épület falkoronájának a megemelése, a jelenlegi fedélszerkezet elkészítésekor újabb egyensúlyi zavart okozott. A villanyvilágítás bevezetése és annak számtalan későbbi, minden tervszerűséget és jóérzést nélkülöző módosítása elköpesztő megoldásokhoz vezetett, amelyek jelentős falfelületeket és faragott részleteket károsítottak meg.

V. A Veres-bástya

Alaprajza

A bemutatott forrásokból és eddigi megfigyeléseinkból egyértelműen kiviláglik, hogy ezt a 16. század második felében épített bástyát, társaitól eltérően, lakóhelynek és raktárnak szánták. Eredetileg egyetlen alápincézett helyiségből állt, amelyhez ugyanazon fedél alatt hozzákapcsolták az oszlopos teraszt.

Úgy tűnik, hogy az illyei védőövet nem építették szabályos mértani alaprajz szerint. Ha tekintetbe vesszük a korai leltárak készítőinek tanúságát, akik előbb a várfalat és bástyáit járták be, a három „igazi” bástya számbavétele során csak az első és második között találtak egy kisebb, jelentéktelen épületre, a többi várfalhoz ragasztott gazdasági épület leírására pedig csak a negyedik bástya környékén kerítettek sort, magától adódik az a következtetés, hogy az első három bástya egymáshoz viszonylag közel, az ellenséges támadásnak leginkább kitett északi és nyugati oldalon állott. Az utolsó közülük a Maros partján egy, a 18. században már eltűnt Lunkán nevű település felé fordult. A leírásokban szereplő gazdasági épületek így többnyire csak a negyedik, az általunk tanulmányozott, dél felé forduló, a vár Marostól védett déli oldalának keleti végpontján álló Veres-bástya körül csoportosul-

nak. Elképzelhető, hogy Possevino nehezen értelmezhető színházhasonlata is erre a legyezőszerű elhelyezésre utal.⁶⁴

Ilyen körülmények között régészeti kutatások nélkül nagyon nehéz azonosítani a Veres-bástyánál összefutó várfalak nyomvonalát. Úgy látszik, hogy az F5 délkeleti, illetve a P5 északnyugati oldala része volt a várfalnak, de éppen ezek a szabálytalanságok teszik szinte lehetetlenné a várfal nyomvonalának az azonosítását. Így csupán feltételezhetjük, hogy ez a kiugró falcsónk meghosszabbításában észak-északkelet felé haladt, s – ha nyomvonalában törés nem volt – a várkapu a jelenlegi kerítés környékén, 12–15 méterre lehetett a Veres-bástyától. Ezt a feltételezést lászanak alátámasztani a fennmaradt akvarellek is: úgy véljük, hogy a Melka-képen megörökített kis melléképületnek 1890 táján, amikor a Cserna-féle kép készült, már csak a belső, ellenállóbb, az eredeti várfallal egyező fala állott.

Sokkal nehezebb azonosítani a ma álló falak közül a déli várfal csatlakozási helyét. Valószínűbbnek az látszik, hogy a P2–P1, illetve P3–P4 között húzódó fal vonalában folytatódott a déli várfal 15–20°-os eltéréssel nyugat felé, noha mindenkor, amíg nem rendelkezünk a régészeti kutatások adataival, nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget sem, hogy a kötögát a P2-t megosztó heveder vonalában folytatódott.

Igen hamar, talán már a bástyával egy időben jött létre a bejárati lépcsőpihenő, amelyet a kötögát és a római oszloptörzsekkel koronázott mellvéd határolt. Ezen az oldalon csak a P5 helyiség létrejöttének az ideje vet fel kérdéseket, mert megépítése és különösen felépítménye kétségtelenül módosította a bástya védelmi rendszereit. Bizonyos ugyanakkor, hogy ezt a toldaléket nem említi egyik leltár sem. Így létrejöttével kapcsolatban vagy a későbbi keltezésre, vagy egy eredetileg lövésznek szánt, a védőárok szélén kialakított alacsony mellvéd későbbi bekebelezésére kell gondolnunk.

A bástya másik, az észak–déli tengelyhez viszonyítva szimmetrikus oldalán forrásaink egy, az előbbitől eltérő járósziinten elhelyezkedő, fából épült folyosót említenek, ez viszont a bástyahomlok meghosszabbított falánál ért véget. Így – eltekintve attól, hogy a bánya szárnyfalai a homlokfalak meghosszabbításainak takarásában voltak – egyetlen falazott bővítés sem keletkezhetett 1714 előtt. Láthatuk, a leltárakból rekonstruálható lépcsőelrendezésből, hogy e folyosó járósziintje 6 lépcsőfokkal, 0,96–1 méterrel magasabban volt, mint az oszlopos tornácé, így padlója valahol a mai bejárat fölötti körablak vonalában lehetett, a bástyában található kemence fűstházának megfelelően. A bástyához ragasztott toldalékok sorában időben legkésőbbi az F4-es helyiség és az alatta levő pincerész. Ez csak a bejárati lépcsővel kapcsolatban magyarázható, építői arra törekedhettek, hogy közös fedél alá kerüljön az épület és a hozzá kapcsolódó lépcső is.

⁶⁴ Értelmezését nehezíti, sőt kétségessé teszi, hogy a korabeli latin forrásokban a ‘theatrum’ szó leggyakrabban az olasz ‘spatio/spazio’-val egyező, számunkra azonban így már semmitmondó ‘ter’–‘forum’ jelentéssel szerepel.

A homlokzatok

A bástya eredeti tömegét kerítik jelenleg a legmagasabb, +4,30 méteres⁶⁵ falak. Homlokzatának alsó sávját a párkánnyal határolt menedékes lábazat képezi. Ennek két eredeti, déli oldalán találjuk a lőréseket, de a délnyugati oldalon a párkány és a lőrések is folytatódnak az F1 helyiség oldalán túl is. A menedékes lábazatban ki-alakított nyilásoknak a kilövési szögek meghatározta szerkezete, aszimmetrikus vízszintes metszetük azt is bizonyítja, hogy ezek eredetileg is lőréseknek épültek.

A párkány fölötti ablakok kétfélék: egyik csoportjukat azok az azonos méretű és formájú, egyező könyöklőmagasságú kőkeretes ablakok alkotják, melyek az F1 déli sarka körül csoportosulnak, másikukat az F5 és a két belső homlokzat összetartozó, fakeretes ablakai.

A két északi homlokzaton nincsenek lőrések, pincezellőzők sem, és hiányzik a lábazati párkány is. Az északkeleti oldal sarkait két szerény, rusztikusan alakított felületű támpillér fogja közre. Ezen a két oldalon találjuk a pince, illetve magas-földszinti bejáratokat. Az északkeleti oldal eredeti homlokzata magába fogalta a pitvar viszonylag magas mellvédjét (+1,36 m), amelyen a fedélszéket támasztó oszlopsudarak álltak. A mellvéd alatt nyílt a várfalhoz ragasztott félköríves árkád alatti pincebejárat, s mellette nyitották meg a hozzáépített későbbi pincerész újabb bejáratát is.

Födémek

A pincehelyiségeket, a P5 kivételével, gerendamennyezet fedi.

Az F1 fiókos, gyámokra támasztott és zárókövel is ellátott dongaboltozata a 16. századból származik. Keltezését az 1582-es ajtókeret, a kolozsvári stílusú gyámkövek mellett a falkutatás során feltárt Bethlen Farkas címerével és névbetűivel díszített zárókö, illetve az ugyancsak 16. századi ablakok fülkéinek és boltfiókoknak az egyöntetűsége teszi kétségtelennek. Az F3 és F2 boltozata újabb ezeknél, az ottani ablakokkal egyidős. Ezek csak 1714 után készülhettek, amikor a bástyához ragaszott helyiség megépült.

Építészeti dekoráció

A bástya eredeti, kőkeresztes, akantuszdíszes ikerablakainak a párhuzamait a fogarasi palota Báthory-szárnýában, illetve az ottani Vörös-torony legfelső, valószínűleg csak Bethlen Gábor korában, 1617-ben beépített szintjén leljük fel. Egy-öntetűségük Bethlen Farkas építkezéseihez kapcsolja ezeket, akárcsak a helyiség leveles gyámköveit és címeres zárókövét. Az 1876-os akvarellen már feltűnő, s a falkutatás során ismét napvilágra került neogótikus ablakoromzatok beleellenek annak a romantikus átalakításnak a stílusába, amelyeknek a homlokzat többi ablakát, a bejárat neogótikus portálját, a fölölte álló körablakot, valamint a hozzájuk tartozó, igényes asztalosmunkával készült, ugyancsak historizáló, vasalásos ajtoszár-

⁶⁵ A felmérés készítői a bejárat küsszöb magasságához viszonyították a különböző szintek magasságát.

nyakat köszönhetjük. Minthogy ilyen oromzatokkal egészítették ki a reneszánsz ablakokat is, keltezik azt az igényes 1850–1860 táján végbement átépítést, amelynek lényegében a reneszánsz bástya későbbi kiegészítéseit köszönhetjük.

Az épület képének alakulásában szokatlan megoldást képvisel a három sudarassódó, monolit kőoszlop, amelyeket lábazatukat és fejetzetüket elhagyva illesztettek be a 16. századi szerkezetbe úgy, hogy a bástya fedélszékét támasztották velük alá. Ezeket a másodlagosan felhasznált toszkán oszloptörzseket valamelyik közelí, Hunyad vármegye területén igen gyakori római rommezőről szerezhették az építők, de e töredékes *spoliumok* újból felhasználásában aligha kereshetjük valamilyen „antikizáló” esztétikai szándék nyomát.

A festett dekoráció maradványai

A falkutatás során az eredeti bástya északkeleti, az oszlopos tornác felőli oldalán bukkant elő összefüggő festett dekoráció nyoma. Ez a vörös pálcára tekeredő, zölddel, aranszárgával és feketével alakított, ellentett, tulipánhoz hasonló plasztikus levelekből formált indadísz – amennyire a fennmaradt töredékekből megítélhetjük – egy vakolatból alakított szedettélű, félköríves záródású, fekete színnel keretelt, szokatlanul magas és széles árkádot fogott körül. Ennek nyílása az eredeti, 16. századi fedélszék magasságához igazodott. A mai mennyezet kevessel a vállréssze fölött vágja át ezt az ívet. Az eredeti árkádnálást utóbb egy kémény beépítéssel megszüntették. A falfestményt a helyiség északi falának megépítésével, a modern időkben pedig újabb ajtó és a villanyvezeték létesítésével szabdalták fel. Elképzelhető, hogy eredetileg a bástya oldalához ragasztott tornácról vezető lépcső bejáratát díszítette. Ez a töredék magyarázhatja ugyanakkor a bástya elnevezését is: minthogy a leltárak következetesen zsinidelyfedelünek mondják, anyaga pedig kő, csak külső, egykor sokkal kiterjedtebb festett díszítése okán kaphatta a Veres-bástya elnevezést.

A Veres-bástya szerepe az együttesben

Mint láthattuk, a Veres-bástyát egy olaszbástyás védőöv részeként építették. Méretei – homlokfalai, ha a meghosszabbításukat nem számítjuk, kb. 17 métert tesznek ki – a reneszánsz kastélyok sarokvédműveihez inkább illenek, mint a várrakhoz. Arra kell tehát gondolnunk, hogy a védekezés szempontjából kevésbé fontos és viszonylag védett helyen emelt, igényes megjelenésű bástyát építetői már eredetileg is lakóépületként kívánták használni, talán átmeneti megoldásként az 1580-ban még folyamatosan lakott középkori Torony és az 1620-as évektől épített udvarház között. Hasonló szándék körvonalaződik ifj. Báthory István 1594 előtti szilágysomlyói építkezésén, aki 1592-ben a kapuépület emeleti szintjén alakítatott ki igényes lakóhelyiségeket.⁶⁶

Csak feltételezzük, hogy a vár három másik bástyája nagyobb méretű lehetett. Erre utal egyébként a hozzájuk kapcsolódó és Szalárdi Jánosnál feltűnő „reguláris”

⁶⁶ Kovács András: Késő reneszánsz építészet Erdélyben. 93–94.

jelző, amelyet „regális”-ként értelmeztek át az 1690 után keletkezett leltárak fogalmazói.

A bástya pincéjét 1640 és 1685 között fegyvertárnak használták. Felső szintjét 1712-ben az „udvarbírák háza” foglalta el. 1640-ben már említik a teraszt, másik oldalán pedig a fából épült folyosón emelt, két oldalán boronás falú konyhát meg a „füstházat”. Az utóbbiak alatti pincét – a mai, újabb pince elődjét – akkor istálló gyanánt használták.

VI. Következtetések

A Veres-bástya ma egyedüli maradványa Erdély legkorábbi olaszbástyás magánvárai egyikének. Ezt 1582 után több alkalommal is bővítették, először hevenyésszett, igénytelenebb részekkel, a II. Rákóczi Ferenc vezette kuruc szabadságharc után az uradalmi tisztségviselők lakhelye lett.

A 18. század végétől sorozatos építkezések rendjén nyoma veszett a közép- és kora újkori uradalmi központnak s ezzel párhuzamosan a köztudat az időközben tovább alakított, valójában kisebb udvarházzá bővített Veres-bástyára ruházta át Bethlen Gábor szülőházának az emlékét. Valószínű, hogy a nagy fejedelem szülőházáról szóló szájhagyomány mentette meg a lebontástól az épületet, amelyet előbb romantikus stílusban át is alakítottak. Akkor készült a mai bejárat is.

Az utolsó, az épület képét mindmáig meghatározó jelentősebb karbantartási munkára 1909 táján került sor.

VII. A marosillyei vár leltárai. 1640–1714

Az alábbiakban az 1640-es leltár kivételével, melyet Koncz József nyomán közlünk, s csupán néhány jegyzettel bővítettünk, az illyei vár eddig kiadatlan leltárait saját átírásunkban tesszük közzé. A magyar szövegek közzétételében igyekeztünk az Erdélyi Múzeum-Egyesület szabályait követni. A személy- és helynevek eredeti formáját megtartottuk. A többi szó esetében a magánhangzók modern megkülönböztető jeleit tettük ki, de – amennyiben a szöveg érthetőségét nem befolyásolták – a mássalhangzók eredeti hosszúságát is megtartottuk. Nem változtattunk a *c* és *cs* hangok jelölésén, az *i* és *j* betűt viszont minden esetben *y*-nal helyettesítettük a *gy*, *ly* és *ty* esetében. A szöveget tartalma szerint tagoltuk. Az eredeti oldalszámozást, a bizonytalan olvasatú és olvashatatlan részeket []-be, a bástyák azonosítását megkönnyítő sorszámokat pedig <>-be foglaltuk. A szövegen előforduló mérték-egységeket az eredetiben szereplő rövidítések meghagyásával írtuk át. A leltáraknak a topográfiai azonosításban szerepet játszó részleteit félkövér szedéssel emeltük ki. Ezeket a részleteket és a hozzájuk tartozó szövegreszeket az összehasonlítás megkönnyítése érdekében egy táblázatban egymás mellé is állítottuk.

1640⁶⁷

Inventarium universorum bonorum ad arcem Illye pertinentium sub provisoratu egregii Michaelis Köveskuti, 1-ma Februarii 1640 factum.⁶⁸

Van a vár előtt egy **híd**, kinek a végi egy hitván palánkkal van bekerítve, egy rajta levő leveles, kétfelé nyíló kapuval együtt.

Vagyona a váron egy felvonós, emelcsős **kapu**, azon egy-egy láncos emelcsőcske, az öreg emelcsón egy bejáró reteszes, vasas ajtó és két csigán járó öreg láncz és két lakat. A kapuközti alatt vagyon egy tömlöcz, melynek ajtaján van egy általjáró öreg vasheveder, azon egy lakat; a tömleczben egy rabokra való öreg láncz, egy arra való lakattal együtt. 3 bilincs, rab nyakára való, kézi bilincs pedig van 4. A kapu között van tíz rab lábára való vas, tűzvonnéi való horog 3, egy vas siska, egy menyecskefából csinált rabra való, egy gyalog-dob, egy köszörűkő, egy szentelt víznek való köedény, egy nagy darab alabástrom kő, két öreg fűrészdeszka, a tűz előtt egy szék, a fal mellett más szék. A kapu felett van két ház. Egyiken egy fűrészdeszkából csinált ajtó egy vasreteszsel, benne egy kályhakemencze. A másik házon is van egy vasretesz ajtó, fűrészdeszkából való, egy öreg fűrészdeszka a házban, egy kályhaból csinált kemencze.

A kapu mellett jobbkéz felől van egy <1.>**bástya**, egy hat fontos öreg falkon rajta, kalánjával, tiszítójával együtt, zsendelyes fedelével, vasas kerekével, tengelyeivel és agyával együtt.

⁶⁷ Közzétette Koncz József: *Maros-Ilye leltára 1640-ből*. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve 10/1899. 128–139. (Szerk.)

⁶⁸ A Széki gr. Teleki család marosvásárhelyi levéltára. (Ma: MOL, Budapest), nr. 3184. (Szerk.)

Azon bástya mellett van egy **ház, porkoláb lakik benne**, van egy rossz asztal, egy lámpás, egy pattantyúsnak való gyűjtő vas, egy paraszt [129] kályhából csinált kemencze, egy fűrészdeszkából csinált ajtó reteszestől, vassarkostól, két öntött jancsár-puska, egyiknek agya van, aczélja nélkül.

A közfal mellett van egy hitván **kőház**, kiben van egy égettbor főző rossz fazék, egy fából csinált kemencze, egy fűrészdeszkából csinált ajtó reteszestől, vassarkostól, egy szék.

Azon ház előtt más **kis ház**, kiben van egy fűrészdeszkából csinált ajtó reteszestől, vassarkostól, benne egy **kisded kamarácska**, reteszes, vassarkos ajtajával, két padszék.

Ezek mellett van egy <2.>**bástya**, kinek zsendelyezett kaszamatája van kettő. A két kaszamatán feljül van hat fontos falkony kettő, vasas kerekeivel, tengelyivel, kalánjaival és tisztítóival együtt. Item azon bástyán van egy 3 fontos taraczk vasatlan kerekeivel és vasas ágyával, tengelyével, kalánjával és tisztítójával együtt.

A Lunkán⁶⁹ felől való <3.>**bástyán** van két zsendelyezett kaszamata, az egyikben 7 öreg fűrészdeszka; a másodikon van egy hat fontos öreg falkony vasas kerekeivel, tengelyivel és ágyával, kalányával, tisztítójával együtt. Azon bástyának egyik kaszamatájában van egy rossz láda, egy deberke tűró, egy rakás zsendely; egy szekérnek eleje, rúdja, két oldalával, egy rossz csontvágó fejsze, három kalongya len. Item egy deberke decima tűró, egy hordóban öt véka borsó, más hordóban négy véka lencse, egy berbenczében két véka lenmag.

A közfal mellett van egy öreg **hámbár**, kiben van 9 rekesz szuszék. Van benne búza 17 cubulus, zab cub. 33, köles cub. 17, decima alakor cub. 13, liszt cub. 140. A hámbár tornáczában két kád, egyikben van tönköly metretarum 17.

A hámbár mellett van egy puszta **konyha**.

A Maros felől van egy puszta <4.>**bástya**. Azon bástya mellett való kőfal mellett egy kovács műhely, puszta, kiben van egy fűvő, egy derék ülő és két szarvas ülő, két pöröly, két fogó, két nyeletlen pöröly, egy foglaló vas, egy kohnyárs, egy fűrészdeszka.

A <4.> Veres bástya mellett van egy faház, kiben van egy kályhás kemencze, két öreg fűrészdeszka, ugyanabban tavalyi szalonna nro. 26, idei szalonna ugyanabban 84, orja nro. 10, tavalyi háj nro. 49, egy béllett ajtó a házon reteszestől, vassarkastól és lakatostól. A Veres bástya tornáczában van 16 szál kopja. A Veres bástyában van egy kályhakemencze, egy pohárszék, egy [130] záros béllett ajtó, egy asztal, egy gyantáros karszék, négy padszék, két ágy, egy bokor rézdob, egy darab kárpit.

A Veres bástya mellett való **faház** alatt van egy **pincze**. A Veres bástya alatt való **cejtházban** van: szakállas nro. 48, muskatér nro. 51, egy falkonyhoz való golyóbis forma, mely formában szakállashoz való forma is van, szakadéknak való darab vas van nro. 11; falkonba való szakadék van nro. 160, öreg ágyúhoz való golyóbis van nro. 235, taraczból való golyóbis van nro. 239, öreg falkonba való golyóbis van nro. 81, muskétákba való golyóbis van nro. 1326, golyóbisnak való kerek for-

⁶⁹ Ez a helynév a 18. század után már nem jelenik meg. (Szerk.)

ma nro. 6, három öreg zár, egy szegfejező, két öreg fúró, három vas siska agya nélkül, egy lakatosnak való sutu, ágyúra való 9 pántvas, ágyúkerékre való tekerővas egy, kő feszegetni való vasrúd négy, két fogó, két pöröly, egy forgó siskára való vas, egy ásó, hat falapát, három lámpás, egy rossz fejsze, három fűrészdeszka, egy kaloda, két hosszú öreg kötél, ágyúhoz való három mérőkalán, rézből való. Azon cejtházon van egy ajtó lakatjával, reteszével és vas sarkaival együtt.

A Veres bástya mellett való közfalnál, a kapu felől, van négy darabontház.

A **Torony** mellett van egy **hosszú rend ház**: az

1. Első egy **hosszú bolt**, kiben van egy rossz kemencze. A boltban végig két renddel festett padszékek. Azon boltban hétféle darab kárpit. Egy **tornáczra** nyíló íratos béllet ajtó azon boltban. Négy üvegablak, 29 üvegtányér hijával. Azon boltban üdvezült fejedelem⁷⁰ czímere, fejér kamukára írva.

2. Azon boltból az **ebédlőházra** nyíló festett béllet ajtó, kiben van egy másas kemencze festett rostélyával, három festett padszék, egy paraszt pohárszék, egy rossz ágy, két ablak, egy kinyíló üvegtányéros ráma és azon kívül 6 üvegtányér hijával. Azon ebédlőházból a **grádicsra** kinyíló festett béllet ajtó zárjával.

3. Azon házból **más házba** nyíló festett, béllet záros ajtó, mely házban van egy szenelő tűzhely, kéményes és egy rossz másas kemencze. Azon házon egy ablak deszkákkal becsinálva.

4. Azon házból van **más kis házba** nyíló, festett, béllet, záros ajtó, mely kis házban van egy másos kemencze és más szenelő parasztkemencze. Egy asztal, egy gyantáros karszék, egy festett almáriom, egy festett padszék, két üvegablak, öt üvegtányér hijával, két nyoszolya.

[131] Azon kívül való **kéményes házból** van egy **kis folyosóra** kinyíló festett, béllet záros ajtó.

5. Azon folyosóról van **más házba** benyiló festett, béllet, záros ajtó, mely házban van egy asztal, négy festett szék, négy darab kárpit, egy almáriom, egy lovas zászló, rossz, egy gyalog zászló, rossz, két üvegablak, 12 üvegtányér hijával. Egy posztószélből kötött székecske. Azon házból egy **árnyékszékre** nyíló festett, béllet ajtó.

6. Azon ház alatt van egy **kamara**, kiben van két asztal, egyik asztalon van egy fegyver derék, sisakjával és karöltójével együtt; a másik asztalon van egybenjáró óntál 30, az Úr Ő Nagysága⁷¹ czímere rajta. Egy rámán való üvegablak, 4 ször kosár(?), 23 kopjavas, egy fodortartó tok, két tonna por, három tekenő, belül egy béllet záros ajtó rajta, kívül pedig egy tölgy ajtó.

Azon rend ház alatt az **első pinczében** van 36 fatál, öt kosár decima méh, négy hosszú, hajtott rúdvas, 41 fatányér. A mellette való **öreg pinczében** van egy mérő másza, negyedfél vég zsáknak való darócz, egy reczés lakatos ajtó. Az ebédlőház alatt való **pinczében** van hat kád káposzta, egy kád, kiben van asszú kökény és fokhagyma, új háj 39, ó háj 34, egy vesszőből font kas, kerékre való vaskarika három. Egy ajtó sarkastól, reteszestől és lakatostól.

⁷⁰ Ti. a Bethlen Gáboré. (Szerk.)

⁷¹ Ti. id. Bethlen Istváné? (Szerk.)

A hosszú bolt alatt van egy **sütőház**, kiben van czipó szakasztani való hosszú tábla kettő, három dagasztó tekenő, három szita. Azon sütőházból van egy rekesz, kiben van tíz kősó, négy lisztes kas, egy fűrészdeszka polcz, 13 zsák, 3 berbécsbőr, egy üres kád, egy tilolt kalongya kender, egy reteszes ajtó lakattal. Azon sütőházon egy béllett ajtó, reteszes, három vasfazék, egy famozsár.

A **Torony** alatt van egy **pincze**, kiben van 12 kalács viasz, két darab öntött fagyu, hat írtó kapa, egy öreg lámpás, két deberke túró, mindenik decima, egy mértek font, két deberke méz, 45 gyártott bőr, egy szacska metélő kasza, egy vasabroncs, egy réz csiga, egy kapura való sark, két szita, egy rossz láda. Azon belül van **más pincze**, kiben van egy tábori asztal, egy liu,⁷² egy bormérő veder.

A Torony mellett van egy **eczetes ház**, kiben van egy asztal, két padszék, egy paraszt kemencze, hat víznek való lapos üvegpalaczk. [132] Az eczetes házon felül van **más ház**, kiben van nyolcz kazup (kászu) fenyőviasz, egy asztal, két szék, két üvegablak, egy kemencze, két kalongya kender, 17 gyapju, 37 aprólék gombolyag gyapjufonal, 4 véka asszú szilva, egy szita, szöszből való apró gombolyag 52, azon házon egy ajtó.

A **Toronyházon** van egy **kerengő grádics**, azon egy béllett záros ajtó, az előtt egy kereken járó vasas vedres **kút**, a grádicson öt ablak, a hárma üveges, 22 üvegtányér hija. Azon grádicsról van az **alsó házba** benyiló, egy béllett, festett, záros pléhes ajtó, mely első házban van egy másas kemencze, két festett karszék, három festett padszék, egy nyoszolya, két ablak, 16 üvegtányér hijával. A falban egy fedelles, aranyos czímer. Azon alsó, külső bolton belül van **más bolt**, kiben van egy ágy egy rekesz, két ablak, két üvegtányér hijával, egy másas kemencze. Azon grádicsról a **felső külső mennyezetes házba** nyílik egy béllett, festett, pléhes záros ajtó, mely házban van két üvegablak, két ablak 5 üvegtányér hijával, egy másas kemencze, egy kémény alatt való tüzelőhely, 4 asztal, 6 festett karszék, egy festett padszék, a pohárszékben is egy festett padszék. Azon házból van a **belső mennyezetes házban** benyiló festett, béllett, pléhes záros ajtó, mely házban van egy másas kemencze; három festett padszék, egy asztal, az **árnyékszékre** nyíló egy kis ajtó. Azon belül más kisded ajtó, azon házon ajtóforma üvegablak van, két vas rostélyal beborítva, 6 üvegtányér hijával, egy viselt, veres bársony egyes szék. A **porházból** van puskapor öreg átalaggal ... nro. 3. Apróbb tonna por ... nro. 10. Egy öreg tábla ón ... nro. 1. Muskatélyhoz való kész töltések nro. 250. Siskához való vasgolyóbis ... nro. 100. Egy darab kénkő ... nro. 1. Szakállashoz való vasgolyóbis ... nro. 150. Muskatélyhoz való óngolyóbis ... nro. 114.

Van egy romladozott kerítésű major, melyen van egy deszkás zsendelyezett kapu, mellette való kis ajtóval, vas sarkaival és retesszeivel együtt. [...]

⁷² Liunak a Székelyföldön ma is azt a dézsaszerű tölcscért nevezik, melyen szüretkor a mustot átszűrik. K.J.

1647. június 27.

[40] Inventarium arcis Illyeiensis et bonorum ad eandem arcem pertinentium e manibus egregii Joannis Varadi in manus egregii Joannis Zagoni anno 1647, die 23 Junii inchoatum.⁷³

Isten segítségéből leghelsőben az vár kapuja előtt való hídra menvén, annak állapattya most jó, ép, szekéren eljárthatni rajta.

Onnat az vár előtt való kapura jutván, mely két felé nyíló, héjazatos, körül az híd véghe fel álló palánkkal béczinálva, új, ép épülettel. Az kapunak fenn két pántya, sarok rajta, alatta is két vas czapok karikástól. Azon kapun öregh merő retez, egy lakat rajta. Az kis ajtón két pánt vas sarkastól, egy retezfő.

Az vár hidgya jó, mindenfelől karfás. Bal kéz felől egy új szín, héjazatlan, deszkáztlan, minden körül székek vadnak benne paraszt deszkákból. Vagyom az hídon egy tölgyfából csinált padszék.

Az vár leeresztő kapuja új, két vas sarok, négy vas abroncs rajta, egy retezfő, egy merő[!] kis ajtó két pánt vassal, sarokkal, egy pánt vas a közepin által rajta, egy tolyó vas retezfővel rajta és lakatostól, két öregh retez az köfalban két felüll, két retezfő s két öregh lakat. Az emelcsön is két czap, két karika, egy vékony, hosszú láncz, ki vas czigán jár be.

Azon vár kapujának belső kapuja új, tölgyfa deszkákból álló, négy sarok karika rajta, két vas czap, egy merő retez föstől. Annak is kis ajtaján két vas pánt sarkastól, egy tolyó vas rajta, két retez föstől, lakat rajta. Az öregh leeresztő kapun két vasláncz, czigákon járó. Az kapu között két cziga orsó fa, kin az kaput alá s felvonnyák és eresztek, az czigafán egy darab lántz.

Az kapu alatt egy tölgyfából csinált új tömlötz, az tömlötz ajtaján egy vas heveder által rajta retez föstől, egy vas karika rajta. Az tömlötzben egy fa kaloda, három retezfő s egy retez rajta. Az tömlötz oldalán hat vas karika retezfőstől körül.

[40^V] Az kapu közti újólagh padlott. Vagyom más kaloda is fenn, az kapu között, egy retez s két retezfő rajta. Vagyom egy vékony lántz is az kapu között, kin rabot tartanak. Az kapu között vagyom két faragott temérdek tölgyfa deszka szék.

Az kapufélen vagyom egy kis új ház. Az ajtaján két vas pánt sarkastól, retezfőstől, kemencze benne, de félig leromlott, egy jó vaslab alatta s két vas heveder az kementze ajtaján. Vagyom egy gyalogh dob is, újólagh borított mindenfelől. Vagyom három lámpás, újólagh borított. Emberek lábaira való kész[?] vas vagyon nro. 9. Hárrom bokor kézre való bilincs. Egy rabra való menyecske. Hárrom nyakvas egy szál vasban.

Az porkoláb házában vagyom három vas ásó nyele nélküli. Sendelyhornyoló vas nyelestől hat, eltörödezzet három. Egy irtó kapa, rossz. Egy darab ajtóra való pánt. Egy tengely végében való vas szegh. Más, kapura való felső pánt. Vagyom egy öregh kovács ülő. Vagyom két öregh vass horogh nyelestől. Egy tömlöczben való

⁷³ A Vécsey cs. sárközújlaki levéltára az ENM Lt-ában. Román Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatósága. Fasc. 35. No. 5415.

emberekre való két ölni vas láncz. Egy mécznek[!] való vas serpenyő négy rudaacs-kán. Azon porkoláb házának ajtaja béllett, két vas pánt sarkastól, vas kilincs, retezfő rajta. Kemenczéje jó, veres kályhákból álló. Egy nyoszolya benne. Egy darab tölgyfa padszék. Egy paraszt fogas. Ött muskotély puska. Hatodik Varadi Istvannal, az hadnagynál egy öregh atczelos puska. Egy kanotpálca horgastul. Egy vékony, kalács formára font kanot. Ismét egy kötésben egy falka kanott. Egy hitván ládácska, holmi dirib darab edgyetmásnak való. Három fűrész deszka polcz. Egy kis rossz szarvas teknőcske, szemett hordani való. Az háznak padlása régi paraszt. Az porkoláb háza rendiben drabant házacskák, fából építettek, ajtajok mindeniknek jó. Kettejiben söviny kemencze, egygyikben Szekely Janos, az drabant raktatott volt kemenczét. Héjazattyok semmire nem jó.

Az <4.> Veres bástya alá mervén, vagyon egy tölgy és fenyűfa deszkából csinált ajtó. Más is, ugyanott egy tölgyfa ajtó.

[41] Az Czejt házban semmit nem inventáltunk, mivel az prefectus s az porkoláb keze alatt vagyon, fel is vagyon minden inventálva az prefectusnál. Hanem az Czejt ház mellett való istálló forma mellett való házban mervén, vagyon rajta tölgyfa ajtó. Vagyon más, egy öregh ajtó is, tölgyfából való, vesztegh heverő, két vas pánt rajta, mely az előtt az Czejt ház előtt volt, de az Czejtháznak most más ajtaja vagyon.

Az Veres bástyára felmenvén, vagyon egy feljáró réghi garadicz, karfás. Az Veres bástya ajtaja festett, záros, sarkok, pántok rajta. Vagyon benne egy mázos kemencze. Egy fejér pohárszék. Zöld padszék három. Az asztalt kivitték belőle, de helyében kell vinni. Üvögh ablaki meghtörödesztek. Vagyon két réghi kárpitoczka, emberkép rajta. Azon Veres bástya mellett való hídlás roszszas, czinálás kell neki. Az ház előtt való tornácz padlott.

Azon Veres bástya mellett való házban bemenvén, ajtaja jó, béllett, retezföstül, lakatostól, két sarok rajta pántostól. Egy jó kemencze, két padszék. Azon házban vagyon szalonna nro. 19. Háj huszonnyolcz, nro. 28.

Az Veres bástyától foghva, az Maros felől való <3.> bástyáigh, az fal mellett elő lészás állás végigh.

Az Maros felől kaszamatához való öregh gerenda, kikett fel kell emelni az kaszamatára, vagyon hét. Tölgyfa deszka vagyon három. Az másik kaszamata megh vagyon gerendázva.

Azon bástya előtt vagyon egy jó, új szárazmalom minden szerszámaival készen.

Azon malom mellett vagyon egy konyha ház, kéménynye köbűl czináltatott, az falai boronából valók, tapasztatlan, új sendelyezés alatt. Az konyha kéménnyében négy öregh szál vas hosszan és keresztül bele czinálva. Az konyha ajtaja béllett, ónos szegekkel, retezfő, vas sarkok hevederestül rajta. [41^v] Az konyhaban benn két öregh padszék, edgyik tölgy, másik hársfából czinált. Egy öregh tábla, ugyan hársfából való. Leeresztő táblája vas sarkokra, új. Az konyha tornáczában egy öregh hársfa padszék, kire az étket fogják.

Az konyha mellett vagyon egy szakácz ház, nem tapaszos, ajtaja sincz, ú[j] héjazatos az is.

Az konyha végében vagyon egy gabonás ház, hejazattyá jó, az hambári is épek, de mind üressek. Vagyon edgyik hambárban közliszt cubulorum nro. 5 quartarum 3. Másik hambárban is köles cub. nro. 2. Búza is vagyon cub. nro. 8. Az gabonás ház tornáczában két üres cass vagyon, búzának való. Azon gabonás ház végiben való kaszamatában vagyon Czuczrol⁷⁴ hozott egy öregh vasas szekér elhányva edgymástól. Decima só vagyon nro. 58. Vagyon edgy szaczka[!] metélő, ahoz való eszközzel. Vagyon egy kasban korpa cub. nro. [...]⁷⁵. Vagyon egy általagh, kiben vagyon borsó quart. 1. Vagyon egy társzekér allya s derek[a] lajtorjástól, de kerekeji ninczenek. Vagyon új székely fűréz deszka nro. 45. Vagyon egy kas komló. Vagyon egy öregh vesztegh álló fenyűfa deszka ajtó, két vas pánt rajta. Vagyon hejazatra való apró czerép egynéhány ezer. Éppületre való borona vagyon ötven szál faragatlan. Ittem éppületre való faragott hosszú szálfák nro. 29. Ittem egy faragott mestergerenda. Új ajtómellyék fa, két ajtóra való. Ittem két ablakfa. Vagyon bolt alá való árkos⁷⁶ nro. 8.

Az istállók végiben való kasamatában⁷⁷ bolt alá való árkos nro. 13.

Vagyon három új istálló, mindenik tapaszos, padlásos, kettejinek jó ajtaja vagyon. mindenik istálló ablakán két két szál vas veszsző.

Az istállók végiben vagyon egy szekér szín. Abban egy öreg sajtó fál[...?].

[42] Vagyon az istállók héján új sendely nro. 6300. Vagyon az szakamasiakanál⁷⁸ faragott nyárfa deszka, kaszamaták kapuira való, száz. Vagyon föld hordani való torgoncza nro. 12. Mész hordani való láda nro. 8. Mészhordó taliga 1, de nincz kereke.

Az istálló megett való kis házban, a melyben most az hadnagy lakik. Ajtaja jó, vas kilincze, retezze, jó paraszt kemenczéje, egy asztal, egy új karos szék, egy nyoszolya. Hejazattyá rossz.

Az kapu felett való házaknak ajtajai jók, sarkostól, retezestől, mindenikben egy egy paraszt kemencze, de éppen el kellene hányatni és a fundamento[mot?] újolagh kellene építeni. Vagyon edgyik házban két paraszt padszék, egy új hársfa deszka asztal lábastól.

Vagyon négy kaszamatán, kiknek hejazattyok jó, egy egy lövő szerszám, ötödik az kapu mellett való <1.> bástyán, hatodik az Veres bánya tornáczában.

Az Szekelj utca felől való edgyik falonn is sövény állás vagyon.

Az sütő házban menvén, ajtaja jó, fa kilinczes, sütő s kályhás kemenczéje jó, vagyon benne két öregh tábla, kin az cipót szokták szakasztani, négy dagasztó tekenő, három vasfazék, két vas rostély, két nyárs, egy torma reszelő, két szita. Az sütházon belől, az ki most kolczár háza, annak ajtaja félszer, réghi, fa zár rajta, retez és lakat, vas sarkok és pántok, az fal mellett két paraszt padszék. Egy nyoszolya,

⁷⁴ Ti. Maroscsúcs, Fehér m.

⁷⁵ A szám hiányzik.

⁷⁶ Ti. boltozat építésére használt mintaív.

⁷⁷ Ti. a 2. bástyán.

⁷⁸ Ti. Szakamás, Hunyad m.

egy kályhás kemencze. Hat etszetes⁷⁹ általagh, kevés kevés etszett bennek. Egy bo-kor gereben. Egy favágó fejsze.

Az sütőház mellett való pinczében vagyon öt kád káposzta. Két kas korpa. Két gyártatlan tehénbőr. Öt üres kád.

Az véghső pinczében vagyon üres hordó nro. 22. Az pinczék végében, fedél alatt vagyon négy kásatörő küllő.

Az Torony mellett való leghalsó házban vagyon hosszú szántó vas nro. 3. Az mérő másának karvasa. Ittem egy darab fűréz formára vert vas. [42^v] Ittem vagyon egy malomorsó formájára vert rúd vas, hosszú. Ittem öszve hajtott egy szál rúd vas, mely in summa teszen egy mását és tizenkilenc fontott. Vagyon tavali báránybőr czáválatlan nro. 18. Tavali [...]⁸⁰ és juh mostan nyirt gyapju dirib darab nro. 26. Közcipónak való liszt három sákban cub. 4 quart. nro. 1. Vagyon egy vasmérő má-sa két vasból czinált pondussal. Vagyon két lisztnek való kas. Egy réghi, üres, rossz láda. Egy újkeresztén czinálta réghi káposzta metélő. Két öregh deberke. Egy réghi feredő kád. Egy béllelt kis ajtó, pántokkal, retezével, hejában álló. Két öregh gyártott bőr. Három apróbb gyártott tinóbőr. Czávált gidóbőr nro. 6. Czávált báránybőr nro. 2. Az szócznél is vagyon báránybőr nro. 11. Olvasztott fadgyu edgy dara[b]. Két, puskapornak való rossz tonna. Ittem egy bornak való általagh. Egy kéregh edény, aszú gyümölcz benne. Egy rossz, feneketlen tonna, szösz vagyon benne. Vagyon egy öregh cassaj⁸¹ rosta. Vagyon két rossz bőr rosta.

Az ebédlőházból felmenvén. Grádicza jó, héjazattyá rossz. Ajtaja festett, bél-lelt, záros. Ablakjai az tárházban vadnak. Pohárszéki paraszt. Egy mázos kemencze benne, jó, festett farostély körüllette. Két hosszú, festett padszék benne.

Abból az öregh boltban bemenvén. Annak ajtaja béllelt, festett, ret[ez és] két sark rajta. Asztal körül való székei festettek. Négy festett padszék benne. Kemenczéje réghi, rossz, újat kell czináltatni. Ablakjai jók, edgyikben vagyon töre-dezés.

Az ebédlő palotából, az Úrfi⁸² az mely palotában most vagyon, az előtt való háznak ajtaja záros, festett. Két rövid, festett szék be[nne]. Egy fejér padszék. Egy réghi zöld kemencze benne. Ablakin[ak] két táblájának fele fele leromlott, azonkvíül is vagyon tányér heja.

Az Úrfi amely házban mostan vagyon, annak ajtaja festett, záros, egy asztal benne, körülötte fejér padszék. Kemenczéje zöld, jó[?]. Egy festett almarium ben-ne. Edgyik ablakja épp, másiknak öt övegh tányér heja. Mind az három háznak mennyezete jó. Azon pitvarból[!] az hátulsó házban menyvén. Ajtaja kétszeres, zá-ros, festett. Tornácsa deszkával padlott, de menyezeti rossz, czepegős.

⁷⁹ Ti. ecetes.

⁸⁰ Olvashatatlan szó.

⁸¹ Ti. cassai.

⁸² Id. Bethlen István (1584–1648) örökösei közül egyedül unokája, Zólyomi Miklós (1629/1630–1680 u.), Zólyomi Dávid és iktári Bethlen Kata fia jöhet számításba, aki az összeírás kelte után, 1647. október 7-én vette feleségül Alia Máriát. 1658-tól tanácsúr, valamint Hunyad és Zaránd vármegyék főispánja volt. 1662–1664 között Fogarasban raboskodott. 1667-ben a Portára menekült.

[43] Onnan az aszszony házában menjén, annak is ajtaja festett, záros. Egy festett almárium benne, kiben most az úr⁸³ fegyverdereka vagyon. Vagyon két darab festett padszék. Egy nyoszolya. Négy darab falra való kárpit. Ablakjának is nyolcz üvegh tányér heja. Az kis ablaknak penigh czak az rámája vagyon fenn. Másik ajtaja is festett, záros. Azon elő, az árnyékszékre menő tornácz padlásos, jó. Az lemenő tornácznak gradicza réghi, újólagh kell héjazni.

Az Torony⁸⁴ alatt való pinczében menjén, ajtaja jó, béllett. Vagyon ón tál nro. 29, ketteje meghtörött. Vagyon egy üvegh lámpás, harmadfél üvegh tényér heja. Egy lantornával borított lámpás. Egy malomkő faragó czákány, másik egy kővágó czákány. Hárrom vas pöröly. Egy barosz. Négy irtó kapa. Ásóban való vas nro. 12. Szőlő metszeni való kaszor[!] nro. 15. Egy réz cziga. Egy vas fazékláb. Egy toboz fenyő viasz, más egy darab is. Öt font viasz. Fenyő deszka gyümölcz állás alatt nro. 18. Egy bokor szántó vas. Más, egy lapos vasnak való vas tábla. Ittem egy darab maradék vas. Ittem két vas karika, hintóhoz való. Egy rossz kesze[?] fa. Egy harapfogó. Egy vágó kés. Sáknak való gyapjura gombolyíkokban attanak ki szöni Tomnatokra⁸⁵ gombolyagot nro. 62. Két új és két ó, fön hordani való czeber. Hárrom égettbor főző fazék. Egy malomcsap. Egy vas abroncz. Egy töredezett üvegh ablak rámástól. Más, ráma nélküli. Két kis ó czeber. Deberke nro. 6. Kicziny általagh nro. 2. Vagyon egy karkaj,⁸⁶ Körtvélyes nevű szőlőben termett bor urnarum 50. Ittem, más bor, ugyanazon szőlőben termett, ki most féligh vagyon, céduła szerint volt ur. 46. Vagyon egy küküllővari bor ur. 38. Ittem más küküllővari bor ur. 35. Ittem harmadik küküllővari bor ur. 35. Ittem negyedik küküllővari bor ur. 39. Ittem ötödik küküllővari bor ur. 31. Ittem hatodik küküllővari bor ur. 33. Ittem hetedik küküllővari bor ur. 32, ez praebendán vagyon, melynek fele mégh szintén el nem költ.

[43^v] Majorház [...]⁸⁷

[44] Czűröskert [...]⁸⁸

[44^v] [...] Vagyon az vár előtt való gyümölcses kert a Marosparton, mind kivül sövénnyel bekeritve, töviselve, czak egy kevés heja töviselésének. Ajtaja új, sendelyes. Az gyümölczfáknak mindenütt meghkaszálhatni az allyát, szép, tiszta.

Ittem az vár mellett, napkelet felől vagyon egy új jéghverem, jégh most is benne, új sövénnyel bekeritve.

Azon jéghverem mellett vagyon egy veteményes kert kettőben szakasztva, ajtaji újak, sendely alatt, kötéses sendely alatt az külső. Az belső szalmával fedett egy kis szinnel edgyütt, köröskörnyűl bekerített. Az táblái jobb részént szőlővel vadnak bekeritve. Azon kertben vagyon ásó, kapa, tisztító vas, gereblye és vetemény[?].

⁸³ Valószínűleg a Kővárban raboskodó Zólyomi Dávidé (1598/1600–1649). Id. gr. Bethlen István neve mellől ugyanis nem hiányozhatna az önagysága cím.

⁸⁴ A Torony lakószintjeinek a leírása kimaradt ebből a leltárból.

⁸⁵ Valószínűleg Tomnatek, Hunyad m.

⁸⁶ Ti. boroskrakkói.

⁸⁷ A településnek a kastélyétől eltérő részén.

⁸⁸ A településnek a kastélyétől eltérő részén.

Azon jéghverem előtt vagyon egy verem félig oltatlan mészszel. Az mészégető helyen vagyon egy kemencze oltatlan mész is.

Az czűrön kivül, az patak mellett vagyon egy húsz ölnyi téglavető szín, újonnan építettet, az alatt most is vagyon vetett téglá. Mellette egy téglá kemencze, szín alatt, fedeleletlen.

Vagyon az váron alól, napnyugot felől egy tövises, kertelt répás kert. Ittem észak felől, az hol az czűrös kert volt, vagyon egy káposztának és veteménnek való kert.

Vagyon az Maroson egy malom, minden szerszámaival épen, kin minden nap örölnek.

Más malom is vagyon, kit most állatnak fel, új, sendelyes, kövei meghvadnak, czak fel kell állatni.

[45] Vagyon egy révhajó is az Maroson, meghavult. Másiknak is minden fái kések, czak el kell készíteni.

Búzavetés vagyon az Szederjesben, Lunkan,⁸⁹ az illjei és bozi⁹⁰ földekben cub. nro. 234 és quart. nro. 1.

Vagyon Kajason⁹¹ az várhoz való szőlő, kit kajasi szőlőnek hinak.

Más szőlő is vagyon Kergesen,⁹² ugyan az várhoz való.

Zabvetés vagyon az Vorczan⁹³ cub. nro. [-].

Bogatan⁹⁴ és Wiszkan⁹⁵ vagyon vetés cub. nro. [-].

Az illjei határon is tavaszi árpa, zab, lencze és borsó vetések.

Az lunkanyi földön is vagyon zabvetés cub. nro. [-]

⁸⁹ Elpusztult település Marosillyétől délre.

⁹⁰ Bós, Marosillyétől északkeletrre.

⁹¹ Külyes, Marosillyétől északra.

⁹² Kerges, Kérges Dévától délnyugatra.

⁹³ Vorca, Marosillyétől északra.

⁹⁴ Elpusztult település.

⁹⁵ Viszka, Marosillyétől észak-északnyugatra.

1685. május 16–27.

Inventarium castri Illye...⁹⁶

[1] Inventarium castri Illye in oppido eiusdem nominis Illye et comitatu Hunyadiensi existentis universorumque bonorum rerum videlicet mobilium et immobilium ad idem castrum pertinentium hactenus illustrissimi domini Emerici Thököly de Késmárk, sed die 16 mensis Maii et anni praesenti 1685, partim vigore literarum sententialium superinde emanatarum, partim vero protestatione quadam per generosum dominum Stephanum Hegyessi de BorosJenő causarum in Transilvania fiscalium directorem instituta occupatur ac fisco celsissimi domini principis domini domini nostri gratiosissimi applicatum a superiore specificato die executioni usque ad diem 29 mensis et anni praemissi ibidem inventatum et conscriptum.

Hunyad vármegyében, az Maros mellyékén építetett az illyei kastély, melly ennek előtte erős bástyákkal s közfalakkal volt erősítetve, de holmi tekintetekre nézve falai elhányattaván, most tövises erős sövénnyel vagyon körül kerítve; kapujára menő **hosszú hid** jó, melynek közepi iránt oldalul vagyon egy deszkálatlan karfájú, alol padlásos s az árokban erős talpokra építetett jó sindelyes **filegoria**, két padszékek benne, az hidról bezáró karfás, deszkálatlan széllyes pallója.

Kapuja az kastélynak felvonó, napkeletre álló, faragott fákból való, összve rakkott és rott tengelyen két vas karika s két csap. Két szegletin felvonó vas lánczok csigástól, kétt mellyékén egy egy singnyi hoszsú vas, retez s azokhoz való retezfők az köböl rakott kapumellyékben. Ezen kapu közepén kis ajtó, vas hevederes, sarkos, keresztül a közepin nagy erős vas pánt retezfőstől. Ugyan ezen kapuhoz való két vas karikás csapos sarkú felvonó kapu, felvonó egy szál lánczával edgyütter.

Belső kapuja két felé nyíló deszkás, mellynek tengelinek végein egy egy vas karikák és annyi vas csapok, örög horgas reteze, retezfeje. Ezen kapun is egy vas heveder sarkú tolyó vas záros retezfős vas fogantyús kis ajtó, három örög kolcsos lakkatok ezen kapukon.

Tömlöcz. Ez mingyárt az megirt kapukon belöll az földben vagyon építve fából való ajtajának két végein egy egy erős pánt vasból álló eszkábák, keresztül penig az közepin egy pántból álló retez, retezfőstől és egy felvonó vas karika. Azon tömlöczben egy fa kaloda, mellynek edgyik végén foglaló retez, másik végén is lakkatnak való retez és retezfő.

[2] **Darabontház** kettő vagyon ezen kapu között oldalul kétfelől, edgyiknek edgyik fölött kőfalból álló vége, a másiknak két oldala hasonló kőfal s egyebütt baranákból rott, mindenik jó gerendás, régi padlása. Ajtajai hitván béllettek, vas hevederesek, sarkasok, retez rajtok. Vagyón edgyikben nagy öreg törőben csinált új kása. Török no. 3 karfáival edgyütter, egy jó pár sóörlő, egy zöek[!] verő bak, két végén vas karika 2. A másikban egy veres köből faragott réghi jó véka, egy jó fej-

⁹⁶ A Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Könyvtára, Microfilme, F169. Eredetije: EFL, D. I., fasc. 135R.

sze, egy örög fúró, három nyak bilincs egy vas rúdgyával. Kerékhez való egy nagy örög véső, egy nagy vas pöröly, rab lábára való vasok no. 7. Kézre való négy bilincsek, egy nagy örög, két kézfürész, egy hitván dob, ló szekér eleiben való két kese[?] fa vasastól, egy nagy öreg csiga kötél.

Porkolábház vagyon ezen kapu felett, körül tornáczos, karfás, deszkázatú. Ajtaja ez háznak vas hevederes, sarkas, retezes, retezfös, béllet, padlása gerendás deszkázatú. Fában foglalt üveges ablaka kettő, vas rostélyosok, paraszt kályhás kemenczéje, két pánt vas alatta. Vagyon ez házban egy asztal lábastól, két karosszék, edgyike hitván, edgyes szék, hitván, egy. Deszkás ágy egy, két horgos lámpások, egy bélyegzővas, egy kapu közre való lámpa, két bádogvitorla szárastól, egy hajóhoz való hosszú kötél, egy kötés kanott, [...] sütegető vasak no. 3, egy sendelyező szekercze.

Haranghláb. Ez az udvaron az porkolábház garadicsa véginél vagyon, ekefákból kötött, jó sindelyes, jó középszerű harang benne.

Bőrtörő [...]rlatt ezen harangláb mellett az földben ásva jó. Az kapu és az Veres bástya között egy sindelyes héjazat alatt vadnak három hitván, sövényből csernált házok, régen cselédházok lehettek, ajtajai is hitvánok, közepén egy tapasztalan kéménye.

Veres bástya. Ez építetett az kapun bemenőleg balkéz felőll az kastély oldalán, jó sindelyes héjazattyá. Melly bástya áll egy lakó boltból és egy cselédnek való avagy mosóházból, alatta két pincék, mellette két hitván kamaraszék.

Bolt. Erre felmenő grádics, jó karfás, deszkázott sendelyes tornáczával edgyütt, vas hevederes sarkretezes félszeres ajtaja. Ezen tornáczból mennek az bolt előtt való kő tornáczra, melly három gömbölyeg kő oszlopán áll azon Veres bástya héjazattyának edgyik vége. Ajtaja ez tornácznak vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, vagyon benne egy öreg, festett deszka almárium, ajtaja vas hevederes, sarkos, egy deszkás ágy és két karos szék. Az emlitett bolt nagyon magos, ajtaja vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, egész zárú, béllet, kétfelé nyiló. Vasas rámájú, fában foglalt üveg ablaki, harmadikát berakták téglával, zöld mázos kályhás, magos kemenczéje benne, az alatt két pánt vas. Vagyon ez boltban szén szító vas kalán no. 1, egy pecsenyesütő vas rostély no. 1, egy asztal lábastól, nro. 4, karos szék no. 1, edgyes szék no. 4, borított padocskák no. 2, eczetes átalag tartó láb no. 1, deszkás ágy no. 2, fogas no. 3, sarok forma vas szegek az falban no. 5, a kemenczéhez közöl egy ajtó, kamaraszékre menő.

[3] Ez bolt oldalában való **cseléd avagy mosóház** ajtaja nyilik a deszkás tornáczból, padlása deszka, ajtaja vas hevederes, sarkos, reteszes, retezfös, fában foglalt üveg ablaka egy, két üveg tányér héjjával, paraszt kályhás kemenczéje, egy rúd vas benne, ez háznak oldalai fele kőfal s fele boronából való. Vagyon benne egy padszék, edgyes szék no. 1, egy asztal lábostól, tornáczra végiben egy árnyékszék, annak ajtaja vas hevederes, sarkos, a tornáczában egy asztal lábastól nélkül [!], egy puszta ajtó.

Pinczék. Edgyik pincze a bolt alatt⁹⁷ vagyon két részben, az külső ajtó nélkül való, gerendás padlásos, vagyon benne egy öreg deszkás szán. A másik avagy belső pinczének ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfös, béllett, kolcsos lakattyával, gerendás, deszkás padlása, lövölyuk ablaki no. 4, vagyon benne kősó no. 71, azok alatt nagy, széles, vastag csere deszka szalonnatartó ágos. Másik pincze az megirt cseléd avagy mosóház alatt vagyon, ajtaja vas hevederes, sarkos, gerendás, padlásos, lovának[!] tartanak most benne.

Gabonásház. Az megirt Veres bástyán túl vagyon balkéz felé menve az palánk mellett nagy erős fa lábokon álló, edgyik végén tornácsa s annak vas hevederes sarkos, retezes, retezfös hitván ajtaja. Vagyon ezen tornáczban 13 száll fűrészdeszkából álló magbúza hordó szuszék no. 1. hárfa deszkák, elegyesek no. 69. Gabonás ház ajtaja vas sarkos, hevederes, retezes, retezfös, lakattyával. Vagynak benne búzatartó öreg hambahárok no. 9, azokban búza felesen, melyről ide alább, annak helyén láthatni. Padlása ezen gabonás háznak hasogatott fákból való.

Óll. Ezentúl vagyon egy lábokra csinált, sasban rott jó válús, sindelyes hizlaló óll, ajtajának két sarka, vas kapoccsal vagyon az ajtó mellyékhez foglalva.

Karók. Ezen óll mellett sövénynek való hasagatott új karók no. circiter 200.

Kút. Közel ehez vagyon egy kút, köböl rakott, gárgyája csere fából való, sindelyes héjazatú, vizvonó kereke egy, annak tengelye végén két vas karikás csapok, vedre csere fa, vas abroncsos, fogantyús, lánczával edgyüt, mellette egy lóítató vállú és egy mészverem, valami kevés mész benne.

Az kúthoz nem messze vagyon egy vas hevederes, sarkos, retezes, retezfös erős ajtó kolcsos lakattyával, mellyen a mezőre járnak ki az kerítésből. Ugyan azon ajtó táján rakásokban vadnak hordóknak és kádoknak való új cserfa dongák, circiter no. 480, kereknek való új küllők, circiter no. 60, egy hitván vizophordó szán két hordóval, liuval és merő sajtárral.

Konyha. Ennek ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfös, béllett, edgyik oldala réghi oh sindelyes, többi penig új. Vagyon ennek négy kőlábokan álló örög kéménnye, kőlábait négy örög vas rudok foglallyák egymáshoz, s azoknak végén négy pántokból álló szorító vas szegek. [4] Vagyon benne egy szakács asztal, vas hevederes, sarkos, leeresztő előtáblájával, egy örög vas rostély, más, kiszebbis egy, egy középszerű üst, fogantyústól s lábostól, két nagy örög vasmacskák.

Szakácszház. Ugyan ezen konyha végiben s azon héjazat alatt vagyon egy kis szakácszház, ajtaja félszeres, vas hevederes, sarkakon forgó, ablaka egy, két vas benne. Annak kamarája, vas hevederes, sarkos, párkányos ajtaja. Mindkettő gerendás, deszka padlásos. Vagyon ez házok héjján héjjazatnak való kupás cserepek[!] fölösen, két fakó szekérnek minden szerszámi újjak, egy eresztő gyaluágy, kádárnak való. Ezen udvaron vagyon ló után való jó teher szekér, vasas minden készületivel, ernyőstől, két derék szeg és tengely végiben való szegek hijjával, örög újj szánok no. 2.

Istállók. Ezek talpokban ereszttet sasfák közé rakott boronából való no. 3 azon egy szalmás fedél alatt, bárdolt deszkákkal padlott, vas hevederes, sarkos hitván aj-

⁹⁷ A terasz és a tk. bástya alatt.

tai no. 2., harmadiknak ajtaja puszta, ablaki no. 6. Hármasban két-két száll vasok, negyedikben egy. Erős cserefa deszka jászlok bennek, és vadnak építve az kerítésnek észak felől való kerti mellett, belöll.

Lovak. Az mostan ezen istállóban való lovak az hunyadi inventáriumban vadnak irva, mivel onnan hozták ide az ott való inventálás után.

Fák. Épületnek való négyszegre faragott fák vadnak no. 51. Palánknak való örök hasogatott karók no. 77. Épületnek való gömbölyeg cserefák no. 67. Csúrhöz való hosszú lajtorja no. 1. Héjazatt alá való új csatorna no. 1. Régi, hitván, vasotlan kerék no. 1. Fűrész deszkák edgyüttes, másuttis no. [...]⁹⁸.

Belső kerítés. Ezen megirt kastélynak közepiben vagyon egy talpfákban rott sasok közé font sövényből való kerítés, tapaszas, jó sindelyes, mely azon kastélyban való régi Tornyon és alsó nevezetű házokat egyben foglalja.

Kapuja egyfelé nyiló, jó deszkás, sarka alatt vas csapos, karikás, fellyül foglalóvas, csapos, retezfős, mellette egy kis, hasonló sarkos, vas kilincses, fordítós, fogantyús ajtó, jó erős, párkányosan béllett, kapumellyéke négy fákból való és kötött fedelyes héjazatú. Ezen kerítésnek udvara avagy piaccza az megirt Torony és alsó házok között vagyon, mely udvarról az konyhára járó ajtó bélletlen, vas sarkos, hevederes, retezes, retezfős, az kapu ellenében vagyon napnyugotra.

Torony és abban való házok. Ennek az kapu felől való végén minden felig kerengős gradicsa, bejáró ajtaja egy s jó erős vas hevederes, sarkos, béllet, retezes, retezfős, fogantyús és erős záros, latakat is vethetni reá.

[5] **Tömlöcz.** Ez a kerengő gradics alatt vagyon az ajtón belöll, mellynek vas hevederes, sarkos kis ajtaja.

Ablaki ezen kerengőnek⁹⁹ vagynak no. 7, négyében két két erős vas.

Boltok. Ez megirt Torony alatt való pinczén fellyül épült alsó contignatio áll két jeles boltozott házokból. Az elsőnek ajtaja vas sarkos, hevederes, fejes öreg fejes[!] szegekkel vert, szép gyantáros festékű, fordítós, fogantyús, kolcos, dupla zárja. Mely ajtón belül balkéz felől az fal oldalán néhai méltóságos Bethlen Gábor születésének epitaphiuma czimerestől, kőmives mesterséggel igen[?] flajszon¹⁰⁰ kötőablárra meczve és festve, mellyen való írás azt mutatja, hogy azon az helyen született volna. Ablaki ez boltnak kétfelé nyilók, vasas rámajú, ónban foglalt elegyes üvegesek no. 2. Zöld mázos kályhájú, kívül fűtő magos kemenczéje benne lábos kő tűzhelyre rakva. Egy asztalláb benne, díszes, aprólék tartó kereszt ágas no. 2, asszú gyümölcsnek való kas no. 1.

A második boltnak ajtaja vas hevederes, fordítós, fogantyús, félszerű záros kolcsostól, gyantárosan festett béllesű. Ablaki no. 2, edgyiken 3 tábla, a másikon egy tiszta[?] ónban foglalt üvegnek[!] vas rámástól. Vagyont benne kőlábos tűzhelyre rakott zöld mázos kályhás magos kemenczéje, egy pánt vas alatta, füstházának ajtaja vas hevederes, sarkos. Ezen boltnak edgyik szegeleti festett, párkányozott deszkázattal vagyon elrekesztve, melynek ajtócskája vas hevederes, sarkos,

⁹⁸ A szám elmaradt.

⁹⁹ Ti. a lépcsőházé.

¹⁰⁰ Ti. szorgalmasan (német).

retezes. Vagynak benne az földön fában foglalt üveges ablakok no. 6, ónban foglalt üveges, vasas rámás ablakok no. 4, puszta deszka ágy no. 1. Ezen boltból napnyugott felé nyilik vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, vas kilincses, festett, béllet ajtó az kamaraszék felé, mely kamaraszék ajtaja is fejér párkányos, vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, vas kilincses. Padimentuma ezen két boltnak téglából valók[!].

Második contignatio áll két festett mennyezetű házkból, az első háznak az ajtaja nyilik a kerengő gradicsról, vas hevederes, sarkos, gyontáros, béllet, kolcsos egész zárú, fordítós, fogantyús, ablaki no. 2, kétfelé nyilók, vas rámások, ónban foglalt üvegesek, egy tányér hijjával, padimentuma téglá. Vagyón benne kőlábos tűzhelyre rakott zöld mázos kályhás kívül fűtő kemencze, egy asztal lábostól, egy fejér párkányos pohárszék s annak ajtaja vass hevederes, sarkos, rekessze deszkás, annak is hasonló ajtaja.

A második háznak ajtaja is gyontáros, vas hevederes sarkos, fordítós, fogantyús, kolcsos félzáros, padlása festett, párkányos mennyezetes, padimentoma téglá. Ablaki no. 2, kétfelé nyilók, edgyiknek egy táblája hijja, a másiknak csak két táblája vagyon, mellyek pedig vadnak, azok ónban foglalt üvegesek, [6] vas rámások, mindenik ablakon kívül egy-egy rostélyból csinált, deszka padlásos erkély. Kemenczéje kö tűzhelyen álló zöld mázos kályhájú, kivülfűtő.

Vagyón ez házban egy borított padszék, körül az fal oldalán parasztt fogasok, léczszegek bennek, rámában foglalt két kárpitok, tábla formán valók, edgyiken (a mint írása mutatta) Tököly¹⁰¹ kisasszony képe, a másikján Venus képe vagyon festve. Ablakban való szegelet pad, festett no. 1. Ezen házból dél felé nyilik egy tarka gyontáros, vas sarkos, hevederes, fordítós, fogantyús, vas kilincses ajtó kamaraszék felé, mely kamaraszéknek ajtaja fejér párkányos, vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, vas kilincses.

Harmadik contignatio. Itt vadnak zöld gyontáros deszkákból való párkányos rekeszek no. 3, mellyek által azon nagy felső ház három részre igen jelesen rekesztett és nyári alkalmatossághoz való lakásra rendeltetett. Azoknak mennyezeti tarkán festett gyantárosok, kemenczék nélkül valók, ajtai párkányoson béllettek, tarka gyontárosok, vas hevederes, sarkassok, kolcsos egész zárjai, kilencz kerekded puszta ablak s tiz lővölyukai, pádimentomi téglások. Edgyikból dél felé nyilik egy félszeres párkányos ajtócska kamaraszékre, vas hevederes, sarkos.

Lövöszerszámok. Ezen közölebb megirt házokban vadnak puskák, apró, rövid toroczkok vasas talygákon no. 4. Hosszú siskák, edgyike ágya nélkül no. 3. Szakál-lasok, némellyike ágya nélkül no. 38, muskotélyok no. 4, mellyek hozzájuk való fogasokon és ablakokban állanak, szallas dürűczköl vesszők no. 2, kanottfogó vasas végű vessző no. 1.

¹⁰¹ Ti. Thököly Imre egyik nővéréé. Ez a kép nem lehetett azonos a fennmaradt, 1690 után készült, Thököly Katát, illetve Évát ábrázoló portrék egyikével sem – vő. Főúri ősgalériák, családi arc-képek a Magyar Történeti Képcsarnokból. Kiállítási katalógus. Szerk. Buzási Enikő. Budapest, 1988. C. 31, C. 36. – de ékesszóló bizonyssága a Thökölyek reprezentációs igényeinek.

Portartó kamara. Az fenn nevezett harmadik contignationak ajtaja előtt, az kerengő gradics vége felett erőss kötésekben áll egy kamarácska, sasfákban rakott, faragott borona oldalú, alól és fellyülvaló padlása erőss bárdolt deszkákból álló, ajtaja félszeres, vas hevederes, sarkos, fa szögezője horgas vas kolcsával. Vagyón benne egy tonna por befenekezve, teli, más tonnákból is mintegy három részénig[!] való.

Toroczkok és szakállashoz való golyóbisok egy tonnával és egy méh kosárral, lehet no. másfélezer, no. 1500. Ágyúkban való öreg vas golyóbisok promiscue no. 200. Mely ágyúban való öreg golyóbisok most az alsó házok alatt való pincében vadnak. Kanot is ugyan azon pincében egy kötéssel és egy öntésnek való serpenyő lábostul, vas abrancos.

[7] Felső filegória. Ezen Torony héjazatos szarvazásának tetejében építetett egy nyári üdőhöz alkalmaztatott igen szép filegória, melyre mennek fel az leírt harmadik contignatióból négy szakaszban álló gradicson, mely filegória egészen öszve ereszttet gyalult deszkából való, belöll szépen festett, gyontáros oldalai és felső padlása párkányazatos deszkából csinált s cifrán gyontáraztatott, kitolyó hatt ablaki no. 6, láb alatt való padlása is öszve ereszttet gyalult deszkákból áll, mellyen vagyon azon helyre feljáró vas hevederes, sarkos, karikás fejér ajtó. Vagyón benne asztal lábostól, egy, no. 1, fehér borított padok körülötte három, no. 3, egy zöld gyontáros deszkás ágy, no. 1.

Ezen megirt Torony egésszen jó sindelyes s két kő kémény rajta no. 2.

Pincék. 1. Pincze, boros. Ez megirt Torony alatt vagyon, melly áll kétt részből és bolthajtásos, ajtaja béllet párkányos, vas hevederes, sarkos, retezes, retezfös, kolcos öreg lakattyával, közepin annak tolyóablak. Ez pinczén belöllis vagyon más rekesz pincze, vas hevederes, sarkos, retezes, retezfös ajtajú. Vagyón ezen pincében ött rend ászok no. 5. Gyümölcestartó deszka állás kettő, no. 2. Malomhoz való korong vas egy, no. 1. Jó vas abroncs kolcsostól egy, no. 1. Csap alá való kis csöbör egy, no. 1. Vedres csöbör egy, no. 1., bortöltő új liu egy, no. 1. Borvérv szivárvány, fa egy, no. 1. Csap furók kettő, no. 2. Bádog tölcser egy no. 1. Borvető korcsolák három, no. 3. Egy kisded lajtorja, no. 1.

Ezek az Toronnak épületi.

2. Pincze, éléstartó. Ez a fellyebb megirt belső kerítésben való alsó rend házok alatt vagyon, ez is kétt szakaszú, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfös, kolcos, lakatos s annak közepin tolyó kis ablakocska, falai köből, padlása gerendákon álló bárdolt csere deszkákból álló, a belső szakasz pincze is hasonló, de kisebb és ajtótlan.

[8] Vagyón ezen pincében állást tartó gerenda no. 1. Borvérv fa szivárvány egy, no. 1. Csapfurók kettő, no. 2. Bádog tölcser egy, no. 1. Asszú gyümölcs tartó kas három, no. 3. Gereben. Kenderhez való gerebenpár no. 1. Konyhára való öreg nyárs no. 1. Pecsenyesütő öreg vasrostély no. 1. Templom tetejére való kakas, vas szárával no. 1. Ház tetejére való pádok¹⁰² vitorlák, edgyik semmirekellő no. 2. Örög serfőző üst fogantyústól no. 1.

¹⁰² Ti. bádog.

3. Pincze, káposztás. Ez az élés pinczéből egy szerben vagyon. Ajtója vas hevederes, sarkos, retezfős, béllet, padlása vagyon erőss bárdolt csere deszka[!], gerendás. Vadnak benne öt kád káposzták, edgyik teli, de a többinek lehet negyedrész hija, no. 5. Valami hitván méh kosárok.

Sütőház. Ez is azon szeren, az alsó házok alatt vagyon, előbb mellette kolcsárház, a mellett megirt darabontház. A sütőháznak béllet ajtaja, vas hevederes, sarkos, kilincses, fordítós. Gerendás, deszkából álló padlása. Vagyon benne köböl rakott sütő kemencze no. 2. Azoknak szájokban vas pánt no. 2. Ezen sütő kemencék előtt vagyon paraszt kályhákból rakott hosszú tüzelő kemencze egy, vagyon alatta három vas láb, no. 3. Vas pánt no. 3. Item, mellyel a sütő kemencéhez foglaltatott no. 2. Vagyon ezen sütő háznak fában foglalt üveg ablaka no. 1. Mely házban találtattak ezek: Paraszt pohárszék no. 1. Czipó szakasztó tábla no. 1. Sütő lapátt no. 3. Kisded vizmelegítő üst lábastól no. 1. Örög vizophordó csebrek edgyüttis másuttis no. 12. Deberkék promiscue no. 20. Örög szarvas tekenők no. 4. Apró tekenők no. 3. [9] Ezeknélis kissébb tekenők no. 3. Sziták no. 2.

Kolcsárház vagyon az sütő ház mellett vagyon[!] Mellyet azon sütőházból rekeszettek el sövénnyel. Gerendás, padlásos, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, kolcsos, lakott rajta, béllet, ablaka fában foglalt üveges, vas rostélyos, kemencéje paraszt kályhákból álló, egy pár vas alatta, no. 1. Vagyon benne fiókos asztal lábastól no. 1. Üveges lámpás no. 1. Deszkás ágy no. 1. Keskeny paraszt fogas no. 1.

Darabontház. Ennekis oldala[i]is sövényből valók, tapaszok, padlása hasogatott cserefából való, gerendás, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, párkányos, vagyon benne egy kő kéményallya, tüzelőhely, s az alatt rúd vas kettő, no. 2.

Pohárnokház. Az alsó házoknak napkelet fele való végi alatt vagyon ez. Ajtaja vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús. kisdedszerű kolcsos zárjával, padlása gerendás, erőss bárdolt csere deszkából való. Vagyon benne egy paraszt asztal lábastól, no. 1. Lisztes hámbár avagy szuszék no. 1. Vasas fa ásó no. 1. Gyertya tartó lárda no. 1. Gyertyamártó cserép eszköz, jó no. 1. Húst vágó bárd no. 1.

Ezen ház előtt egy kis bányaforma szegelet, az palotáknak¹⁰³ az ház[?] falában való foglalatán, héjazattyá sindelyes, oldalai tapaszosok, mint a palotáknak.

Az megirt alsó házoknak hátulsó része alatt vadnak ezek: lovászmester háza, régi czejtház, asszonyházára járó grádics és mosóasszonyok háza.

Lovászmester háza. A fenn írt istálló ellenében vagyon, ajtaja vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, kisded vas záros, padlása gerendás, bárdolt csere deszkákból való, ablakja pusztá no. 1, abban négy szál vas no. 4.

Ezen túl vagyon egy vas hevederes, sarkos, párkányason béllet ajtó, [10] mellynek ellenében vagyon belöll **az asszony házára menő gradics**. Ez tornáczos, deszkás karfázaton párkányos, alatta vagyon egy kis deszkázatos rekesz, ajtaja vas hevederes, sarkos.

Czejtház. Bémenőleg balkézre vagyon régi czejtház, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezfős, cserefából való. Erős padlása gerendás, bárdolt cserefa deszkából va-

¹⁰³ Ti. A belső kerítésnek.

ló. Vagyón benne feles számú új abroncs, egy rakás ó sindelyek, fenekeknek való új, bárdolt cseredeszkák.

Jobb kéz felé pedig béménőleg az előbb írt ajtón vagyon mosóház, mosó asszonynoknak házok, ajtaja vas hevederes, sarkos, béllett párkányos. Ablaki kettő, edgyikben négy szál vas no. 4, másikban no. 3. Padlása hasonló, mint az czejtháznak. Vagyón benne egy nagy rakás égett téglá, az ajtón kívül kamaraszék, ajtaja vas hevederes, sarkos.

Item a fenn emlitett belső kerítésnek a torony oldalába való foglalásán, az konyha fölött vagyon egy kis bástaforma, sindelyes héjazatú szegelelt.

Garadics. A gyakran emlitett alsó nevű házakra felmenő magos gradics, fából való az teteje. Tetején négy szegelésű kisded tornácz, karfái egészen deszkások, héjazatya sindelyes.

Ebédlőpalota. Ennek ajtaja nyilik a gradics tornáczából, vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, egész kolcos zárú örögefű szegekkel vert, bélletes, ablakai kettő, háromfelé nyilók, vasas rámások, ónban foglalt üvegesek, hét üvegtárgyér hijával, kőlábos tűzhelyre rakott magos zöld magos[!] kályhájú, csipkés, gombos kivülfűtő kemenczéjű, fűtője mellette, annak ajtaja vas hevederes, sarkos, retezfös, új béllet ajtó egy új kamaraszékre.

Bolt. Ez házban menőleg jobb kézre vagyon egy nagy, tágoss, magos bolt. Vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, kolcos egész zárú béllet ajtaja, ablaki négy, hárma kétfelé nyilók, vasas rámások, a negyedik háromfelé nyiló, mindenek ónban foglalt üvegesek, edgyikben egy száll vas, öntött pádimentuma, kőlábos tűzhelyre rakott zöld mázos kályhás kivülfűtő kemenczéje. Vagyón benne egy rövid, festett fogass, egy borított padszék, egy zöld festékes pohárszék, ennek ajtaja vas hevederes, sarkos, deszkás rekesze, annak is hasonló ajtaja, egy asztal lábastól, [11] deszkás ágyok no. 6, edgyik ablakban alkalmaztatott padok, borítottak.

Úrháza. Ez házra nyilik az boltból vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, dufla kolcos záros, tarkán festett gyontáros, új béllet ajtó (mivel ezen szerben levő egy néhány házok nem régen épültek), az ház is új. Padlása ezen háznak tarkán festett gyontáros, kopjázatos[?] párkányos táblákból álló mennyezetes, padimentuma öntött, kőlábra rakott zöld mázos kályhás, csipkés, gombos kivülfűtő kemenczéje. Ónban foglalt üveges ablaka két felé nyiló egy, szegéletén egy szép, hasonló mennyezetű erkély, annak kétfelé nyiló vasas rámás, ónban foglalt (fele kristály s fele közönséges) üveg ablaki no. 4. Vagyón ez erkélyen zöld gyontáros kerek asztal lábastól, körülötte való zöld gyontáros edgyes székekkel.

Pitvar. Ez úr háza mellett vagyon egy pitvar, padimentoma öntött, mennyezete kék festékes, párkányos ajtaja vas hevederes, sarkos, tarkán festett, gyontáros, kolcos dufla zárú. Vagyón benne két kemencze fűtő, edgyike ajtótlan, másiknak ajtaja vas hevederes, sarkos, egy kamaraszék, ennek is ajtaja tarka gyantáross, párkányos, vas hevederes, sarkos, kilincses. Az pitvarnak ónban foglalt vasas rámajú üveges ablaka egy.

Hálóház. Ezen pitvarbul nyilik egy vas hevederes, sarkos, tarka gyontáros[ajtó], párkányos táblajú mennyezeti, padimentoma téglá. Vagyón benne zöld mázos kály-

hás, kőlábos tűzhelyre rakott kivülfűtő kemencze, egy gyontáros, gombos deszka ágy.

Pitvar. Ezen túl vagyon egy pitvar, ajtaja vas hevederes, sarkos, tarkán festett gyontáros, újj béllett. Mely pitvarból az mosóházra deszkázatoss gradicson járnak alá és ugyan abból az hopmester házára is nyilik vas hevederes, sarkos, örögfejes szegekkel vert, egész zárú, régi béllett ajtó. Ablaka az pitvarnak egy, ónban foglalt, üveges, pádimentoma téglá, kéken festett, párkányos mennyezete.

Asszonyháza. A megirt pitvarból mennek vas hevederes, sarkos, tarka gyontáros béllett új ajtón bé az asszony házába, mely háznak padimentoma, mennyezeti, kemencéje, ablakja, filegoriája s annak ablaki, asztala és körülötte való székek hasonlók és annyik, mint az megirt úr házában, excepto, az ablakok nem kristályosok. [12] Vagyon benne egy deszkás ágy, vasvesszős gyertyatartó egy. Ezen háznak kamaraszéke felé nyilik hevederes, sarkos, fordítós, kilincses, tarka gyontáros ajtó. Az kamaraszéknek is vas hevederes, sarkos, fordítós, kilincses fejér új ajtaja.

Leányok háza. Erre nyilik az asszony házból vas hevederes, sarkos, tarka gyontáros, új béllet ajtó, mely háznak padimentoma helyén deszkázott[!] vagyon, padlása kéken festett mennyezetes, kő lábos tűzhelyen álló zöld mázos kivülfűtő kemencéje, kétfelé nyiló vasas rámájú, ónban foglalt üveges ablaki no. 2, egy üveg tányér hijjával. Vagyon az házban egy gyontáros rövid fogas, egy karszék, edgyes szék egy, asztal lábastól egy.

Hopmester háza. Ennek vas hevederes, sarkos, nagy fejes szegekkel vert, tarkán festett béllet ajtó[ja] egész záros. Három felé nyiló, vasas rámás, ónban foglalt üveg ablaka no. 1, két üveg tányér hijjával, kőlábos tűzhellyen álló zöld mázos kályháss kemencéje kívül fűtőjével, melynek ajtaja vas hevederes, padimentoma téglá. Vagyon benne egy hosszú és más, középszerű asztalok lábostól no. 2, jeges viznek való három lábú csöber, no. 1, egy rövid, zöld festékes fogas.

Ezen házból mennek ki vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, örög fejű szegekkel vert béllet, egész zárú ajtón az ebédlőházba.

A fellyebb specificált hárulsó soron való házok, úgymint úrháza pitvarastól, asszonyháza pitvarastól, erkélyekkel (az hálóházon és alatta való czejtházon kívül) és az Toronyban való nyári házok rekeszti, mennyezeti, ajtai és kamaraszékjei újjok, mellyeket (a Torontól megválva) gróf Tököly Imre uram ő nagysága ab anno 1677 épített ex fundamento s a többinek is sok renovatio lött attól fogva, az mint ezt a réajok írt esztendőszámok, maghok újsághi és mások relatioji impetrállyák.

Eddig az kastélynak leírása, következnek a külső dolgok.

Jéégverem. Ez vagyon az kastélynak árkán kívül, napkelet felé, az veteményes kert mellett, szalmával fedett, jó sövény léyszás kerítéss, annak vas hevederes, sarkos, deszkás ajtaja, annak tőke zárja, most jég vagyon benne.

Veteményes kert. Jó léyszás sövénnyel kerített. Ajtaja erőss deszkából való, mellyik sarkának alsó végén vas karika és csap, fellyül penig foglaló vaskapocs. Az ajtónak fa zárja. Belöll jobbkézre vagyon egy hitván, boronából rott, rongyos fedélű kertészház. Ezen kertnek edgy darabja táblákra vagyon szaggatva, azoknak mesdgyéjén szőlötövek vadnak megkarózva és hajtva. Közepiben vagyon fa lágakon álló, karfás, garádicsos kerek filegoria, héjazattyá sindelyes körül és láb

alatt deszkával csinált, fellyül gerendás padlásban. Vadnak ez kertben külömb-külömb féle vetemények, noha nem sok, és egy néhány gyümölcsfák.

Peczérház. A kastélyon kívül, az Veres bástya ellenében, árkon kívül vagyon sövény oldalú, szalmával fedett peczérház, annak pitvara és kamarája, ajtai vas hevederesek, sarkosok, retezesek, két lakott rajtok. Az ház megett sasban ereszttet borona kerítés, kopóknak való. Az ház előtt szalmával fedett perelyés téglaszin hitván süvénnyel békeritve.

1. **Vadkert.** Ez a kastélyon kívül, az árok mellett, napnyugott felé vagyon, tövises lészás kerítése, néholl hitván, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, a közepin által Maros szakadékja foly. Vagyon benne külömb-külömb féle gyümölcsfa és egy szalmával fedett sövény aszaló, de az szilvafákot az hideg mind elvette.

2. **Gyümölcsös kert.** Vagyon az város között, jó lészás sövény kerítése, ajtaja deszkából való, fa záros, szomszédi egyfelől Szabados Benedek kerti, másfelől az Maross, egyebütt az város uczái. Vagyon ez kertben egy pusztta kőház, item fölös gyümölcsfák, de az szilvafának egy résztt és a [dió]fákat az hideg elvette.

3. kert. A majorháznál való csűrőss kert ellenében vagyon egy kert, fedetlen kerítése, egy darabjában most vagyon Törek[!] háza.

[...] [23] Concessa per nos, eiusdem celsitudini principalis Transilvaniae sive humiles, fideles et perpetui servitores Moses Demien et Georgius Marothi, tabulae Illustrissimi ac Celsissimi principis Transilvaniae Domini Domini nostri clementissimi juridicae scribae et notarii et curiae eiusdem per eandem ad praemissa fideliter expedienda specialiter exmissi.

[1] Inventarium¹⁰⁴

Arcis Illyensis in comitatu Hunyadiensi penes fluvium Marusium existentis extuctae, nec non bonorum quorundam mobilium et immobilium relative ad celsissimam principissam dominam Evam Thökölyi, celsissimi Sacri Romani Imperii principis et regni Hungariae palatini, domini Pauli Eszterhazi coniugem, nec non illustres comitissas, dominam Catharinam, Francisci Eszterhazi et Mariam Thökölyi, Stephani Nadasdj sic dictorum illustrissimorum quondam dominorum comitum relictas viduas jure successorio et sorte divisionaria spectantium excisa ab his quarta scilicet parte illustrissimi domini domini Michaelis Apafi secundi post videlicet eorundem arcis et bonorum nomine praenotatarum dominarum principissae et comitissarum per eorundem plenipotentiarios legitimos praetitulati illustrissimi domini Michaelis Apafi ad id deputatis hominibus vi certi contractus factam assignationem in rationem generosi Francisci Hosdati de eadem provisoris subsequentis[!] 12 et subsequentibus diebus mensis Maii anno 1693 per infrascriptos inventatores ad rei veritatem conscriptum.

[2] Arx Illye.

Illye vára volt Hunyad vármegyében az Maros vize mellett, a városnak napnyugot felől való végén regális[!] töltött bástyáakra építve, de az bástyáit s körüllete való kerítésit lerontották az földig.¹⁰⁵ Most jó sindelyfeedes, sasfákban rott borona palánkkal van az kő fal helyett körülvéve.

Vár¹⁰⁶ hidgya s külső kapuja

1. Ezen várnak dél felé álló öreg bejáró kapujára mennek egy jó erős kötések, kétfelől karfás tölgyfa padlással **hidon**. Az hid közepi iránt bemenőleg jobb kézre van egy sindely feedes, fenyű deszka menyezetes s deszkázott karfás, alól is deszka padlással, kerekded nyári filegoria, két hitván paraszt deszka szék benne.

2. Ezen hid belső végén vagyon egy jó erőss tölgyfa hevederű s deszkázatú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó felvonó öreg **kapu**, az közepin levő három öreg vas pántokkal keresztül foglalt vas sarkokon forgó, retezes, retezfös tölgyfa deszka ajtajával és az öreg kapu tengelyéhez hasonló forma tengelyű kis felvonó hidacskájával. Az öreg kapun ugyan három retez, edgyik három darabból áll az kőfalban foglalt két retezfejével. Item az kapu két külső szegéletihez az kapu közé beérő két jó vas láncok vannak, mellyel az kaput felvonnyák.

3. Ezen felvonó kapun belül mindenkorát vagyon más vas csapokon forgó, kétfelől nyiló retezes, retezfös elegyes deszka régi öreg kapu, vas sarkokon, pántokon forgó tolyó vas záros, két zárfös, fogantyús tölgyfa deszka régi kis ajtajával. Van ezen kapukhoz való öreg lakat kolcsostól négy.

¹⁰⁴ EFL. F 234. Fasc. 135–136. 1–10.

¹⁰⁵ I. Apafi Mihály 1670. szept. 28-i rendeletében Kapi Györgyöt és Olasz Biális Ferencet bízza meg a végrehajtásával. Vö. Kővári László: *i.m.* 145–146.

¹⁰⁶ Nem foglalták bele a Veres-bástyát és a paloták keleti részét, melyek II. Apafi Mihály tulajdonát képezték.

Tömlöcz

4. Az kapu közi alól jó erős tölgyfa boronákkal van megpadolva, alatta egy rabbartó tömlöcz, körülvaló falai kőből valók. Ennek egy jó erős tölgyfa ajtaja, egy nagy vas pánt keresztül rajta, az mellyen forog és bé is zárják vélle, nagy általjáró retezfejével.

5. Az kapu között mindenkyárt belől, bal kézre van egy kő kéményallya, az hol az darabantok tüzelnek. Item, bellyebb azon kapu között két felől általeellenben két hitván, romladozott sövényház, mindeniknak vas sarkos, pántos, retezfös, egy retezes fenyű deszka béllett ajtaja. Edgyikben valami kásatörő külük vannak.

Kapu felett való porkolábház

[3] 6.Ezen kapu felett van egy hitván tapaszos söviny ház, mellette levő kamarácskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belől, az vár udvara felől egy kis deszkás, romladozott tornácsa, hitván tölgyfa grádicson mennek fel rá, sindely fedele igen elszorvadt.

7. Az megirt hid kapu, kapu köze s kása törő külük az belső kapuval s vár piaczával vagy udvarával mind az négy részre¹⁰⁷ közre hagyattak.

Belső kapu

8. Ezen kaputól egyenesen általmenvén az vár külső piaczán, az középben levő házak felé, az belső udvarra nyilik egy párkányos, fenyű deszka, vas csapokon forgó, sindely fedelén egyfelé nyiló öreg kapu, mellette levő vas sarkos, pántos, romladozott allyú kis ajtajával, hozzá való retezekkel, retezfökkel s egy fogantyúval edgyütt.

Toronyforma három contignatiójú házok

9. Ezen kapun belül balkéz felől vannak az **toronyforma házok** építve 10 jó erős kötéses, régi sindelyfedél alatt. Az fedele néhol újjítást keván, két nagy öreg, az fedelén kinyúló kő kéményével. Mely házokra mennek fel egésszen az felső contignatióig egy nagy, tágos, hosszú, erős tölgyfa **kerengő grádicson**. Ezen grádics alsó végire nyilik egy vas sarkos, pántos, felház záros, zárfös, fogantyús, fenyű deszkával béllet, erős tölgyfa ajtó, vas karikás végű szegező gerendájával edgyütt. Az ajtón belül a grádics alatt van egyptikus rekeszecske, vas sarkos, pántos tölgyfa ajtajával, melyben most fát tartanak, az előtt (az mint mondgyák) **frajak tömlöcze** volt.

10. Felmervén ezen grádicson egy darabig, az első contignationak **első tisztes-séges boltýára** nyilik egy vas sarkos, pántos, egészben bácsi záros, zárfös, parasztt fogantyús, lapos fordítós fa[ra]gott kőmellyékű, imitt–amott hólyagos szegekkel megvert fenyű deszka béllett, festett ajtó, az allyá megromladozott. Van ezen boltnak két nagy, öreg, faragott kőmellyékű ablaka, hitván négy rámákra lantornával s papirossal toldozott. Item egy nagy bolthajtásos téglaláncos tűzhelyre zöld mázos kályhákból csinált romladozott külfűtő kemencze. Ezen boltnak téglaláncos padimentoma, de romladozott. Van az falban faragott kőből kimetszett, a néhai felséges Bethlen Gábor fejedelem nagy öreg aranyos címere, rajta való írással edgyütt.

¹⁰⁷ Azaz II. Apafi Mihály, hg. Esterházy Pálné Thököly Éva, övv. gr. Nádasdy Istvánné Thököly Mária, övv. gr. Esterházy Ferencné Thököly Katalin.

11. Ezen belül más, hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyilik, hasonló pántos, sarkos s mellyékű félszer záros, zárfős, rossz, lapos fordítós s kilincses ajtó. Ebben is egy [4] romladozott, elegyes kályhával foldozott, belöl tüzelő zöld mázos kemencze, az elein egy vas pánt. Ezen kemencze mellett egy kis kémény[?] allya rekesz, az hun fát tartanak. Van ezen házban egy festett deszka rekesz, vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, fordítós, hasonló festett deszka ajtajával.

12. Ezen házból mennek egy vas sarkos, pántos, egy darabig festett s béllet, egy darab fejér deszkával kitoldozott ajtón egy **kamaraszék tornáczára**, onnan más, vas sarkos, pántos új hárdfa ajtón egy kis menyezetes **kamaraszékre**.

13. Innen visszatérvén s az megirt kerengő grádicson¹⁰⁸ 39 lépcsőn fellyebb mervén az **középső contignationak** téglalapimentomos, kopiás párkányos, tarka mennyezetes, faragott kőmellyékű, tölgyfa rámás két nagy öreg ablakú **első házában** nyilik egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, bomladozott egész záros, zárfős, retezes, retezfős, hólyagos szegekkel megvert, romladozott szélyű béllett fenyű deszkás, festett ajtó, a pádimentoma is megromladozott, az ablakok rámáiban tizenhat czifra vas sarkocskák vannak. Van ezen házban egy négy lábos, kő tűzhelyre rakott zöld mázos, külfűtő jó kemencze, mellette egy kő kéményallya, az honnan két házat fütenek bé. Item egy fenyű deszka paraszt pohárszék kerületivel[!], az fal felől való résziinek két deszka hejja, az kerületi[!] ajtaja mellyékében két kis vas sarok ajtó nélkül.

14. Ebből más, hasonló mennyezetű s padimentumú és kemenczéjű, nagy két vas rostélyos, **ajtóforma ablakú házban** nyilik az másik ajtóhoz hasonló ajtó, csak az zárja félszer, retezze s retezfője sincs, az kemencze kályhájának is ketteje elromlott. Az ablakokon kívül s az vas rostélyon belül az köfalban bocsátott erőss tölgyfa kötéses lábokon fellyül erős tölgyfa deszkákkal megpadolva, az ablak kereszti mind alol fellyül egy egy vas pánttal vannak az ablakmellyékihez foglalva, tizenöt vas sarkok benne, az rámáik is megvannak, de csak puszták. Ezen házból egy kis **bolthajtásos kamaraszék külső rekeszére** nyilik hasonló ajtó, csak zárja nincs. Az ajtómellyékben egy kilincsfa, ebből az **kamaraszékre** nyilik más kilincses, kilincsfás, fordítós, fogantyús béllett ajtóból.

15. Innen is visszatérvén ugyan az megirt kerengő grádicsra s azon végig felmervén, azon grádics kerekded toronyforma köfalára az fedele alatt erős kötéses tölgyfából vagyon egy kis **puskapor tartó hely** építve. Az grádics felső véginél penig bal kézre az **felső contignatoria** mennek be egy kék[?] deszkával borított ajtómellyékű, szemöldökű és küszöbü ajtón, ajtaja nincs, az ajtómellyékében két vas sarok s egy zárfő. [5] Melly contignationak kopiás párkányos, szép tarkán festett menyezeti, padimentoma téglalap, néhul[!] megromladozott. Ezen contignatio veres és kék párkányos zöldön festett fenyű deszkával egésszen fel a mennyezetig fal formára három részre van szakaszítva, edgyiknek sincs ajtaja, az ráczok előtté, ajtómellyékei bellettek, három sarok s két zárfő van bennek. Az **kőfalban edgy kis kamaraszék**, két reteszfő s egy sarok az ajtómellyékben. Azon contignation körös körül van kilencz örög s tiz apróbb lövőlyuk.

¹⁰⁸ A következő két szó utólagos toldás.

16. Innen két szakaszból álló, deszkával béllett, karfás, jó erős tölgyfa grádicson mennek fel ezen megirt **házok héjjára**, melly is (az mint fellyöl is megirtuk) jó erős, tölgyfa kötéses, csakhogy az sindelyezése igen megavult s romladozott, sok helyen újjitást kéván. Ezen héjjazat erős kötése felett vagyon egy kis, négy szegeletű és[?] az[?] tölgyfa kötéses lábokra fenyő deszkából építetett, czifrán festett mennyezetű s oldalú **kis nyári filegoria**. Erre mennek fel az más két grádicshoz hasonló két szakasz grádicson, az grádics felső véginél volt felemelő ajtaja, de aszt is elégették az labanczok, az ajtómellyékében két vas sarok van. Az mennyezetinek is párkányozattyt egy darab helyen elrontották. Vagyon hat tolyó deszka ablaka, mikor becsinállýák, fala gyanánt van. Ennek is hámát elrontották, az oldalának is egy darabocskáját.

17. Visszatérvén innen s az megirt kerengő grádicson lemenvén az emlitett belső udvarra és az kőfal mellett balkézre térvén, nyilik ezen házak alatt lévő, **két szakaszból álló, erős bolthajtásos pinczében** egy tölgyfa mellyékű, retezes, retezföldes, zárföldes, vas sarkos, pántos fenyő deszka, jó erős béllett ajtó, az ajtón belül egy hétféle lépcsőjű, deszkával borított grádics. Az ajtó közepin egy praebenda osztó, tolyó táblás ablakocska. Az belső pinczének is ajtaja ehez hasonló, csakhogy a szélyit elrágták. Ezen pinczének egy ablaka, egy vas kereszt benne.

18. Innen is visszatérvén az megirt belső udvar kapuján belül jobbkézre van egy kis rossz söviny oldalú, két puszta ablakú, rossz, semmirekellő sindelyfeleles, vas sarkos, pántos, retezes, retezföldes fenyő deszka párkányos ajtos **darabant ház**, egy kő kéményallya alatt lévő rossz, romladozott tűzhelyével.

Alsó rend házok

19. Azon kapun belül, jobb kéz felől, ezen kis ház mellett vannak más rendbeli erős kötéses, romladozott sindely fedeles **két [6] contignatiojú házak** az másokkal általeellenben építve. Az emlitett kis darabont háztól jobb kézre térvén napnyugott felé van az alsó rendben a **kolesárház** mellett (melly is urunk részire jutott) egy jó tágos **sütőház**, mellynek vas sarkos, pántos fenyő deszka régi, bontakozott béllett ajtaja, egy vas rostélyos ablaka, két öreg sütő kemencze benne, az elei közönséges kályhból van hosszára felrakva, három vas lábon s végig érő vas pánton áll.

20. Innen előbb menjén az kőfal mellett napnyugott felé, közép iránt azon fal mellett az felső rend házakra nyílik fel egy deszkás karfájú s az felső végin lévő négy szegeletű ugyan deszkás tornáczú rossz, sorvatt sindely fedeles, egyenes tölgyfa **grádics**.

Pince

21. Ezen grádics alsó véginél ugyan napnyugot felől, az **napnyugoti szegelet ház alatt való pinczébe** nyilik egy vas sarkos, pántos, retezes, retezföldes fenyő deszka béllett ajtó, az közepin egy kis ablak.

22. Az közelb emlitett grádicson felmenvén a felső contignatoria az tornáczból mennek bé egy téglalapimentomos, kéken és szürkén festett mennyezetes udvarló **nagy pitvarpalotában** egy faragott kőmellyékű s két[?] szélű[?] ajtón. Van egy nagy küküllő fűtő zöld mázos kemencze benne, az oldalán s szegeletin négy kályhája

romlott el. Item egy puszta ablaka. Azon kemenczétől előbb, balkézre egy kis **kamaraszékre** nyilik egy vas sarkos, pántos szép béllett, festett ajtó.

23. Ugyan ezen palotából napnyugot felé más, hasonló padimentomú s mennyezetű, egy mestergerendájú, egy kömellyékű puszta ablakú **kisebb házban** nyilik egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfös béllett ó ajtó. Van ezen házban egy jó zöld mázos kü[ü]l fűtő kemencze. Ezen házból nyilik egy, az alsó contignatiora lemenő **grádics felső pitvarában** vas sarkos, pántos, fogantyús, kilincsfös, az másikhoz hasonló ajtó, mindenik hólyagos szegekkel van megverve.

24. Ugyan ezen ház első ajtajával általeellenben, napnyugot felé más, hasonló ajtón mennek bé ugyan hasonló mennyezetű s gerendájú és kemenczéjű, két puszta ablakú, romladozott deszka padimentomú **szegelet házban**, az kemencze kályháinak ketteje elromlott.

25. Ebből jobb kéz felé más, öntött padimentomú, kopiáson párkányozott mennyezetű, **kis erkéyles szegelet házban** egy vas sarkos, pántos, béllett mellyékű, párkányos, gyantáros ajtón mennek bé. Az háznak egy öreg, az erkélynek penig négy ablakai. Az rámái, noha újak, de nem derekasok. Az erkély ablakinak tiz fiókjai közönséges, sendelyben foglalt üvegből valók, hétfüveg tányér hejja, az több fiókjai puszták, az rámáinak sarkok nincsen. Van egy jó zöld mázos kü[ü]l fűtő kemencze benne. [7]

26. Ezen házból az kemenczével általeellenben egy két szakaszból álló **kamaraszékre** nyilik vas, sarkos, pántos két közönséges bikfa deszka ajtó.

27. Ugyan ezen házból mennek ki az fellyeb megirt fejér mennyezetes, téglapadimentmos, az alsó contignatiora lemenő grádics felső pitvarában egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfös, kilincses, fordítós paraszt bikfa ajtón. Ezen pitvarból az urunk részire jutott **napkelet felől való házokban** is lehetni. Van ezen pitvarnak az istállók felől egy nagy puszta ablaka.

28. Ezen pitvarból egy két szakasszú, deszkával béllett karú tölgyfa grádicson lemenvén az **alsó contignatiora**, az emlitett felső pitvar alatt való **pitvarra**. Ezen pitvarból, az grádics alsó véginél balkézre, az megirt erkéyles ház alatt való **pinczeforma szegelet házban** nyilik vas sarkos, pántos, retezes, retezfös fenyű deszka jó béllett ajtó. Ugyan az pitvarból ezen ajtón küvül egy **kamaraszékre** más, hasonló ajtó nyilik, retez és retezfö nélkül.

29. Ezen pitvarból jobb kézre egy **puszta kamarában** (melynek is felső része urunk részire jutott) nyilik egy vas sarkos, pántos, retezes foldozott tölgyfa ajtó.

30. Ugyan ezen pitvarból az külső udvarra az istállók felé nyilik más, vas sarkos, pántos jó béllett ajtó.

Istállók

31. Ezen ajtón kimenvén, ugyan ezen rend házok megett hosszára általeellenben észak felől vannak boronából csinált, tapaszos s sindelyfeedes, **három szakaszból álló istállók**, mellyek is mind az négy részre közre hagyattak.

32. Az belső udvar napkelet és napnyugott felől edgyik rend házok szegeletitől fogva az másik rend házok szegeleiig sindelyfeedes, tapaszos sövinypalánkkal van békéritve, mellyen is napnyugot felől az öreg konyha felé egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfös fenyű deszka béllett ajtó nyilik.

Öreg konyha

33. Az várnak külső kerítése mellett, napnyugot felől egy nagy tágos kő kémény körül vagyon boronából építetett jó tágos **konyha**, az első falát elégették az ráczok, az kémény alatt nagy öreg tűzhely. Ezen konyha is az mellette levő **kerekess kúttal** edgyütte közre hagyattak az divisiokor.

[8] 34. Ezen kúthoz közel az palánkon vagyon egy vas sarkos, pántos, tolyózáros, zárfős, az **Maros felé kijáró ajtó**.

Gabonásház

35. Ezen kútan túl, az fenn megirt vár külső kapuja felé, az palánk mellett, dél felől van egy erőss tölgyfa lábokra ugyan tölgyfa vastag deszkákból építetett, jó sindely fedelés nagy öreg **gabonásház**, benne levő gabonatartó nagy öreg hambahárokkel edgyütte, mellynek vas sarkos, pántos, retezes, retezfős félszer ajtaja, előtte levő négy lépcsőjű tölgyfa grádicsával. Ez is közre hagyatott mind az négy részre.

36. Az két contignatiojú házoknak napkelet felől való része és az külső kapun belől bal kéz felől levő ház¹⁰⁹ urunk részire jutottak, mellyeket ezen inventáriumból kihattunk.

Majorház

37. Kimenvén az váról és az vár előtt levő patak¹¹⁰ mellett felmenvén napkelet felé, az város felső végén, azon patak mellett vagyon lészás s támaszos kerttel körülvett, boronából felerőtt, tapaszos oldalú, jó szalma fedelés majorház három kamráival s egy pitvarával, mindeniknek alkalmas ajtaja.

38. Ezen majorház udvara közepin van egy kövel felrakott, fa gárazattyú[!] gémes kút.

39. Az vár felől van ezen majorház udvarára békájáró kis ajtó, az ajtón belől bal kéz felől vannak boronából csinált, jó szalma fedelés, majorságnak való négy szakaszból álló apró ólacskák kis ajtajakkal edgyütte. Az kúthoz nem messze van egy romladozott lábos disznónál. Ezen udvarról az rétek felé is egy rossz ajtó nyilik.

40. Ugyan ezen majorház udvaráról napkelet felé az csűres kertre nyilik edgy nagy öreg, alol vas csapon forgó, fellyül kapcszon forgó, kétfelé nyiló, sindely fedelés, hársfa deszka kapu mellette való kis ajtajával.

Csűres kert és csűr

41. Ezen majorház mellett kívül, az mező felől vagyon lészás és támaszos kerttel körülvett nagy, tágos csűres kert, az kertye egy darab helyen rossz, újjítást kíván. Ezen csűres kert [9] közepin vagyon huszonnégy vastag tölgyfa ágosokra építetett, jó koszorú és kötéses szarufás s szalma fedelés, két kapujú öreg hosszú csűr, mellynek ágossa megrohatt az földszínén.

42. Item az patak felől északra vannak két fedél alatt két rend jó szalma fedelés, boronából felrott ökör és tehénistállók, mindeniknek fa sarkokon forgó hat, hársfa deszka ajtaja.

¹⁰⁹ A Veres-bástya.

¹¹⁰ A Bácsi patak elágazása.

43. Ezen csűres kertnek az majorház öreg kétfelé nyiló kapujához hasonló három öreg kapuja vagyon három felől, mellettek levő kis ajtajival edgyütt.

Veteményes kert

44. Az vár kapuján kívül balkézre, az Székely utcza dél felől való végiben vagyon egy nagy öreg veteményes kert, az két utcza felől lészás, támaszos, az más kétfelől penig gyalog kerttel van körülvéve, az Székely utcza felől van egy vas sar-kos, pántos békáró kis ajtaja. Ezen ajtótól fogva keresztül s végig észak felé az Székely utcza mellett való három része az méltóságos három asszonynak jutott.

Gyümölcsös kert

45. Az várral általellenben, dél felé, az Marosparton van az vár felől s a két végén jó lészás s támaszos kerttel békeritett, jókora gyümölcsös kert, ennek is nap-kelet, avagy fellyülvály háróm része az méltóságos asszonynak osztás szerint.

Medgyes kert

46. Az Hedri Benedek¹¹¹ kertye féle, minthogy puszta volt, az divisiokor közre hagyatott, szép nagy fák vannak benne, veteményezhetni is benne, most gyalog kerttel van békeritve.

Malmok

47. Az Maros vizén vagyon egy-egy bokor kövű, hajókra építetett, sindely fe-deles két malom. Edgyik most is forog, de az edgyik igen rossz lévén, elbontották, újolag csinállyák, már az hajói készek s az hodgya is, edgyik köve nem jó. Egész-nek az vámját osztyák négy egyenlő részekre.

[10] 48. Item van az jáoszágban az jobbágyoktól építetett háróm malom, mindenktől annuatum nyolcz-nyolcz forint taxát adnak az várhoz, az mikor éppek s hasznokot veszik, azonban mikor az szükség úgy hozza, az vár szükségére vám-nélkül tartoznak örelni.

Jégverem

49. Vagyona az várhoz nem messze, az vár szükségére építetett jó szalma fede-les jégverem teli jéggel.

¹¹¹ Meghalt 1678-ban. Thököly István erdélyi jáoszágainak gondviselője, 1671-ben huszti prefek-tus. 1670-ben Apafi Mihály követe a bécsei udvarnál. Vö. Bethlen János: *Erdély története. 1629–1673.* Ford. P. Vásárhelyi Judit, Utószó, jegyz. Jankovics József. Bp., 1993. 653. – Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata. 1540–1690.* 294/1103. jegyzet.

1694. március 3–5.¹¹²

[1] Inventarium castri Illye, in comitatu Hunjadiensi existentis, rerumque et bonorum eodem habitorum et repertorum ac ad idem castrum pertinentium ad rationem illustrissimi ac celsissimi principis domini domini Michaelis Apafi, Dei gratia electi principis Transilvaniae, domini domini clementissimi, post mortem nobilis quondam Francisci Hosdati de eadem alias bonorum praefatorum eiusdem castri Illye provisoris e manibus nobilibus Michaelis Literati Devai de eadem Deva rationistae praeteriti in et ad manus egregii Stephani Nica Belenjesi de eadem Belenjes veluti provisoris subsequentis, die 3 et sequentibus 4 et 5 diebus mensis Martii, anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto per nos, Stephanum Csáki, bonorum sacratissimae Romanorum Imperatoriae etc. ac Germaniae, Hungariae etc. regiae maiestatis fiscalium Devensium provisorem et Georgium Csicsoi litterarum capitulo Albensis Transilvaniae requisitorem, uti inventatores conscriptum.

Castrum Illje

Ezen illjei kastély vagyon Hunjad vármegyében, Dévan alol két mélyfölddel a Maros mentében, ugyan azon Maros vizinek észak felől való partyán, a városnak napnyugot felől való részén. Mely annakelőtte négy regális[!] bástyákra lévén építve, de azt a fellyebb való esztendőkben a földig lerontották, most már sasfákban rakott, sindelyfeleles boronapalánkkal van a réghi kőfal helyett környülvéve.

Vár hidgya s külső kapuja

Ezen kastélynak dél felé álló öregh bejáró kapujára mennek egy jó erős kötéses, két felől karfás, tölgyfa padlásos hidon. Az hid közepi aránt bemenőleg hobbikézre van egy sindely feleles fenyő [2] deszkából mennyezetes s deszkázott karfás, alol is deszka padlásos kerekded nyári filegoria, két hitván paraszt padszék benne. Ezen filegoriára bejáró palló elsorvadott, romladozott.

Ezen hid belső véghin vagyon egy jó erős tölgyfa hevederű s deszkázatú, két vas pántos tengelyű, két öregh vas csapokon forgó felvonó öregh kapu, az közepin lévő három öregh vas pántokkal keresztfülgoglalt, vas sarkakon forgó, retezes, retezfös tölgyfa deszka ajtajával és az öregh kapu tengelyéhez hasonló forma tengelyű kis felvonó hidacskájával. Az öregh kapun vagyon két nagy retez, egyik három darabból álló, a köfalban foglalt két retezfejével. Item az kapu két külső szégeletihez a kapu közzé beérő két jó vas láncok vannak csigához felvonni. Mindenik csigának elein két-két vas pántocska.

Ezen felvonó kapun belül mindenjárt vagyon más, alol vas csapokon, karikákon, vas serpenyőben, fellyebb karikában forgó kétfelé nyiló, retezes, retezfös, elegyes deszka régi öregh kapu, vas sarkokon, pántokon forgó, tolyó vas záros, vas zárfös, vas fogantyús tölgyfa deszka réghi kis ajtajával. Van ezen kapukhoz való öregh lakkolcsostól négy – nro. 4.

¹¹² EFL, F 234, fasc. 135. Y.

Vannak az kapu között vizophordó cseber, négy szem vaslánczos cseber[!] rúdjával együtt nro. 1. Nyakra való bilincs nro. 3 vas rúdjával együtt nro. 1. Kézre való bilincsek nro. 4. Rabok lábára való láncos vasak par. nro. 4. Hárma viseltes, egyik penigh ketté szakadozott, rossz. Ugyan rabok lábára való rudas vas par. nro. 2, viseltesek. Paloták ajtai zárjaihoz való kulcsok nro. 7. Ásó nro. 3, hitványok. Egy greblye[!] kilencz vas fogaival. Egy hosszú lajt[or]ja. Ezek hagyattak a porkoláb keze alatt.

[3] Tömlöcz

A kapu közi jó erős tölgyfa boronákkal van alol meghpadolva, alatta egy rabtar-tó tömlöcz, körül való falai köböl valók. Ennek egy erős tölgyfa ajtaja, egy nagy vas pánt keresztül rajta, amellyen forogh és be is zárják vele. Belül két vas szkába, fellyül penigh felemelésre alkalmaztatott erős vas karika az ajtaján.

A kapu között minden általános belől, balkévre van egy kő kéményallja, az hol a darabok tüzelnek. Item bellyebb azon kapu között, kétfelől általeellenben két hitván, romladozott ház.

Kásatörő ház

A kapu közzül nyilik bemenőleghez jobb kéz felé egy vas sarkos, pántos, retezfőst béllett fenyő deszka ajtó, az kásatörő házra. Holott egy nagy vastagh tőkében négy kásatörő építettet, de most csak két törője áll fenn. Azon tőkének egyik véghiben vagy[on] egy sóörlő és kása daráló is.

Darabont ház

Ezzel általeellenben vagyon a darabontház, melyre nyilik vas sarkos, pántos, retez és retezfejes béllett fenyő deszka ajtó. Mind a kásatörő ház, mind az darabantház romlottak, rosszak, boronából rakottak falai. Hanem az kásatörőhöz egyik fala tapaszos sövényből való, egyik penigh köböl mésszel rakott.

Porkolábház

Ezen kapu felett van egy hitván tapaszos sövényház, mellette levő kamorács-kájával, mindeniknek az alsó ház ajtaihoz hasonló ajtaja. Belül a kastély udvara felől egy kis deszkás, romladozott tornácsa. Hitván tölgyfa grádicson mennek fel reá. Sindely fedele ighen elszorvadt. Ezen házban vagyon egy belül tüzelő parasztkály-hás kemencze, vas pánt az szájában és az elein egy vaslab. Hitvány asztal lábastól nro. 1. Fejér deszka ágy nro. 1. Hitván egyes [4] szék nro. 1. Paraszt padszék nro. 2. Lantorna lámpás nro. 1. Padlása ennek az háznak tölgyfa folyó és mestergerendákra faragott deszkából való. Hitván, romladozott üvegh ablaka nro. 2.

Haranghláb

Lemenvén a porkolábház grádicsán, a grádics alsó véghinél vagyon kötéses tölgyfa talpakon, lábakon álló haranghláb hitván sindelyfedél alatt, egy jókora harangh benne.

Elpusztult drabantházak

Az kaputól a külső curiara bal kéz felé térvén vagyon ugyan az meghirt kapubeli drabantházhoz egyfelől, másfelől penigh az Veres bástya alatt való pincze

tornáczához ragasztva hitván sindely fedél alatt egy rend drabantház. Kivül az oldala tapaszos sövényből való, a két véghit penigh köfalak tartyák. Három puszta ajtó rajtok, melyből úgy lácczik, hogy annak előtte három szakaszban volt, padolatlan, apró tölgyfa gerendás nro. 13.

Veres bástya

Előbb menyén a Veres bástya alatt való **pincze torkára**. Ezen bástya kőből fövényes mésszel raktatott, egy rész munitiók alá alkalmaztatott, más részén házak vannak, alatta egy jó pincze.

A pinczetorka padlása tölgyfa folyó és mestergerendás, erős faragott deszkákkal kétréttessen padlott, sindely fedele kőlábakon áll, minden alól s minden fellyül. Két borvonó korcsolya benne.

Nyilik innét ezen bástya alatt való pinczére vas sarkakon, pántokon forgó retezes, retezfejes béllett fenyő deszka ajtó lakattyával, kulcsával. Folyó és mestergherendái erős tölgyfából valók, faragott vastagh tölgyfa deszkákkal padlottak. [5] Vagyón ezen pinczében üres hordó nro. 3. vas lánczokra csinált fa serpenyőjű kampana nro. 1 Vas küpülpő nro. 1. Egy csapszék. Öreg hosszú dagasztó tekenő nro. 4.

Vagyón mellette, hozzáragasztva napnyugatról tölgyfa boronából felerőtt falú, de a több részéről kőfalból álló **lóistálló**, tölgyfa folyó és mestergherendákra tölgyfával padlott. Ajataja vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, félszer, fenyő deszkából való. Ebben vagyón az istállón véghigh nyúló lajtora jászol nro. 1. Előtte egy tölgyfa talpakon, lábakon álló keskeny tornácz.

Visszatérvén az istállóból, egy tizenegy lépcsőjű, fenyődeszkával deszkázott karfás tölgyfa gradicsen felmervén, nyilik az Veres bástya tornácczára tölgyfa ajtómellyékű, szemöldökű és küszöbű, vas sarkas, pántos, vas fogantós[!], vas fordítós, vas kilincses, vas kilincsfejes, párkányos félszer fenyődeszka ajtó, fa tolyázárjával. Az tornácznak körös környül holnáligh[!] éró kőfalai vannak, minden fellyül penigh faragott kő oszlopjai nro. 3, padlás nélkül.

Kő bolt

Ez meghirth tornáczból ugyan jobb kéz felé nyilik egy kő boltra faragott kőmellyékű, szemöldökű s küszöbű, vas sarkakon, pántokon forgó, vas tolyázáros, vas fogantós, vas ütközös béllett fenyődeszka ajtó, nyitó kulcsával és fordítójával együtt. Nagy ablakja nro. 3, kettei üveghesek, fában foglaltak. De az egyiknek az hatodik része elromlott, most papirossal borított, az többi is három üvegh [6] tányér héjjával vannak. Az harmadik ablakát bérálták, mindenkorral egy része papirossas. Vagyón ezen boltban egy belül tüzelő, foldozott zöld mázas kemencze, paraszt kályhákból rakott fűtőjével együtt. Vas pánt az szájában nro. 2 és az utólyán egy vas láb. Vas kalán hozza nro. 1. Vagyón ezen kükür jól hársfa asztal lábastól nro. 1, fejér deszkás ágy nro. 1, rövid padszék nro. 2. Hosszú padszék nro. 1. Hitván egyesszék nro. 1. Katona fogas nro. 3. Vagyón ezen boltban egy párkányos jó forma hársfa deszka rekesz is papyros ablakjával és vas sarkakon, pántokon forgó, retezes, retezfős félszer, fenyő deszka ajtájával. Ebben vagyón foghagyma metr. nro. 1, vereshagyma metr. nro. 1. Réghi, zöld festékes poárszék nro. 1. Vas lánczokon álló, két fa serpenyőjű és fa rúdú mérő serpenyő nro. 1. Hitván fias asztal nro. 1.

Ezen boltból nyilik a füstfogóba vagy kémény alá vas sarkas, pántos, vas fogantos, fordítós, vas kilincses, kilincsfejes, párkányos új fenyődeszka ajtó nro. 1. Onnét ismét a kőfalon kívül fenyő deszka falú, sindely fedél alatt lévő hitván árnyékszékre nyilik más vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes félszer fenyő deszka ajtó nro. 1. Benne egy egylukú ülő szék.

Visszatérvén a meghirt 11 lépcsőjű gradics fordulójára, honnét ugyan bal kézre egy deszkázott karfás, felső padlás nélkül való folyosóra megyen egy öt lépcsőjű tölgyfa gradics. Ezen folyosónak allya vastagh deszkával padlott.

Ezen folyosóról ugyan balkézre nyilik vas sarkakon, pántokon forgó, retezes, retezfejes, vas fordítós, vas kilincses és vas kilincsfejes, vas fordítós, fa tolyázáros és vas ütközös, béllett, párkányos, fenyődeszka ajtó a cseléd [7] vagy mosóházra, melynek dél felől és napnyugot felől való falai és a grádics felől is egy darabon boronából rakottak, tapaszosak. Padlásának folyó és mestergherendái tölgyfából valók, faragott tölgyfa deszkával padlottak. Benne egy belől fűtő toldozott foldozott kemencze, vas pánt a szájában. Vakablakban csinált 4 szakaszban lévő almárium fenyő deszkából építve, vas sarkakon, pántokon forgó fenyő deszka ajtajával együtt. Ablakja nro. 1, mely fában foglalt üveghez volt, de most csak a negyed része üveges.

Visszatérvén ezen mosóházból, a folyosó véghin nyilik egy vas sarkas, pántos, félszer, párkányos, fenyő deszka ajtó egy hitván árnyékszékre, benne egylukú deszka ülőszék nro. 1. Fedele sindelyes, avult. Kívül is, az földsziniről egy hitván árnyékszékre megyen valami hitván fa gradics.

Ezen Veres bástyának fedele sindelyes, avult, rongyos, újítást kíván.

Gabonás ház

Vagyona Veres bástya mellett, napnyugot felől tizenöt rövid, erős, vastagh tölgyfa lábakon álló, erős tölgyfa gherendákra rakott, alkalmas sindely fedél alatt egy gabonás ház. Mellynek tornácsa kötések lábakra talpfában karfássan csinált. Úgy lácczik, hogy a karfái ennekkelőtte deszkázattal volt, de most két darab deszkánál nincsen több rajta. Alsó padlása deszkázatta párkányos, de fellyül öt folyó tölgyfa gherendái padolatlanok.

A tornáczból megyen fel a gabonatartó helyre négy lépcsőjű tölgyfa gradics azon gabonatartó helynek tölgyfa mellyékű, szemöldökű és küszöbű, vas sarkas, pántos, retezes és retezfejes tölgyfából faragott erős deszka ajtajára, mely ajtónak lakattya és kulcsa meghvagyón.

Vannak benne hambahárok (mellyek is erős tölgyfa deszkából csináltattak) nro. 9 – kilencz. [8] Vasas véka nro. 3. Fa abroncsos nro. 1. Szóró lapát nro. 1.

Az hambahárokon vagyon:

Búza régen cséplett cub. sax. nro. 8/1. Búza mostan cséplett cub. sax. nro. 58/2. Búza [...] cub. sax. nro. nro. 10/2. Ros cub. sax. nro. 6/2. Köles cub. sax. nro. 12/1. Búza liszt cub. sax. nro. 3/-.

Dinsznóól

Mégh is ugyan napnyugot felé azon renden elébbmenvén vagyon a meghirt gabonásház véghiben négy sasfákban elegy belegy deszkákból rakott, fában, fa sar-kakon forgó ajtajú, sindely fedelű disznóól.

Kő¹¹³ kút

Mégh is előbb menyén napnyugot felé vagyon egy kötéses tölgyfa talpakra, lábakra, koszorúfakra és szarufákra sindelyezett forgó kerékkel merittő[?] kőkút. Gárdgyája tölgyfából rótt, de meghromlott. Tengelyének kereke jó. Az tengelynek minden két véghin vas csap vagyon és egy egy vas karika. A kútnak, amint ezelőtti tisztek referállyák, láncza volt, de leszakadván most az kút fenekén vagyon. A kút most befagyott, jeghes, nem usualhatni. Vagyon hozzája vas lánczos, vas abroncsos, vas fogantós veder is nro. 1. De mi előnkben nem producálták.

Új épület

Innen észak felé hanyatolva vagyon valami tölgyfa talpfákra és tölgyfa lábakra kezdett szekér szinnek való hitvány épület, valami vékony meghajladozott tölgyfa gherendáival. Az gherendákon fellyül vagyon törökbúza tartó kas nro. 2, melynek egyikében vagyon törökbúza csőtől cub. sax. nro. 37/-. Ennek, amint mondgyák, tovább való épületi nem volt s megh is láttáék, hogy meghajlott. E mellett vagyon hordónak való hasadozott s faragott, de gyaluláltan donga nro. 65.

[9] Konyha

Tovább menyén napnyugoton észak felé vagyon egy sasfákban rakott tapaszos falú, tölgyfa szarufákra sindelyezett meglehetős fedelű konyha tornáczos ereszével, de falainak egy sasfája és öt sasfák között való boronái odavannak. Amint mondgyák, a labanczok pusztították volna el. Benne egy nagy kő kémény, négy kő lábakon álló, három hosszú, vastagh pánt vagy rúd vassal öszvefoglalva. A negyedik pánt vagy rúd vasát is a napkelet fali részéről, amint mondgyák, a rácz labanczok kivették. Túzhelye meghromladozott. Vagyon itt az konyha fedele alatt, az földszenén házfedni való ghömbölyegh cserép egy rakásban, mintegy három avagy négy-száz. Kádárnak való nagy, hosszú donga gyaluló tőke, öreg gyalujával nro. 1.

Ezen konyhához volt egy fedél alatt ragasztva, ugyan az észak felől való véghin egy **szakácskád** is. De az elbomlott, csak az fedele áll fenn. Vagyon ezen túl, ezen konyha és lóistálló között valami sásas széna curr. nro. 1.

Hosszú lóistálló

Ezen túl, ugyan észak felé vagyon egy hosszú, talpfákra sasfákban boronából rakott, alkalmas sindely fedél alatt, köfalakkal négy szakaszban csinált lóistálló, fa sarkas, fa záras, fa hevederes faragott deszka két paraszta ajtajával, melyeknek is egyike depraesenti az földön hever. Vagyon ezen istállóban boronából rakott jássol, de az egyik szakasszában csak egy darab vagyon megh, a többiegészlen meghagyón.

¹¹³ A következő két szót utóbb törölték.

Napkelet fali véghiben ezen istállónak vagyon sindely fedél alatt egy kisded **árnyékszék**, bévonó ajtaja nélkül.

Ezen külső curiának kerittése a Veres bástyától fogva a meghirt konyháig, a konyhától [10] fogva az hosszú istállóig és azon hosszú istállótól fogva egész a porkolábházig vagy kastély kapujáigh sasfákban rakott sindelyezés alatt való jó borona.

Belső curia

Az külső curiaról nyilik a belső curiára vas karikás, alol vas csapon, fellyül vas kávában forgó, tölgyfa rámára csinált, egyfelé nyiló, romladozott fenyő deszka kapu, tölgyfa kapu bálványával s annak tölgyfa ajtómellyékeivel együtt. Melynek is ajtaja vas karikás, alol vas csapon, fellyül vas kávában forgó, vas retezzével és vas bévonójával. A kapu feli bedeszkázott, a kis ajtóval együtt sindely fedél alatt vagyon.

Ez meghirt belső curianak kerettése minden elől, a meghirt kapu két felén, a hátulsó részén is sindely fedél alatt való, tapaszos, de elől boronából rakott, hátul penigh sasfák közzé, karókra font sövény.

Paloták

Ebben a belső curiaban vannak fővényes mésszel kőből és téglából rakott, két szakaszban lévő kőházak, paloták, boltok. Melynek egyik szakassza neveztetik Törölynak, a másik része penigh Alsó házaknak. Mellyeknek sindelyfedelek, kivált észak felől ighen meghavultak, nemely helyen újjáadták, nemely helyen foldozást kivánnak.

Torony

A Torony jó erős kőfalakból három contignatiora építetett, hozzá számlálván az alatta lévő pinczét is, minthogy majd az föld színével egyez az allya.

Ezen Torony előtt vagyon az felső contignatiora járó kerengő gradics kilenczvenkét tölgyfa lépcsőivel.

Ez meghirt kerengő gradicsra nyilik az földszinin kívül-belöl tölgyfa mellyékű, küszöbű és szemöldökű [11] (kívül minden által szemöldöke faragott kő), vas sarkakon, pántokon forgó, vas bevonós, hitván vas tolyázáros, hólyagos szegekkel vert fenyő deszkával béllett tölgyfa deszka ajtó, vas ütközöje vagy zárfeje nro. 1. Belül penigh falbanjáró erős tölgyfa gherenda zárja, melynek is véghin egy nagy retezfő vas karikájával.

Leányok tömlöcze

Az ajtón belül, a kerengő gradics alatt nyilik az leányok tömlöczére vas sarkas, pántos és általjáró vas retezfejes parasztt ajtócska.

A kerengő gradics kőfalán az allyától fogva a tetejéig nyolcz puszta ablak vagyon. Vagyaz az alsóban két rúdacska vasból keresztül csinálva.

Első ház a második contignatioban

Felmenvén ezen kerengő gradicsnak 32 lépcsőjén egy fordulóra, melyről nyilik az második contignatioban levő első boltos házra vas sarkakon, pántokon forgó, faragott kőmellyékű, küszöbű és szemöldökű, csapózásos, imitt amott hólyagos

szeghes, zöld gyantáros, bélett, fenyő deszka ajtó. Amint mondgyák, a nagy emlékezetű néhai méltóságos Bethlen Gábor fejedelem ezen boltos házban született, amint a meghirt ajtaja felöl való falában berakott fejér faragott kőre virágossan kimeczett aranyas czimere allyában való, nagy betükre kimeczett írás és versek is világossan mutattyák ezen szókkal:

Honori ac memoriae sempiternae castri Illye, loci natalis serenissimi Sacri Romani Imperii etc. Tranniae principis Gabrielis. Qui in dicto castro paterno anno Christi M.D.LXXX foeliciter natus est. Clarissimae familiae suaे Bethlenianae antiquissimae sydus.

Regis Corvini jactat se urbs Claudia cunis.

Urbs eadem nobis Bocskaium genuit.

Illye tuo tanto letare fidenter alumno.

Princeps Marte potens pace benignus is est.

Est patriae pater, acer libertatis avitae

Vindex, hinc populis jura dat aequa suis.

[11] Hinc nova cunctarum facies laetissima rerum.

Principe Bethlenio sceptrum tenente redis

O dilecta Deo tantum quae numen et una

Area produxit saecula clara domus.

Anno M.DC.XXVI.

Ezen boltos háznak ablaka faragott kőből való nro. 2, puszták. Tokjai fenn vannak, de rámái alatt lévén, rosszak.

Vagyont ezen házban egy nagy bolthajtásos téglalapú tűzhelyre zöld mázas kályhából csinált, romaladozott kívülfűtő kemencze. Ezen boltnak tegla padimentuma, de meghromladozott.

2-dik bolt

Ezen belül más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyilik faragott kőmellyékű, szemöldökű s küszöbű, vas sarkas, pántos, vas tolyázáros, vas kilincses, vas ütközös, lapos fordítós, vas fogantyós, imitt amott hólyagos szegekkel meghvert, festett fenyő deszka, béllett ajtó. Kemenczéje is hasonló, mint az elsőnek, csak hogy belül tüzelő. Igaz dologh, annak előtte kémény alól fűtötték, amint a dologh mutattyá. A kémény alá járó ajtócska puszta. Vagyont itt zöld festékes fenyő deszka rekesz is, párkányi meghbontakoztanak. Erre nyilik egy vas pántban forgó, vas pántos, retezes, retezfejes félszer fenyő deszka ajtó. Ennek is párkányiban leestenek. Vannak ezen rekeszben valami hitván elegy-belegyle ablak rámák nro. 8.

Árnyékszék

Ezen boltból mennek egy vas sarkas, pántos, egy darabig festett, béllett, egy darab fejér deszkával kitoldott ajtón egy kamaraszék tornáczára, onnan más vas sarkas, pántos új hárdfa ajtón egy kis menyezetes, egylyukú ülőszékes kamaraszékre.

Ez az középső contignatio leírása.

Harmadik contignatioban lévő első ház

Innen visszatérvén és a meghirt kerengő gradicsnak 39. lépcsőjén fellyebb men-vén a középső házakra, vagy a pinczét is hozzá számlálván, harmadik contignatiora. Holott a téglal padimentumos, kopjás, párkányos, tarka mennyezetes, faragott kőmellyékű, tölgyfa rámás, két nagy öreg ablakú első házban nyilik egy vas sarkas, pántos, fogantyús, bomladozott egész záros, zárfös, retezes, retezfejes, hólyagos szegekkel meghvert, romladozott szélyű béllett, fenyő deszka, festett ajtó, a pá-dimentuma is meghromladozott. Az ablakok rámáiban 16 czifra vas sarkacskák vannak. Van ezen házban egy nagy lábas kő tűzhelyre rakott zöld mázas kivülfűtő jó kemencze, mellette egy kő kéményallya, melynek bejáró szájának mellyékei, felső és alsó része faragott kő, az honnat két házat fűtenek be. Item: egy fenyő deszka paraszt poárszék készületivel. Az fal felől való részének két deszka héjja, a kerületi ajtómellyékében két kis vas sarok ajtó nélkül.

Második ház

Ebből más, hasonló mennyezetű s padimentumú és kéményű, nagy két vas rostélyos ajtó forma ablakú házban nyilik a másik ajtóhoz hasonló ajtó, csak a zárja félszer, reteze s retezfeje sincs. A kemencze kályháinak is ketteje elromlott. Az ablakokon kívül s az vas rostélyon belül a köfalban bocsátott erős tölgyfa kötéses lábakon fellyül erős tölgyfa deszkákkal van meghpadolva. Az ablak kereszti, mind alol fellyül egy-egy vas pánttal vannak az ablakmellyékéhez foglalva, tizenöt vas sarkak benne. A rámái is meghvannak, de csak puszták. Ezen házban vagyon egy szegeletes padszék. Ezen házból egy kis bolthajtásos árnyékszék külső rekesszére nyilik hasonló ajtó, csak zárja nincs. Az ajtómellyékében egy kilincsfő. Ebből [14] az árnyékszékre nyilik más, kilincses, kilincsfejes, fordítós, fogantyús béllett ajtócska.

Házak harmadik contignatiojában lévő ház.

Innen is visszatérvén ugyan az meghirt kerengő gradicsra s azon véghigh fel-menvén az gradics toronyforma köfalára, a fedele alatt erős, kötéses tölgyfából va-gyon egy kis **puskapor tartó hely** építve. A gradics felső véghinél penigh balkéz-re, a felső contignatiora mennek be egy kék deszkával borított ajtómellyékű, szem-öldökű és küszöbű puszta ajtón. Az ajtó mellyékében két vas sark s egy zárfö va-gyon. Mely contignationak kopjás, párkányos, szép tarkán festett mennyezeti, padimentuma téglal, néhul néhul meghromladozott. Ezen contignatio veres és kék párkányos zölden festett fenyő deszkával egészen fel a mennyezetigh fal formára három részre van szakaszta, egyiknek sincs ajtaja, a ráczok elégették, ajtómellyékéi béllettek, három sark s két zárfö van vasból bennek. Egyiknek sincs bevonó ajtaja. Vagyont a köfalban egy **kamoraszék**, két retezfő s egy vas sark az ajtómellyékében, bevonó ajtaja nélkül. Egylyukú ülőszék benne. Ezen contignation körös-környűl van kilencz öreg és tiz apróbb lövölyuk.

Felső filagoria

Innen négy szakaszból álló, három fordulóra deszkával béllett, karfás, jó erős tölgyfa gradicson mennek fel ezen megh[írt] tornybeli házaknak héjjára, melyl is jó erős tölgyfa kötéses, csakhogy a sindelyezése ighen meghavult s romladozott, sok

hellyen újittást kiván. Ezen héjazat erős kötése felett vagyon egy kis négyszemeletű, erős tölgyfa kötések lábakra fenyő deszkából éppetett, czifrán festett mennyezetű s oldalú kis nyári filagoria. Erre mennek fel a meghirt négy szakaszban lévő, három fordulójú gradics. A [15] gradics felső véghinél volt felemelő ajtaja, de azt is elégették a labonczok. Az ajtómellyékben két vas sark van. A mennyezetinek is párkányozattyát egy darabon elrontották. Vagyon hat tolyó deszka ablaka, mikor becsinállyák, fala gyanánt vagyon. Ennek is ketteit elrontották, az oldalát is két hellyen meghszakasztották.

Observandum. A fellyebb menő gradics allyában hasonló festett kis deszka rekeszecskére is vagyon egy puszta ajtóhely.

Pincze

Visszatérvén innet s az meghirt kerengő gradics lemenvén az belső udvarra és a kőfal mellett balkézre térvén, nyilik ezen Torony alatt két szakaszból álló erős bolt-hajtásos pinczére egy tölgyfa mellékű, vas sarkas, pántos (az alsó pátnak a feje elszakadt), retezes, retezfejes, zárfejes fenyő deszka, jó erős, béllett ajtó. Az ajtón belül egy hét lépcsőjű, deszkával borított gradics. Az ajtó közepén egy praebenda osztó, tolyótáblás deszka ablakocska. Az belső pinczének is ajtaja ehhez hasonló, csakhogy a szélyit elrágták. Ezen pinczének egy ablaka, egy vas kereszt benne.

Ezen pinczében vannak négy bokor jó erős tölgyfa ászokok – par. nro. 4. Ezen kívül felemás forma fából álló egy bokor ászok – par. nro. 1. Az pincze első szakaszában találtattak: czövek lábakon álló két deszka pad – nro. 2. Régh öreg romladozott vas fogantós üst nro. 1. Üres hordó nro. 4. Öreg hűtő tekenő nro. 1. Apróbb hűtő tekenő nro. 2. Vont vagy tilolt kender gelimae nro. 6/21. Mezei borsó cub. sax. nro. 2/-. Oláh borsó cub. sax. nro. -/3. Kendermag cub. sax. nro. -/3. Új lapos szántóvas nro. 2. Negyedfél rúd vas cont. lib. nro. 42. Szín vaj urn. 1 1/2. [16] Liszttartó, fedél nélkül való szuszékocska nro. 1. Három tölgyfa gherendára helyhez-tett gyümölcs tartó sövény nro. 1. Sindely horgyoló vas nro. 2. Korpa metr. nro. 3.

Alsó rend házak

Ugyan ezen belső curián vagyon, az meghirt Toronnyal általeellenben, a kapun bemenőleg hobból jobb kéz felől más rendbeli, erős kötések, romladozó sindely fedelek (ide érvén az pincze rendit) két contignatiojú házak épülete, mely alsó háznak neveztetik.

Drabantáz

Az meghirt belső curia kapujához közel, bemenőleg hobból jobb kéz felől, azon alsó házhoz ragasztva vagyon egy kis rossz, sorvadott sövény tapasztoldalú, két pusztta ablakú, semmirekellő sindely fedelek, vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes fenyő deszka párkányos ajtajú drabantáz, kémény alatt lévő egy rossz, romladozott tűzhelyével.

Sáfárház

Ugyan jobb kéz felől a kapun belül, az drabantáz mellett, azon belső curia kerítésének szorossán az erkélyszegheletigh előbb menvén vagyon egy sáfárház,

melynek ajtaja vas sarkakon, pántokon forgó, vas retezes, retezfejes. Béllett ajtaja fenyő deszkából való. Öt folyó erős tölgyfa gherendákra erős tölgyfa deszkákkal padlott, melynek gherendája nro. 1.

Ezen sáfárházban vannak:

Egész szalonna nro. 2, in summa libr. nro. 100/-. Disznoláb nro. 5. Egy bokor oldalpecsenye – par. nro. 1. Keresztcsonya nro. 2. Nyúllya nro. 2. Háj nro. 2. Libr. nro. 11 1/2. Négy sodor[!] – nro. 4. Három vághás héjján egy orja fejestől. Item két kosár méh – alvearum nro. 2.

Kulcsárház

Az emlitett kis drabantház mellett, ugyan az kapun bemenőlegh [17] jobb kézre nyilik az **kulcsárházra** vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes, vas fordittós, vas kilincses, vas tolyázatos, vas kilincsfejes és vas ütközös, béllett, fenyő deszka ajtó. Az ajtón egy czipóosztó ablak, azon egy deszka tábla. Ajtómellyéki, szömöldöke[!] és küszöbe tölgyfából valók. Padlása erős tölgyfa gherendákra, erős tölgyfa deszkákkal padlott, fában foglalt üvegh ablaka nro. 1.

Ez kulesárházban egy toldozott, foldozott belöl tüzelő hitván parasztkályhás kemencze, fa az szájában. Egy fenyő deszka asztal lábastól. Eczetes általagh nro. 1 capiens urnas nro. 7, most lehet benne eczet urnarum circiter nro. 2. Üst, viz melegítésére való nro. 2. Egyik nagyobb, vas fogantós, de foldozott, slejtes. A másik kisebb, fogantó nélküli, de jó. Sós tejnek vagy vajnak való kisded deberke nro. 2. Háromlábú vasláb nro. 1. Hitván moslékos cseber nro. 1. Bőr rosta nro. 4. Ritka szita nro. 1.

Sütőház

Kimenvén a kulcsárházból, mindenkit ott, közel mellette (minthogy ezen a sütőháznak csak rekessze a meghirt kulcsárház) nyilik az sütőházra tölgyfa mellyékű, felső és alsó küszöbű, vas sarkas, pántos, vas kilincsfejes, béllett, rongyos fenyő deszka ajtó. Ennek erős tölgyfa folyó és mestergherendái tölgyfa deszkákkal padlottak. Ablaka nro. 1, puszta, négy vas rúdacska benne rostély formára.. Ebben két öreg hő kemencze, mellyeknek is szájuk előtt holmi hitván kályhákból hosszarakott[!] lánghfogó kemencze vagyon, kinek is szájában mindvéghigh egy hosszú lapos pánt vagy rúd vasat három vasláb tartva. Itt vagyon lapáttartó hosszú gherenda, széle czövek lábakon a kemencék túzhelye előtt nro. 1. Czipószakasztó hitván tábla nro. 1.

Káposztáspincze

[18] Kimenvén az sütőházból és jobbkéz felé előtartván, a feljáró gradicson túl, napnyugot felől nyilik a tölgyfa folyó és mestergherendákra tölgyfa deszkákkal padlott, tölgyfa mellyékes, felső és alsó küszöbös, vas sarkas, pántos, általjáró retezfejes béllett, foldozott fenyő deszka ajtajú káposztáspinczére egy bejáró hely. A mestergherenda alá tételett egy erős tölgyfa ághas vagy stomp.

Ezen pincében vannak: káposztás kád nro. 6, tele káposztával, káposztával félig való kád nro. 1, feredő kád nro. 1, ónban foglalt ablakfiókok, üvegesek nro. 4, az egyik töredezett.

Gradics

Innen az kapu felé ismét visszatérvén, nyúl fel az felső rend házakra azon fal mellett egy deszkás karfajú s a felső véghin lévő négy szegheletű ugyan deszka tornáczú vagy fordulójú, rossz, sorvatt sindely fedél alatt egyenes tölgyfa gradics.

Pitvar palota

Az közelb emlétet gradicson felmenvén a felső contignatiora, az tornázból vagy fordulóhelyből mennek be fövényes mésszel öntött padimentumos, kéken és éghszínűen[!] festett mennyezetes egy udvarló vagy pitvarpalotában egy faragott kőmellyékű, szemöldökű s küszöbű puszta ajtón. Ablaka nro. 2, puszták. Van benne kémény alol fűtő egy nagy zöldmázas kemencze. Az oldalán s szeghelein négy kályhája romlott el. Az kemenczétől előbb, napnyugot felé egy kis kamaraszékre nyilik egy vas sarkas, pántos szép béllett, festett ajtó.

Második palota

Ugyanezen pitvarpalotából napnyugot felé más téglá padimentumú, majd hasonló, de egy kevésbé halaványabb festékes mennyezetű, egy mesterherendájú, egy kőmellyékű puszta ablakú kisebb házban nyilik egy tölgyfa ajtó mellyékű [19] szemöldökű és küszöbű, vas sarkas, pántos, retezfős béllett fenyő deszka ajtó.

Van ezen házban egy jó, zöldmázos, kívül fűtő kályhás kemencze. Kiminye[!] allyának ajtaja tölgyfa mellyékű, két vas sarok és egy retezfő bennek.

Ezen házból nyilik az alsó contignatiora az **istálló felé lemenő grádics felső pitvarában** egy vas sarkos, pántos (egyik pántnak feje elszakadott), vas fogantyús, vas kilicsfejes, a másikhoz hasonló ajtó, mindenik hólyagos szegekkel meghverve. Vagy ezen házban asztalláb nro. 1. Item párkányos ó ajtó nro. 1, valami rossz tábla nro. 1. A földön hevernek.

Kisded ház

Ugyan ezen ház első ajtajával általeellenben, napnyugot felé más, hasonló ajtón mennek bék, ugyan hasonló mennyezetű s gherendájú és kemenczéjű, két puszta ablakú, romladozott deszka padimentumú szegeletházban. Az kéménye kályháinak kettejével romlott. Ebben vagyon egy kis kerek asztal lábastól.

Erkélyes szegeletház

Ebből jobb kéz felé más, öntött pádimentumú, kopjásan párkányozott mennyezetű kis erkélyes szegeletházban egy vas sarkas, pántos, fenyő deszkával béllett tölgyfa mellyékű párkányos, gyantáros ajtón mennek bék. Az háznak egy öreg, az erkélyének penig négy ablakai. Az rámái, noha újak, de nem deszkásak. Az erkély ablakainak tiz fiókjai sindelyben foglalt közönséges üvegből valók, két üvegh tányér héjja. Az több fiókjai puszták, az rámáinak sarkok nincsen. Van benne egy jó zöld mázos kívül fűtő kályhás kemencze. Zöld katonafogas nro. 1. Fejér katona fogas nro. 2.

Ezen házból a kemenczével általeellenben egy két szakaszból álló kamaraszékre nyilik [20] vas sarkas, pántos két közönséges hársfa deszka ajtó – nro. 2.

Gradicsos pitvar

Ugyan ezen házból mennek ki a fellyebb meghirt fejér mennyezetű, téglalapimentumos, az alsó contigantiojára lemenő gradics felső pitvarában egy vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes, vas kilincses, vas fordítós paraszt bikfa ajtón. Ezen pitvarból ezen felső renden más házra is nyilik ajtó, de azt továbbra haggyuk.

Van ezen háznak vagy pitvarnak az istállók felől egy nagy pusztá ablaka.

Alsó pitvar és pincze forma ház

Ezen felső pitvarból egy kétszakaszú, deszkával béllett karú tölgyfa gradicson lemenvén az alsó contignatiora s közelebb, **az alsó pitvarban**. Ezen pitvarból a gradics alsó véghinél balkézre, az erkéyles ház alatt való **pinczeforma szeghelet-házban** nyilik vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes, béllett, jó fenyő deszka ajtó. Ugyan az pitvarból ezen ajtón kívül nyilik egy **kamaraszékre** más, hasonló ajtó, retez és retezfö nélkül, de belől vas fordítója megvagyon.

Kamora

Ezen pitvarból méghis jobbkézre, egy **kamorában** nyilik egy vas sarkas, pántos, retezes, toldozott, foldozott tölgyfa ajtó. Ablaka nro. 1. Vas rúd benne nro. 4.

Szegelet kamora

Ez ennyiszer meghirt alsó pitvarból az istállók felé a külső udvarra nyilik más vas sarkas, pántos, béllett, párkányos jó fenyő deszka ajtó. Kimenvén az külső curiára és jobb kéz felé elő tartván nyilik a szegelet kamorára vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes béllett fenyő deszka ajtó.

[21] Kis ház

Ugyan a meghirt alsó pitvarból a specificált gradicson a felső pitvarban felmenvén és ott jobbkézre tartván nyilik egy tarkássan festett, párkányos, kopjás mennyezetű **kis házacskára** egy vas sarkas, pántos, vas tolyó záros, vas kilincses, kilincsfejes, zöldén és virágossan festett béllett párkányos jó fenyő deszka ajtó, mellyékei, felső és alsó küszöbei tölgyfából valók, kékessen festett fenyő deszkákkal béllették. Ablaka nro. 1, papirossal borított. Most a praedicator lakik benne. Kívülfüttő jó kemenczéje zöld mázas kályhákból rakatott. Egy hitván karatlan egyes szék benne.

Kéményallya ház

Innen nyilik egy kis kéményallya házra egy gyantáros, kívül, belől tarkássan s virágossan festett, béllett párkányos jó fenyő deszka ajtó. Ezen kéményallya házban a meghirt praedicator szállására szolgáló kéménye száján lévő és ugyan ezen házból az árnyékszékre szolgáló két ajtók vas sarkakon, pántokon forgó fenyő deszkából valók, festettek, félszeresek és párkányosok, vas kilincsfejekkel együtt. De csak az árnyékszéknek vagyon vas kilincse és vas fordítója.

Erkéyles palota

Ezen kéményallya házból nyilik az második erkéyles palotára tölgyfa mellyékű, szemöldökű és küszöbű, vas sarkakon, pántokon forgó, vas kilincses, kilincsfejes, vas ütközös, zár nélkül való, béllett, párkányos, virágossan festett gyantáros fenyő

deszka ajtó nro. 1. Az háznak egy öregh ablaka, ónban foglalt üveghes, de az egyik alsó fiának fele papirossal borított. A mellette levőnek is egy üveg tányér hejja. Az erkélynek is négy üvegh ablaki ónban foglaltattak, a felső nyolc fiókjai [22] apró üvegh tányérosok, épek. De az alsó két fiókokban szegletes christályok vannak, mellyekből is negyedfél kitört, papirossal ragasztották be. Az alsó 8-dik fiókban penigh csak két rend apró üvegh tányérok vannak, nagyobb része papirossal borított. In universum, az öt ablakonak hosszabbik és rövidebbik húsz fiókjain vannak vas pántok nro. 64, vas sarkak, totidem vas fordítók nro. 8, vas rúdacskák nro. 30, vas karikák nro. 20. Mennyezeti mind az háznak s mind az erkélynek kopjás, párkányos, zöldén s tarkássan festett.

Ebben vagyon külábakon álló tűzhelyre zöld mázas kályhákból rakott kivülfűtő jó kemencze nro. 1. Egy zöld festékes, gyantáros nyoszolya, két embernek való, jó nro. 1. Zölden festett egyes karósszék nro. 3. Karatlan nro. 1. Egy darab katona foga. Az erkélyben egy kerek asztalocska lábastól.

Ebédlő palota

Ezen házból nyilik a bolthajtásos és öntött padimentumos nagy ebédlő palotára vas sarkakon, pántokon forgó, vas tolyázáros, vas kilincses, vas kilincs és zárfejes, hólyagos szegekkel vert, virágossal festett, béllett, párkányos, fenyő deszkából csinált jó zöld ajtó, néhány festett fenyő deszkából béllett tölgyfa mellyékkel, szemöldökkel, küszöbbel. Faragott kőmellyékű ablakja nro. 4. Az egyik egészen pusztta, a másodiknak tokjain a rámák meghvannak. Fiókjainak négy része ónban foglalt üveghes, két részében penigh üvegh nincsen. Az harmadiknak tokja és ónban foglalt felső jó három üveghes fiókjai meghvannak ugyan, de az három alsó, hosszabb fiókjainak rámái fenn nincsenek, puszták. Az negyedik ablak is ónban foglalt, üveghes, de a két alsó fiókjainak két alsó része pusztta, tokja és rámái mindenkor meghvannak. mindenik ablak három-három szakaszban hat-hat fiókokra volt [23] alkalmaztatva, mellyeknek fennálló tizenegy rámáin vagyon vas sark[!] nro. 22, vas pánt nro. 22. Ezen házban vagy ebédlő palotában vagyon egy kisded, alacsony, zöld[mázas kályhákból rakott kivülfűtő kemencze, felső csipkéiben csak kettő áll fenn. Vagyón egy zöld festékes jó poárszék lyukassan deszkálzott kék festékes kerületivel. Vagyón a poárszék felett ablakráma nro. 4. Az poárszéknek ajtaja pusztta. Vagon mégh is ez házban egy nagy, ablakban alkalmaztatott, egybenfoglalt tekerős padszék. Egy hitván asztal lábastól. Egy hitván ágy. Egy asztalláb táblája nélküli. Nyilik ugyan az fellyebb meghirt öntött padimentumú pitvar-palotából ezen házra vas sarkas, pántos, vas fogantyús, vas tolyázáros, vas ütközös és zárfejes, virágossal festett, hólyagos szegekkel vert, zöld fenyő deszka ajtó nro. 1.

Csűr és majorház [...]

[31] [...] A Székely uccza sorjában, a kastélytalálkozásban először a kastélyhoz tartozó veteményes kert. Mely kertnek észak felől való szomszédsgya Birta Juon fundussa, attól fogva az uccza felől való kerületin, egész a Seji Gábor [32] fundussa feléig vagyon sövényből font, támaszos, lészás, szalmafedeles

kert, jó. Ezen kerten a tölgyfa mellyékű, kávásan öszvesfoglalt s fa szegekkel, sarakkal, kilincssel építetett bejáró kis ajtó hársfa deszkákóból való.

Itt, az uccza szemeletin dél felől vagyon egy jéghverem, tele jággel, új szalmafe-dele. Most kezdtettek körülötte új kertet csinálni, féligr van felfonva. Tölgyfa mellyékű, hársfa deszka ajtaja, fa sarkas, fa kilincses, fa szegekkel szegeztetett.

A Veres bástyával általeellenben, a kastély árka mellett vagyon egy szalmával fe-dett, sövényből font, tapaszos házacska, pitvarával együtt építve. Mely, mint mondgyák, Tökölyi uram ő nagysága idejében peczérház volt, most egy új sellér fazekas lakik benne tisztek engedelméből, szükségh, hogy valamit tőle szolgállyon. Ezen házzal általeellenben a Maros parton vagyon ugyan a kastélyhoz tartozó gyümölcsös kert nro. 1. Mellyet quandam birt néhai Hedri Benedek, akkor illyei praefectus. Micsoda fundusokból állók legyenek, az urbariumban vagyon írás róla. Mezei appertinentiai is de praesenti a kastélyhoz birattatnak.

Majorságh szóló [...]

[32] Cujus quidem inventionis nostrae seriem prout per nos est expedita et peracta fide nostra mediante conscripsimus chyrographisque ac sigillis nostris usualibus communi fecimus. Datum in oppido de praefato consequenterque castro Illye, die quinta mensis praescripti Martii anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto praenotato. Correcta per eosdem inventatores idem qui supra. Stephanus Csaki mp. L.S. Georgius Csicsói mp.

169[8.] december 8–10.¹¹⁴

Inventarium universorum bonorum hactenus celsissimi domini domini Michaelis Apaffi secundi electi Transilvaniae principis castri oppidi Illye in comitatu Hunjadiensi simulcum urbarium seu nova connumeratio jobbagionum videlicet et inquilineorum ad praedictum castrum Illye appertinentium et cultivatum in infra specificando possessionibus [...] residentiam habitum. Nunc vero vigore contractum praementio domini domini celsissimi principis cum spectabili ac generoso domino Gabriele Josika per nos infrascriptos inventores et connumeratores a die octava mensis Decembris usque ad decimam secundam mensis prae senti [anni 1698?] assignatorum conscriptum.

Castrum Illye

Nemes Hunjad vármegyében, Illye mezővárosában, az város alsó végén, az Márros vize partyán vagyon egy kastély, melly ennek előtte négy regalis[!] bástyákra lévén építve, de az fellyebb való esztendőkben az földig lerontatván, már most tölgyfa sasokban elegyes boronából felerőt jó erős palánkkal vagyon körös-környül véve az réghi kőfal helyett, melly palánknak az sendelyezése egyébaránt jó, csak-hogyan néhult az németek az sendelyt kivéven, foldozást kíván. Ezen kastélynak az dél felől való kapuja előtt találtatott egy réghi [1] még meglehetős hat rendbeli tölgyfa lábakon álló, ugyan tölgyfa padlású hid. Item ezen hidnak az közepe iránt, bemenőleg hobból jobb kéz felől vagyon jó erős tölgyfa kötésekre épített, meglehetős sendely fedelű, körös-környül fenyő deszkával párkányoson deszkázott, ugyan fenyő deszkázatú, párkányos jó mennyezetű, kergded[!] nyári filegorja, vagyon benne három deszka padszék.

Ezen hidnak az belső véghin vagyon egy régi tölgyfából épített felvonó öreg kapu, rajta levő egy öreg vas csappal, négy vas karikákkal s egy reteszfővel edgyütt. Találtatott ezen kapun kívülfelől egy tölgyfajú, két vas karikás, két vas csapokon forgó kisded felvonó hidacska, belől penig egy jó erős, tölgyfából való, vas sarkas, hosszú pántos bezáró kis ajtó, item egy hosszú retesz az kőfalban bo-csátva egy öreg vas reteszfő. Ugyan ezen kőfalban rakva ezen öreg kapu felvonó s lebocsátó jó négy erős vasas csiga, ahoz való hosszú, tekerőszemű két jó vasláncokkal edgyütt az kapu két felén.

Ugyan ezen kapun belül minden árt vagyon más, elegyes deszkájú, fellyül vas pántokban, alul vas csapokon, karikákon forgó, reteszes, reteszfős, kétfelé nyiló, meglehetős öreg kapu, rajta levő öreg lakattal edgyütt. Vagyon ezen kapun egy tölgyfa deszkából való, vas sarkas, pántos, tolyózáros, két zárfős, kivonó fogantyús, jó, meglehetős kis ajtó, jó lakattyával edgyütt.

Tömlecz

Ezen kapu közinek az alsó része vagon megpadolva jó erős tölgyfával, mellynek alatta vagyon egy rabtartó, kóból kirakott tömlöcz, mellyen vagyon egy kisded

¹¹⁴ EFL, F 234, fasc. 136. G.

erős tölgyfa ajtócska, rajta keresztül bocsátva egy hosszú vas pánt, az reteszfőben járó s egy felvonó vas karikácska.

Az közelebb emlitett kapukon bejövőlegh bal kéz felől vagyon egy virrasztó tüzelő kéményallya. Item kétfelől ennek előtte voltanak sövényből font, tapaszos két darabant házacskák, mellyeknek egyikébe, bemenőleg az bal kéz felől valóban (hozzája építvén többet is) profontot tartanak, [3] az jobb kéz felől való penig istál-lónak usuáltatik az németektől.

Porkolábház

Ezen porkolábház vagyon az emlitett kapuk fölött sövényből font, három pár régi tölgyfa kapulábakra, ugyan tölgyfa gerendákra építve, mellynek az észak felől való részén vagyon vagyon egy romladozott, parkányos, fenyő deszkájú tornácsa, szolgál fel rá jó erős tölgyfa gradics, mellyről nyilik az emlitett porkolábházra vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfös, ütközös, tölgyfamellyékű jó béllet fenyő deszka ajtó. Találtatott ezen házban egy belől tüzelő kályhás kemencze füttőivel edgyütter, mellynek az szájában egy vas rúd és egy vas láb. Item egy öreg, zöld festékű úri ágy, egy hársfa asztal lábastól, egy paraszta ágyacska, két katona kis fogas, egy nagy fenyő deszkából való pohárszék, rajta levő vas sarkas, pántos ajtajával. Ezen háznak füstös gerendái és padlása jók. Ezen háznak az házhiján vagyon egy vas pántos fenyő ajtó.

Ezen porkolábházról napkeletre egy kis kamarára nyilik vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfös, jó béllet fenyő deszka ajtó. Találtatott ezen kamarában egy paraszta ágy, egy régi almárium, rajta egy vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfös kis ajtó. Ezen kamarának az tapasztása igen lehullott, az sendelyezése penig mindenekben az közelebb emlitett házzal edgyütter igen sorvatt és hitván, egészen újítást kiványa.

Haranghláb

Ezen ház gradicsán lemenőlegh jobb kézre vagyon kötéses tölgyfa talpakon, lábakon álló haranghláb meglehetős jó sendely fedél alatt, rajta egy jószerű harang üteivel edgyütter.

Notandum. Ezen külső kerítésen belől lévő fa épületeket az németek, kit elrontattanak és profont tartó és sütő házakat s egyéb feles épületeket csináltattak, kit penig (ami megmaratt) egyéb hasznos hellynek csinállyák az németek.

[4] Az fenn megirt kapun bemenőleg bal kézre térvén az Veres bástya felé, vagyon ezen bástyához ragasztott, tölgyfa boronákból felerőva egy jó istálló, mellynek az gerendáit minden két felől erős tölgyfa kötéses oszlopok tartyák, hasonlóképpen az mestergerendáját. Nyilik rá egy vas sarkas, pántos, reteszes tölgyfa mellyékű fél-szer fenyő deszka ajtó.

Ezen istálló mellett vagyon az kádárok mivelő hellyek, padlása, gerendájai tölgyfából valók, mellyről szolgál napnyugotra, az pinczébe egy vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfös jó fenyő deszka ajtó, mivel békével zárt, nem perlustrálhattuk belől.

Visszafordulván, és az emlitett Veres bástya jó erős, kötéses lábakon álló tornáczára tartván, mellyre szolgál 12 lépcsőjű jó gradics, ezen gradicsról megyen fel az konyha folyosójára egy hat lépcsőjű gradics, melly folyosónak az oszlopinak

némellyikének az alsó részei elrothattanak, az deszkájából három deszka ki is esett, ezen folyosónak az Marus vize felől való véghin vagyon tölgyfa lábakra, avagy kötésekre építve egy kamaraszék, mellynek puszta tölgyfa mellyékű ajtajában tanálaltatott egy vas reteszfő s két vas sarok. Ezen folyosóról az konyhára, délre vas sarkos, pántos, ütközös, kilincsfős, kilincses, fa záros jó béllet fenyő deszka ajtó. Ez ház penig vagyon az Veres bástyához ragasztva, boronából felerővá, mellyben találtatott egy elromlott, hat rend hejával való, paraszttal kályhából rakott kemencze. Az falban csinálva egy jó meglehetős négy rekeszű almárium, rajta lévő sarkas, pántos ajtajával edgyütt s egy deszkával bécsinált ablakával.

Az megirt tiz és hat lépcsőjű gradicsok közötti visszatérve, az honnan az három faragott kőoszlopokon álló pitvarra nyilik vas sarkas, pántos, kilincses, kilincsfős, ütközös, fordítós jó fenyő deszkából való párkányos ajtó, találtatott benne egy bikfa deszkából [5] csinált asztal lábastól, padlása fellyül semmi nincsen, hanem csak az pusztai gerendái vadnak meg.

Az Veres bástyára, napnyugatra ezen megirt pitvarból nyilik vas sarkos, pántos, pléh záros, ütközös, fordítós, kulcsos, hólyagos fejű szegekkel megvert, hársfa béllel jó ajtó. Vagyont ezen házban egy zöld, régi, meglehetős mázas kemencze, az szájában egy hosszú vas rúd. Item vagyont ezen kemenczéhez ragasztva egy paraszttal kályhákból rakott jó fűtő. Találtatott ezen bástyában egy jó, fenyő deszkából való erkély, mellyre nyilik vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős, bévonó fogantyús, fordítós kilincses, tolyázatos, ütközös fenyő deszka párkányos jó ajtó. Vagyont ezen erkélyben egy kisdedszerű fenyőfából való asztal ládájával s lábastól edgyütt, egy régi, zöld festékű, három szakaszú almárium, rajta lévő vas sarkas, pántos, ajtajával edgyütt, hét kisded katona fogas, egy padszék. Ezen bástyának az téglája néhul megbomlott kicsinég[!], hasonlóképpen az bolthajtásra. Nyilik északra ugyan ezen bástyáról az kémény alá vas sarkas, pántos, kilincses, kilincsfős, fordítós jó fenyő deszka ajtó, ezen kémény alól az kamara székre nyilik vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős jó fenyő deszka ajtó, melly kamaraszék vagyon építve jó erős tölgyfákra az falban bebocsátva és körös-környül az három oldala jó fenyő deszkákkal megbérelve[!]. Vagyont ezen megirt Veres bástyának három faragott körmellyékű ablakai, az mellyeknek az edgyike téglával bé vagyon csinálva, az ketteinek penig vagyont egy-egy hitván, igen hejámos, fában foglalt üveg ablak, rajta levő tízenhat vas sarkacsákkal s pántocsákkal s négy fordítókkal edgyütt.

[6] Toronynak és mellette való épületeknek az sendely fedele régi, sorvatt, rossz, más kivántatik hellyében.¹¹⁵

Kút

Ezen külső kerítésen belül, dél felől vagyon egy kőből kirakott kút, felette tölgyfából való gárgya, ugyan tölgyfából való jó kötéses lábakon álló sendelyes fedelű szín, mellyen tanáltatott egy kivonó kerék, az két végében az tengelynek egy-egy vas csap, egy-egy vas karika.

¹¹⁵ A kiegészítést véľhetőleg később és tévedésből vezették be ebbe a részbe.

Ugyan ezen külső kerítésen vagyon az észak felől való részin az Székely utcára egy félszer, két felé nyiló[!], fa sarkakon forgó jó kapu, melyet az németek csináltattanak.

Ezen kapu mellett, kimenőlegh jobb kéz felől vagyon egy jó, elegyes boronából felnőtt jó sendely fedelű kamaraszék, mellyen vagyon egy fa sarkakon forgó jó félszer fenyő deszka ajtó.

Ugyan ezen kapu mellett bal kéz felől vagyon egy elegyes boronából felrakott, jó sendely fedelű, hosszú, nagy istálló, melly most usualitatik profuntiszt tartónak, kicsinnég meg kezdett hanyatlani.

Második kerítés, melly vagyon az Torony és az nagy udvarház körül sűrűn egy-más mellé felállatott elegyes boronákból és meghánt földsánccal csinálva, mellynek az sorompóján belöll (kit is az németek építettek) vagyon három tölgyfa kapulábakra jó kerítésbe járó nagy kapu jó sendely fedél alatt. Mellyen vagyon fellyül vas pántokon, alol vas sarkakon forgó, jó, elegyes deszkás, kétfelé nyiló kapu. Ezen kapu mellett bemenőleg bal kéz felől vagyon egy kis békáró jó kapu, fellyül vas pánton, alol vas sarkon forgó. Ezen kaputól fogva az udvarház szägeletiig, **északra** vagyon tölgyfa sasokban, elegyes boronákból épített, jó tapaszos, jó sendely fedelű palánk. Ugyan ezen kaputól **délre**, az Toronig hasonló jó palánk megyen.

[7] Torony

Az megirt kapun bejövőleg bal kéz felé vagyon egy nagy, vastag, téglából, köböl rakott, meghasadozott, néhol vakolást kivántató Torony, mellynek az alatta való pitvarára nyilik tölgyfa mellyékű, szemöldökű, küszöbű, vas sarkas, pántos, előtolyó záros, ütközös, fagantyús, hólyagos fejű szegekkel megvert, tölgyfa deszkás jó ajtó, fenyő deszkával megbérelve[!]. Ezen ajtón belül, az gradics alatt vagyon jobb kéz felől egy kis tölgyfa mellyékű puszta ajtó az **leányok tömleczeré**. Megyen innen **keringősön csinálva** egy **hosszú gradics**, tölgyfákból való, melly tornyon vagyon nyolcz famellyékű puszta ablak, megszaghatván az gradicsot az házak contignatioinak alkalmatosságával e szerint.

Az **alsócontignatoria** megyen fel keringőleg harmincz lépcsőjű¹¹⁶ gradics, mellynek az végiben vagyon tölgyfából faragott négy darab padlás, az honnan szolgál északra, az **első házra** egy puszta, faragott kömellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó. Bemenőleg bal kéz felől vagyon az felséges Bethlen Gabor fejedelem monummentuma az falban rakott köre kimeczve. Találtatott ezen boltban egy kőlábakra csinált rossz, zöld mázú kemencze, mellynek az kályháiban depraesenti csak hatvankilencz vagyon meg, az többi mind oda vadnak. Vagyont rajta két puszta kömellyékű ablak, rajtok levő két hitván ablakrámkákkal, mellyek vadnak az ablak köveihez négy vas kapcsokkal foglalva. Ezen háznak a téglapadimentuma és az bolthajtása meg kezdett bontakozni.

Ezen házról az második házra észak fele vagyon egy puszta faragott kömellyékű, küszöbű, szemöldökű ajtó[nak], vagyon két puszta, ugyan faragott kömellyékű

¹¹⁶ Kb. 5,40 m.

ablaka, mellynek az edgyikén vagyon egy hitván ablakráma az falban egy vas kapuccsal foglalva, rajta hét kis vas sarok. Találtatott ezen házban egy zöld festékű réghi erkély, ajtó nélküli s egy deszka héjával. Item egy elromlott zöld mázú kemencze, mellyen de praesenti hetvenkét kályha. Ezen két házaknak az bífűttő kemenczeallya meg kezdett romladowzni, hasonlóképpen az téglapadimentuma, [8] bolthajtása jó. Ugyan északra ezen házból az kamaraszék pitvar[ra] nyilik egy pusztakómellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó. Ezen pitvárról az kamaraszékre, napnyugatra vagyon egy famellyékű, szemöldökű pusztai ajtó.

Visszamenvén az emlitett gradicsra, az honnan szolgál fel hasonló keringő gradics, negyven lépcsőjű¹¹⁷ az második contignatiora, mellynek is az végiben vagyon [...]jos[?] tölgyfa deszka padlásfá, mellyről szolgál az első házra egy pusztai, faragott kómellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó. Találtatott ezen házban egy faragott kő lábakon álló tűzhely, az kéményalyának az szemöldöke, mellyek faragott kövekből valók, vadnak két pusztai, faragott kómellyékű ablaki, melly[ek]nek edgyikén vagyon egy pusztai ablakráma az falhoz két vas kapuccsal foglalva, rajta két kis vas sarok, az mennyezete festett, jó, párkányozott fenyő deszkából való, az téglapadimentuma penig megbontakozott.

Az második házra ezen házról vagyon hasonló, pusztai, kómellyékű etc. ajtó, az mennyezete is in puncto ollyan, mint az első háznak. Találtatott ezen második házban faragott kőlábakon álló egy zöld mázas kemencze, mellynek nyolcz kályha hellyá, az téglapadimentuma két hellyen felbomlott. Vadnak ezen háznak két tornácsos, az falba bocsátott tölgyfa függő lábakon álló faragott kómellyékű, vas rostélyos ablakai, mellyeknek az dél felől való ablakán az vas rostély vagyon négy vas kapuccsal az falban foglalva, áll penig negyvenöt hosszú vas rudakból, az napkelet felől való penig öt vas kapuccsal vagyon az falhoz foglalva, áll ez is negyvenhat hosszú vas rudakból. Ezen házból északra, az kamaraszéknek az pitvarára vagyon faragott kómellyékű, küszöbű, szemöldökű, pusztai ajtó, ezen pitvárról az kamaraszékre pusztai tölgyfa mellyékű ajtó vagyon.

Visszafordulván az megirt negyven lépcsőjű gradicsra, mellyről az harmadik contignatiora megyen fel huszonnyolcz hasonló lépcsőjű gradics, mely gradicsnak felette vagyon egy puskapor tartó hely tölgyfából csinálva, az sendelyezése ezen helynek jó, meglehetős. Ezen közelebb megirt gradicsnak az végiben vagyon nyolc padlásfá, mellyről szolgál az **első házra avagy a lövő bástyára** deszkával béllett mellyékű pusztai ajtó. Ezen bástyának az mennyezete festett, párkányozott fenyő deszkából való, de két deszka héja és párkánya is néhult [9] leromlólag vagyon. Vagyont ezen bástyának öt pusztai ablaka s négy kisded lövő lyuka, az téglapadimentuma két hellyen felbomlott. Ezen bástyában vagyon két jó festékű fenyő deszkából való párkányos erkély, mellyeknek vadnak négy öreg pusztai ablakai s öt lövő lyuka, téglapadimentuma két hellyen felbomlott, mennyezete penig jó, párkányos. Ezen erkély[ek]nek az edgyikéről szolgál az kamaraszékre egy pusztai, tölgyfa mellyékű ajtó.

¹¹⁷ Kb. 7,20 m.

Ezen bástyáról szolgál fel az hiuban két rendbeli, karfás, fenyő deszkával deszkázott 12 lépcsőjű gradics, mellynek néhul az deszkája oda vagyon. Ezen megirt házaknak az sendelyezése semmirekellő, rossz s az napnyugot felől való oldaláról egy darabot az sendelyezésben levett. Az kötések és koszorúfák egészen jók.

Ezen hiuról szolgál fel az vigyázó hellyre, melly inkább nyári filegorjának mondatik hasonló formájú, két rendbeli, tizenhat lépcsőjű gradics, melly filegorjának az alsó része jó, parasztt fenyő deszkás, az felső része penig gyontáros fenyő deszkából való, de az észak felől való oldalát elrontották. Találtatott rajta három előtolyó ablak. Ezen filegorjának az sendelyezése jó, meglehetős.

Pincze

Ezen Toronynak alatta, amint referállyák mások, vagyon jó, két szakaszú bolt-hajtásos pincze, de mivel bé lévén zárva nem perlustralhattuk, az mint kívül láczik, vagyon rajta tölgyfa mellyékű, vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős, jó béllett fenyő deszka ajtó.

Az közelebb fenn megirt kapun bélől jobb kéz felől vagyon egy sövényből font, tapaszos, jó sendely fedelű **darabantház**, mellyre nyilik vas sarkas, pántos, kisded-szerű, tölgyfa mellyékű, küszöbű hársfa deszka jó ajtó, mellynek az ajtószemöldökére sohult nincsen, az gerendái és padlati füstösök ugyan, de jók. Találtatott benne egy kéményallya tűzhellyel edgyütter.

[10] Udvarház

Ezen udvarház vagyon általeellenben az megirt Toronnyal észak felől az kapun belől jobb kéz felől. Mellynek az napkelet felől való oldalon és az napnyugotin való sendely fedel[e] még jó, meglehetős, hasonlóképpen az észak felől valónak egy része. Két rész penig rossz az dél felől valóval.

Alsó rend házak

Az **kulcsárházra**, melly **szegelet háznak** mondatik, nyilik vas sarkas, pántos, reteszfős, fél reteszes, egy vas kapcos tölgyfa mellyékű, szemöldökű, küszöbű jó béllett fenyő deszka ajtó. Az háznak is két oldala sövényből való, de rossz, tapasz-tatlan. Vagyon rajta egy tölgyfa mellyékű pusztta ablak, az padlás, gerendája egyébaránt jók, de az gerendáknak az egyik végét két jármas fák tartyák.

Innen kijővén és napnyugutra tartván vagyon mellette egy füstös **sütőház**, mellyre nyilik tölgyfa mellyékű vas sarkas, pántos, reteszfős, béllett fenyő deszka ajtó. Ennek is az gerendáit jármas fák tartyák. Találtatott ezen házban két rossz sütő kemencze. Vadnak két pusztta ablakai. Vadnak ezen ház előtt két köből kifara-gott oroszlányok. Item egy köből kimeczett leány.

Kijővén ezen sütőházból s napnyugatra tartván, vagyon ezen ház mellett egy jó tölgyfa gerendájú, padlású **káposztás pincze**, mellyre szolgál vas sarkas, pántos, re-teszfős tölgyfa mellyékű tölgyfa deszka jó ajtó, rajta levé békólakattyával edgyütter.

Ebből is kijővén és napnyugatra, az **mellette való pinczére** tartván, mellyre szolgál vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős faragott kőmellyékű, szemöldökű rossz béllett ajtó, az küszöbe oda vagyon, gerendái s padlása jók.

Megkerülvén az udvarházat, az észak felől való oldalától egy **pitvarra** vagyon egy puszta ajtó, mellyék nélkül, melly pitvárról szolgál fel az felső rend házakra két rendbéli jó deszkás tizenegy[?] lépcsőjű gradics.

Ezen pitvárról napnyugutra egy jó tölgyfa gerendájú **padlott[?]** házra szolgál egy tölgyfa mellyékű, küszöbű, szemöldökű puszta ajtó, rajta vagyon két puszta ablak.

[11] Ugyan ezen pitvárról napkeletre egy házra vagy inkább leányok tömlöcire nyilik két vas sarkas, egy pántos tölgyfa mellyékű, szemöldökű és küszöbű, ugyan tölgyfa deszka ajtó, gerendái, padlása jók, vanak két puszta ablaki, mellyeknek az edgyikében vagyon hat kicsin rúd vas.

Innen kijövén és napkeletre tartván, ugyan az észak felől való oldalról nyilik egy kisded kamarácskára vas sarkas, pántos, elrohadott[!] tölgyfa mellyékű, béllelt fenyő deszka jó ajtó, gerendája, padlása tölgyfából valók. Vagyon rajta egy puszta tölgyfa mellyékű ablak, rajta négy vas rúdacska.

Innen kijövén és napkeletre tartván, ugyan az észak felől való oldalról nyilik egy kisded kamarácskára vas sarkas, pántos, elrohadott[!] tölgyfa mellyékű, béllelt fenyő deszka jó ajtó, gerendája, padlása tölgyfából valók. Vagyon rajta egy puszta tölgyfa mellyékű ablak, rajta négy vas rúdacska..

Felső rend házak

Az közelebb megirt két pincze¹¹⁸ között megyen fel az **felső rend házakra** jó, tölgyfa kötéses lábakra csinált tizenöt lépcsőjű **gradics**, az sendelyezése sorvatt, foldozást kiván.

Az **első palotára** nyilik vas sarkas, pántos, gyantáros, faragott kő mellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó megbérelve, vagyon benne hat hólyagos fejű szeg. Találtatott benne egy jó zöld mázas kemencze, mellynek csak két kályha heja, az padimentuma öntött, az mennyezete jó párkányos kék festékű fenyő deszkából való. Vadnak két puszta ablaki, melly[ek]nek az edgyikének az mellyéke fából van, az másikának penig faragott köböl, találtatott rajta két hitván ablakráma, rajtok 12 kisded vas sarok.

Ezen házról az **kémény allyára** szolgál egy tölgyfa mellyékű puszta ajtó, rajta egy vas sarok.

Az **kamaraszékre**, északra szolgál vas sarkas, pántos, jó gyantáros, béllelt, fenyő deszka, faragott kőmellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó.

Ugyan ezen házból **napkeletre vagyon az ebedlő palotára** vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfös faragott kő mellyékű, küszöbű, szemöldökű, gyantáros, huszonnyolcz hólyagos szegekkel megvert béllelt jó ajtó, ez be lévén zárva, nem perlustrálhattuk.

[12] Ezen házról **napnyugutra, más házra** nyilik vas sarkos, pántos, faragott kő mellyékű, küszöbű, szemöldökű, béllelt, gyantáros ajtó. Találtatott benne egy faragott kő lábakra épített kivülfűtő jó zöld mázas kemenzce. Az **kéményallyára** szolgál tölgyfa mellyékű puszta ajtó, item egy zöld festékű jó pohárszék, rajta vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfös ajtó. Vagyon rajta egy puszta, faragott kőmellyékű, szemöldökű ablak. Találtatott benne egy asztaltoldás.

¹¹⁸ Azaz a sütőház és a káposztáspince között.

Ezen házról **napnyugutra, az szegelet házra** vagyon vas sarkas, pántos, retezes, reteszfös, gyantáros, huszonhat hólyagos szeggel megvert, foldozott, régi, meglehetős ajtó. Ez is bé lévén zárva, nem perlustrálhattuk, hanem, amint láttuk, vagyon benne egy gyantáros karszéket[!] s, az mint mások referállyák, vagyon benne egy jó zöld mázas kemencze s egy gyantáros más egyes szék.

Ugyan az fellyebb említett házról **északra, egy pitvarra** nyilik vas sarkas, pántos, retezfös, gyantáros, jó béllett, tölgyfa mellyékű fenyő deszka ajtó, találtatott rajta huszonkilenc lapos hólyagos szeg, az téglagyári padimentuma jó, az menyezeti jó zöld festékű, párkányos fenyő deszkából való. Vagyon egy puszta, tölgyfa mellyékű ablaka, találtatott benne egy lejáró, jó, deszkás gradics, az mint meg vagyon irva az alsó rend házak seriesében.

Ezen pitvarról **napnyugutra, az kerek bástyára** szolgál vas sarkas, pántos, fenyő deszkával béllett mellyékű, hárdfa, félszer ajtó. Ez is be lévén zárva, nem circumspiciálhattuk.

Ugyan az közelebb [megirt] **pitvarról napkeletre**, egy **oldalházra** nyilik vas sarkas, pántos, tolyázáros, ütközös, békony fogantyús, reteszfös, gyantáros, jó, béllett fenyő deszka ajtó. Ezen háznak az padimentuma jó, téglából való, az menyezete penig kék festékű, párkányozott fenyő deszkából való. Vagyon egy faragott kövű ablaka, rajta egy jó ablakráma nyolcz kis vas pánttal és nyolcz vas sarokkal edgyüttes. Találtatott ezen házban egy jó kő lábakra épített zöld mázas kemencze és egy keregeded[!] kisded asztal lábastól.

[13] Ezen házból ugyan **napkeletre nyilik egy békítő pitvarra** vas sarkas, pántos, tolyázáros, ütközös, békony fogantyús, tölgyfa mellyékű, küszöbű gyantáros béllett fenyő deszka jó ajtó, ezen pitvarnak az padimentuma csak zöld, menyezet zöld, párkányos fenyő deszkából való, az közelebb megirt háznak az füttőjére vagyon vas sarkas, pántos, reteszfös tölgyfa mellyékű, festett fenyő deszka jó ajtó. Az **kamaraszékre** nyilik egy vas sarkas, pántos, kilincses, kilincsfös, fordítós, festett, béllett fenyő deszka jó ajtó.

Ugyan ezen pitvarról szolgál **napkeletre, az szegelet bástyára** vas sarkas, pántos, fordítós, kilincses, kilincsfös, tolyázáros, ütközös, jó béllett, festett fenyő deszka ajtó, ezt is nem perlustrálhattuk, mivel bé volt zárva.

Az kastélyon kívül, az Székely ucza végiben, az néhai Sei Gábor öröksége mellett, kit most Vásollyi István uram bir, vagyon egy veteményes kert, az körülötte való kert rossz, nehult nincsen is, vagyon mellette egy hitván szalma fedelű jégverem, ennek a körülötte való kertje még ugyan meglehetős.

Maiorház [...]

1712. február 17.¹¹⁹

[1] Inventarium castelli Illyeiensis hactenus in manibus illustrissimi domini domini baronis Gabrielis Josika de Branicska existentis, nunc vero per depositio-nem summae oppignoratiae in rationem celsissimi domini domini Michaelis Sacri Romani [Imperii] principis Apaffi, domini nostri gratiosissimi domini nempe proprietarii reoccupati, pariter et bonorum, rerum mobilium ibidem et in territorio eiusdem castelli repertorum et inventorum die 17 mensis Februarii anni 1712 per nos infrascriptos conscriptum.

Az kastélynak **kőkerítésse** régen demoliáltatott szintén földszinéig és a **bástyáinak** is tsak **ruderái** vadnak, kihez képest sem sövénypalánk kerítésse nem lévén, többire pusztájában vagyon, épületek mindenkorral az régi kerítésssen belül illyenek és illyen statusban valók találtattanak.

Vár kapuja, egy része ezen kapunak erős kőfalakon áll, más része peniglen tölgyfa lábokon, azokon álló tölgyfa follyó gerendákon sövényből font merő rom-lásban lévő **kapu felett való ház** padlási és fedele is semmirekellő, szarvazása és az háznak némely gerendái még meglehetősek volnának, ha fedél alá vehetnők har-jában. Az kapu között való **tömlötz** beomlott és azon csak három szál tölgyfa gerenda vagyon, ezen vár kapujának kőkéménye még fennáll.

Veres bánya, mely udvarbirák házának is hivatik.

Ezen bástyának alsó részében vagyon egy folyó és mestergerendás pincze, ab-ból felfollyó kő kéménye, falai és padlássa, gerendázása jók, de egyéb puszta és előtte való része, mely pitvarnak [1v] mondatik, tele ganéjjal és ennek egyik bolto-zását meg is bontották. Padlása ennek tölgyfa gerendákból és padlódeszkákból való, de nagyobb részről elhordották padlódeszkáinak. Való, az fala ennek is jó erős és állandó. Vagon ezen pitvarban egy kásatörő külünek való tőke.

Ennek oldalában lévő **istállónak** három oldala kőfal, negyedike öreg tölgyfa boronából rakott, follyó gerendái és padlódeszkái tölgyfából valók, meglehetősek, úgy az lábokon álló egyik mestergerendája is jó, de az közepén való mestergerenda kettétört, ajtómellyéke is ezen istállónak tölgyfából való volna, de sorvatt.

Ezen istálló fölött vagyon egy tölgyfa boronából rakott sorvatt oldalház, mely azelőtt tisztek konyhája volt. Ezen bástyának felső contignatioja jó boltos ház, bol-tozása is alkalmas, jó erős egyébként, hanem két hellen repedezett meg az csepe-gés mián. Ajtómellyéke kő, melynek az sarok felől való részin romladozott descriptiojú ilyen irás vagyon: **Bethlen Farkas czinaltatta 1682-ben.**¹²⁰ Ablaka ennek három, faragott kőablak, de csak az edgyikek vadnak kereszt kövei. Padi-mentomozása igen romladozott, egyébiránt téglából való volna. Vagon benne romladozott faragott köveken álló, sütőkemencének való fűstház is in ruderibus. Kéménye mindenkorral jó és fennálló, az alatt secessusra kijáró ajtó, tölgyfa ajtómellyéke és ugyan tölgyfa lábokon függő sendelyes rossz fedele. Ezen felső

¹¹⁹ EFL, F 234, fasc. 136H.

¹²⁰ Helyesen: 1582.

boltos háznak fedele is vagy pitvara is vagyon, vállig érő kőfallal[!] kerített, az mellyen állnak ezen bástya fedelét tartó faragott kőoszlopok. Fedele ezen bástyának igen rossz, újj sindelyezést kiván, hosszú és follyó gerendái, szarvazása és létzezése is még jók volnának, ha fedél alá vehetnők.

Öreg Torony

Kerengő grádicsos toronynak alsó kőmellyéki nincsenek, egyébiránt is az ajtóhelynek kőfala romolni kezdett. Az kerengő grádics alatt vagyon egy kis kamara, tölgyfa ajtómellyéke, kerengő grádicsa peniglen allyától fogva felig jó és épp, semmi hejja nints.

Ezen Toronybeli legfelsőbb contignatio nyári és strásák munitio tartó nyári ház fellyül follyó régi gerendái vagy tornya abban az statusban és formában vadnak, az mint voltak, mikor az fedele építetett, egyébiránt az fedelének rossz volta mián az esső és hó nem kevés kárt tett az kötésekben és gerendákban, felső padlása penig ezen legfelsőbb nyári háznak nintsen, de alsó padlása nagy darab hellyen megvagyón, mindenkorral szakadozva és bomolva, gerendája is kettő eltört, ketteje penig csaknem általégett.

2-dik felső contignatio. Vagyon két lakóház. Első felső padlási és padimento-mozási romlott és összvehánt, de gerendái, kivált az alsó[!], jók. Padimentomának is az belső háznak nem sok hijja, téglái is ezen padimentomoknak egymásra vannak hányva, ha kikeressik, sokat találni jót benne. Ajtai ezen két háznak, az secessusra nyilóval edgyütt vagyon 3-rom[?], faragott kőből valók, még jók és nem sok hiba van bennek, de deszka ajtók és semmi egyéb rész nincsen meg[?] rajtok, ablaka négy ezen két [2] háznak, mindenik faragott kőből valók, de se tokok, se rámájok, se egyéb valami vas eszközök rajta nincsen. Az ablakokon való vas rostélyok is oda vadnak. Az külső házban faragott kőmellyékű füstház is vagyon, kéményi is ezen házaknak még fenn vadnak.

Alsó rend házak vagy középső contignatio. Ezen házak boltossok, de padimento-mozási és aszt tartó gerendázás megbomlott és igen fenn van hányva, ablakkövei, mind az négy ablakoknak jók, az ajtómellyéki köveknek is nem sok hijja, az falai is jók az házaknak, de egyébiránt pusztában vadnak, az külső házban beme-nőleg balfelől Bethlen Gábor fejedelem insignéje[!] még megvagyón, de az háza-kon se ajtók, sem ablakok, se pedig egyéb házbéli eszközök, úgy kemencék is nintsenek.

Legalsó contignatio vagyis pintzék. Mindkettő igen jó, erős boltos pintzék [...]is vagyon négy, az belsőnek oldalában egy kis rejtek is vagyon, az külső pinczének ajtómellyéke és fa sarkokon forgó ajtaja is vagyon. Az külső pintzének ajtómellyéke vagyon[!]. Ezen Toronynak se[n]del[y]ezése semmirékkellő, új sendelyezést kiván, melly, ha sokáig differaltatik, az köfalakban is igen nagy kár lészen és esik, az minthogy eddig is esett. Ezen Toronybeli házak is mindenik contignatioban inhabilisek.

Második rendbeli vagy Thökölli¹²¹ kőházak alol vadnak. 3 gerendás pintzék falaiban és padlásában romlás vagyon. Ezen pintzék rendiben vagyon az régi sütőház padlássa és gerendázással romladozott és töredézett, úgy az ajtajai is, lakásra inhabilis penitus. Egy sütő kementze penig mindazáltal, még fennálló van benne. Az másikja is csak félleg romlott. Ez mellett az darabant vagy szabados háznak is csak kéménye áll fenn. Az **sütőház** megett is vagyon egy alkalmas jó **kamara**, gerendázása és padlássa tölgyfából való, azon túl még egy **hasonló kamara**, hasonló tölgyfa gerendája és padlássa. Azon túl megint egy **nagy kamara vagy élésház**, melyben hajdan az leányok házában járó pitvarból mentek bé. Ezen pitvarból jobbkézre vagyon egy szegelet ház, mellyet **mosóháznak** tartottanak, gerendázása és padlása tölgyfából való, se ajtók, se ablakok nincsenek, az leányok házára járó pitvarnak padlása is nincsen egészen, meglehet, elhordották.

Felső contignatio. **Napkelet felől való első ház boltos**, de szinte omlólag vag[y]on boltása a csepegés mián, ablakkövei megvadnak és kémény[?] hellye is, de egyéb semmi sincsen. Azon bellyül való **első háznak** mennyezeti még megvadagon, de az **filegoriácskának** se padlása, se mennyezete nincs. Az **belső háznak**, kiben az secessus is vagyon, mennyezete romlásban vagyon. Azon bellyül való **harmadik háznak** penig sem mennyezeti, sem padlása nincs. Ezen házon túl az **negyedik pitvarnak** is mennyezete, padlása, follyó gerendái mindazáltal megvadnak. Ezen pitvaron bellyül való **bástyaháznak** is mennyezetinek egy része meglehetős, egy része penig elromlott, de az **erkélynek** jó az mennyezete. Ezen oldalháznak ablakfái fából valók, edgye kövel, de annak is az szömöldöke fából való.

[2v] **Napnyugatról való első háznak** mennyezeti rossz és rothatt, padimento-mozása is nincsen, alsó padlódeszkáinak is sok hijja. Azon innen való **második háznak** mennyezeti rossz és romladozott, alsó padlása is, egy része elázott, padimentomozását is felhánták. Ennek belső ajtaja kőmellyékű és ablakának is két alsó és oldalkövei, az szemöldöke fából valók, az leányok pitvarára és az palotára járó ajtónak puszta mellyéki vadnak.

Külső palota vagy inassok háza. Ennek follyó gerendái is elrohadtak, padlása is nincsen, legalkalmatlanabbal vagyon az többi között, ennek két ablakának edgyikének két mellyéke kő, az másiknak penig fából való, de az tornátról bejáró ajtónak kő mellyéki vadnak. Az **gradics** tornátza is rossz. Ezen rend házaknak sindellyezése is rossz, semmirekellő, de kötési, szarufái, hosszú gerendái még jók, ha sindely alá vehetnök, nagyobb romlástól könnyen megoltalmazhatnók, egyébaránt penig ezen rend házak is penig[!] inhabilis az lakáshoz, sőt, ha hamarjában nem reparáltatnak, nagy része egyben is omol. Ezen házakra feljáró gradics penig nincsen egy csepp is, mink is latorján hágtunk fel.

Ezen rend ház és Torony között vagyon egy pár kőből faragott oroszlány embléma, ismét egy álgýú golyóbis márványkőforma és más egy, valami [?] mesterségen készített faragott kő, vadnak szerte-széllyel egyéb hasznos, különb-különféle faragott kövek is, épületekről omlottak.

¹²¹ Azaz a Thököly-vagyónhoz tartozó helyiségek.

Veteményes kert. Az kastély ellenében vagyon egy nagy veteményező és gyümölcsös kert, melyben vagyon alma fa no. 5, szilvafa kevés, de meggyfa feleszen vagyon, körtvélyfa is vagyon no. 1, item még is szilvafa csemeték, item egy kis alma és egy diófa. Az körül egy darabon vagyon porgolát kert körülette, jobb részint penig kert nélkül vagyon. Vagyón ezen kívül más gyümölcsös kert is az Márkos parton, mellyben is sok féle gyümölcsfák vadnak, sellérek laknak körülette.

1713. december 13.¹²²

[35] Inventatio Apaffiani dominii Illye in comitatu Hunyadiensi existentis per nos, infrascriptos ad id specialiter exmissos, die 12 Decembris anni 1713 assumpta et conscripta.

Hujus dominii tres partes ad tres sorores Tökölyianas spectantes cum earundem reliquis in hanc provincia existentibus bonis, in summa 140 m. florenorum Rhenensium, uti refertur. Anno circiter 1692 in illo cum statuto alio interesse quam resignato plenario bonorum usu fructu capiendo juniori principi Apaffi oppignoratae fuerunt. Quarta vero pars ob notam Tökölyi confiscata antefato juniori principi consentientibus provinciae statibus anno circiter 1685 jure perpetuo collata fuit.

Sedes hujus domini est oppidum Illye in quo situm est castellum. Huius moenia tempore principis Transilvaniae senioris Apaffi ex consensu dominorum statuum provinciae demolita, porta lapidea juncto cum muro solummodo stante. In area huius castelli tria sunt aedificia lapidea.

Primum ad Septentrionem situm, continet septem cubicula, unum atrium et unum fumarium. Sub cubiculis autem his, unam pistoriā, duo cellaria, unum cubiculum [36] clavigerorum, domum frumentariam et cavernam¹²³ in medio aedificii consistentia.

Secundum in centro castelli, tribus contignationibus est exstructum cum quodam turriculo gradus ligneos, cubiculos inservientes in se continente, cuius duo quidem cubicula inferiora fornicea, intermedia pavimento constant, tertia superior contignatio excubiis et munitioni destinata. Sub his duo sunt cellaria fornicea, ad usum commoda. Horum duorum aedificiorum omnia plane requisita una cum copertura prorsus ruinata ad inhabitandum hoc moderno statu minime idonea.

Tertium, vulgo Veres bástya vocatum, partim scandulis, partim stramino tectum continet in parte superiori unum cubiculum forniseum et aliud a latere ex ligno noviter confectum. In inferiori vero unum stabulum sex equorum capax et unum cellarium contiguo prae foribus atrio. Ex quibus vigore authenticae divisionis in partem fisci juniori principi Apaffi postmodum collatam cedunt sequentia:

Ex aedificiis primo notatis cubiculum forniseum versus Meridiem, penes hoc aliud cubiculum cum pergula versus orientem, ad Septentrionem vero fumarium cum alio cubiculo usque ad graduum locum ac, sub his, cubiculum clavigerorum et domus frumentaria, una cum aedificiis numero tertio specificatis.

Curia autem castelli, pistoria, culina, granarium et stabula tempore divisionis pro communi quatuor partium usu relicta fuerunt, at nunc sola pistoria superest, reliquis funditus desolatis.

Horti.

¹²² EFL, F 234, fasc. 136.

¹²³ Ti. pitvar.

Ad hoc castellum pertinentes sunt tres. Culinarius [37] unus, varias arbores fructiferas in se continens, ante castellum existit, ulnas habet sexaginta longitudinis et sexaginta latitudinis. Alter vero pomarius et variis arboribus constans ad ripam Marusii situs, continet ulnas septuaginta longitudinis, viginti novem latitudinis.

Exstat et tertius, olim feris accommodatus, nunc vero inquilinis deserviens, ulnas habet longitudinis centum, latitudinis sexaginta.

Ex quibus culinario quidem ante castellum, in plaga Meridionali, pomario ad ripam Marusii in plaga Occidental. Item ex horto pro feris asservandis cedit quarta pars juniori principi Apaffi.

1. Az I. osztrák katonai felmérés (1760–1780); Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

2. A Bornemisza-kastély. Kovács András felvétele.

3. Melka Vince: A marosillyei kastély. 1876. Akvarell. Kolozsvár, magántulajdon.

4. Cserna Károly rajza. 1890 k.

5. Az I. osztrák katonai felmérés, a kastély telke; Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

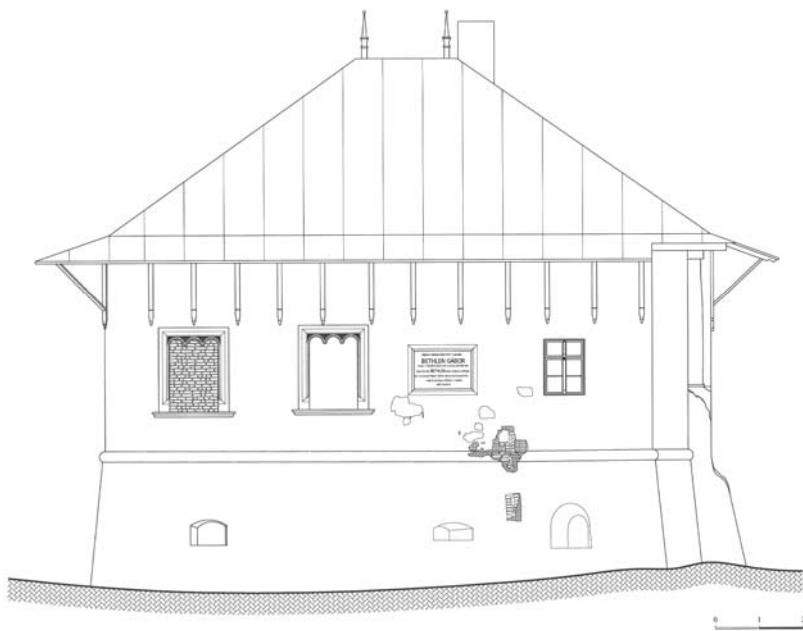
6. A Veres-bástya észak-nyugati irányból. Kovács András felvétele.

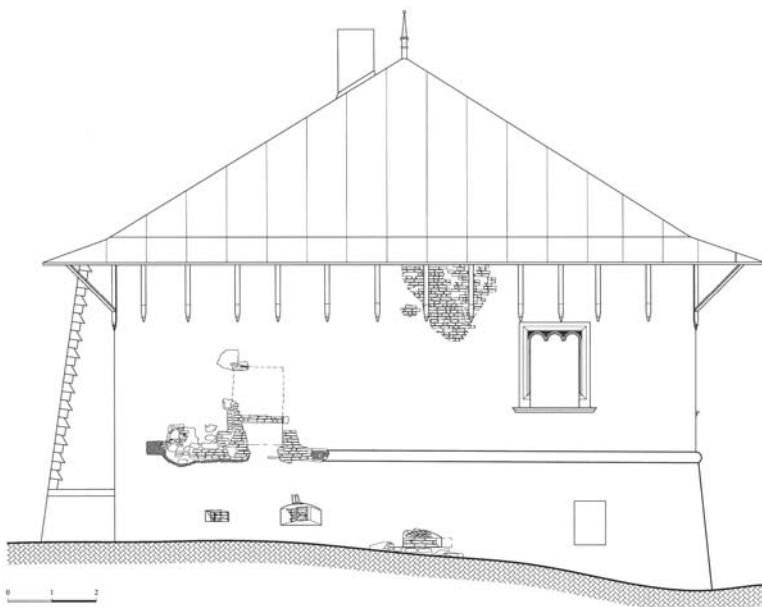
7. Az F5 helyiség délnyugati falának falképtörédéke. Karácsonyi István felvétele.

8. Az F5 helyiség délnyugati falának falképtörédéke (részlet). Karácsonyi István felvétele.

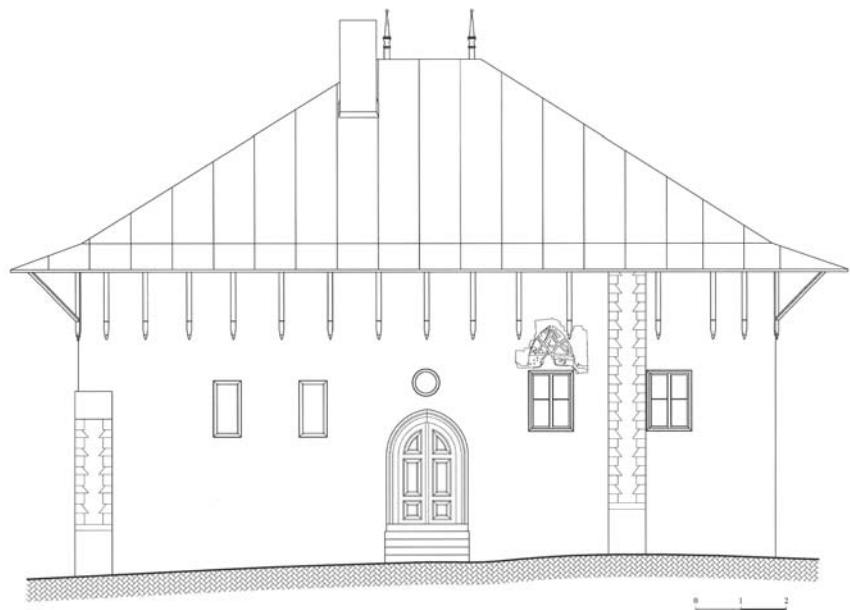

9. Délkeleti homlokzat.*

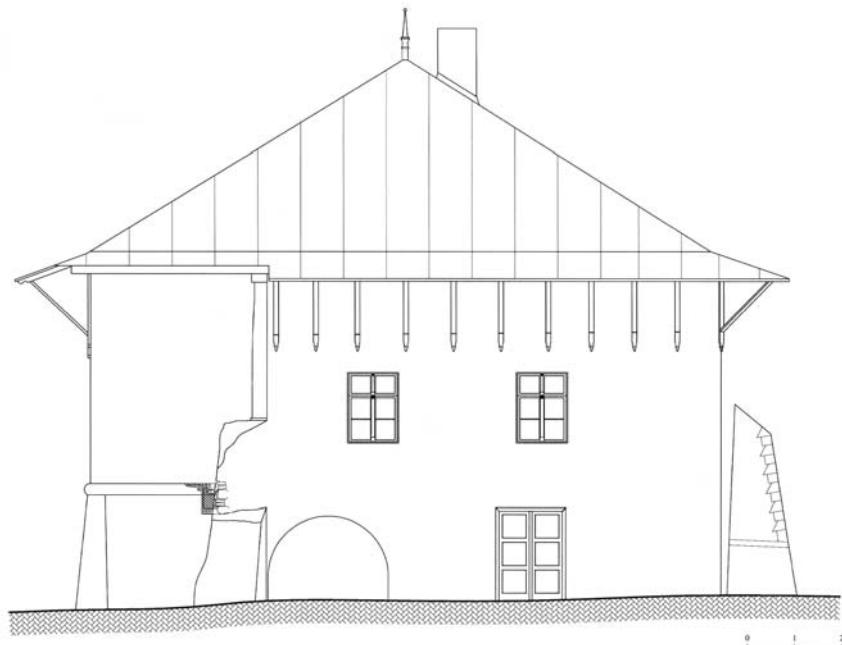

10. Délnyugati homlokzat.

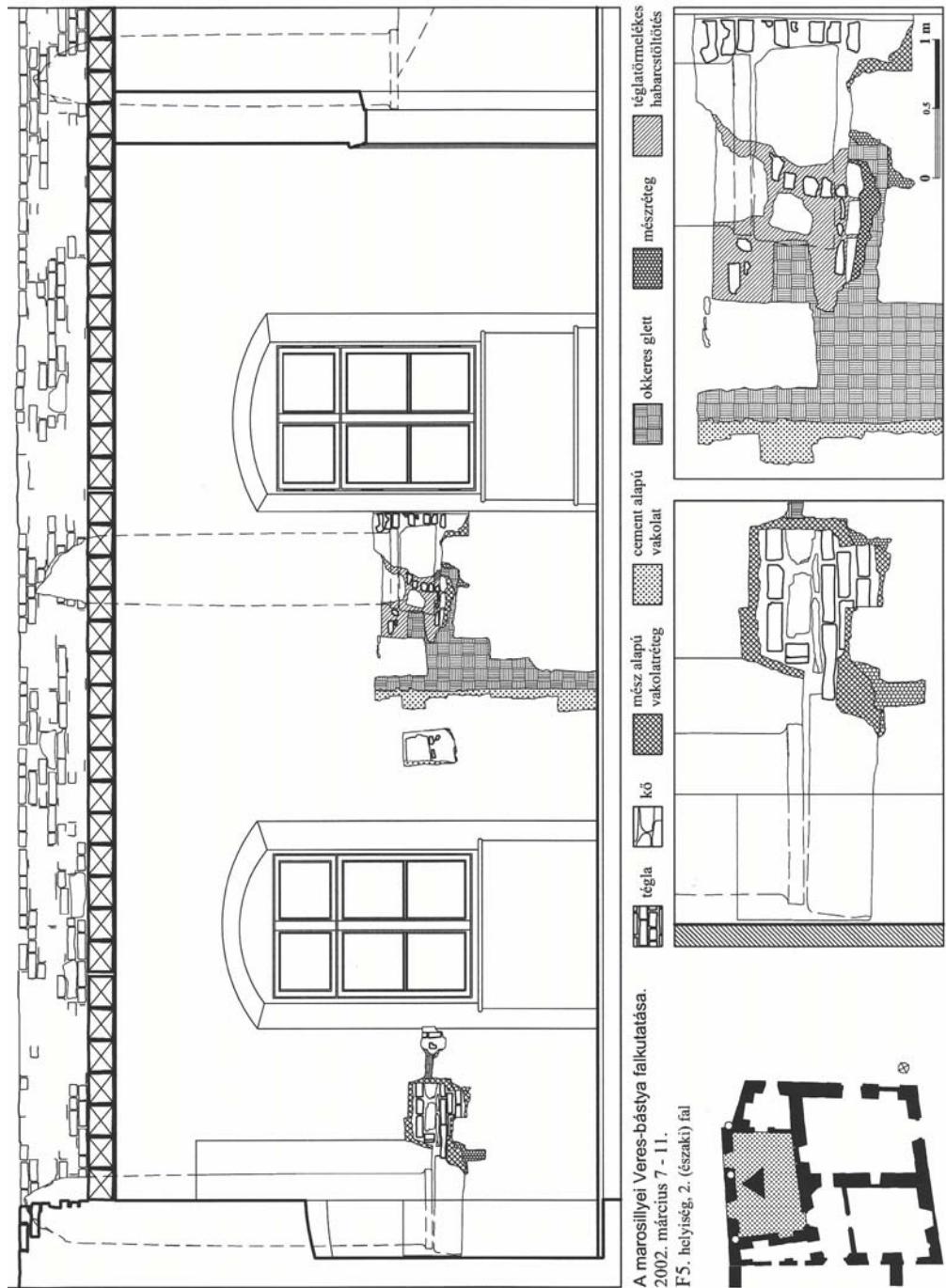
* A rajzokat Karácsony István készítette; a külső homlokzat-, alap- és metszetrájzok esetében az FKM Építészműhely felméréseinek alapján

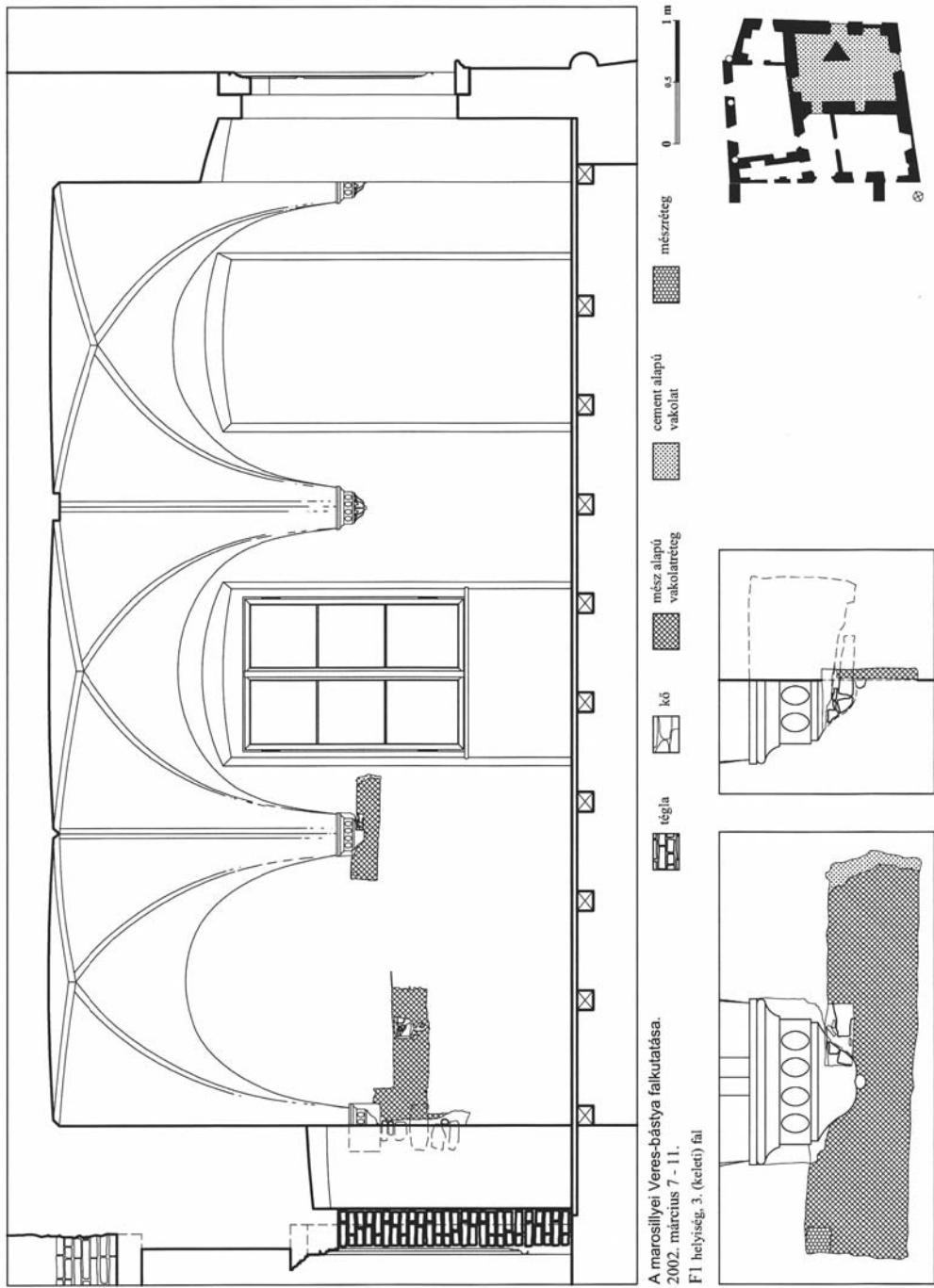
11. Északnyugati homlokzat.

12. Északkeleti homlokzat.

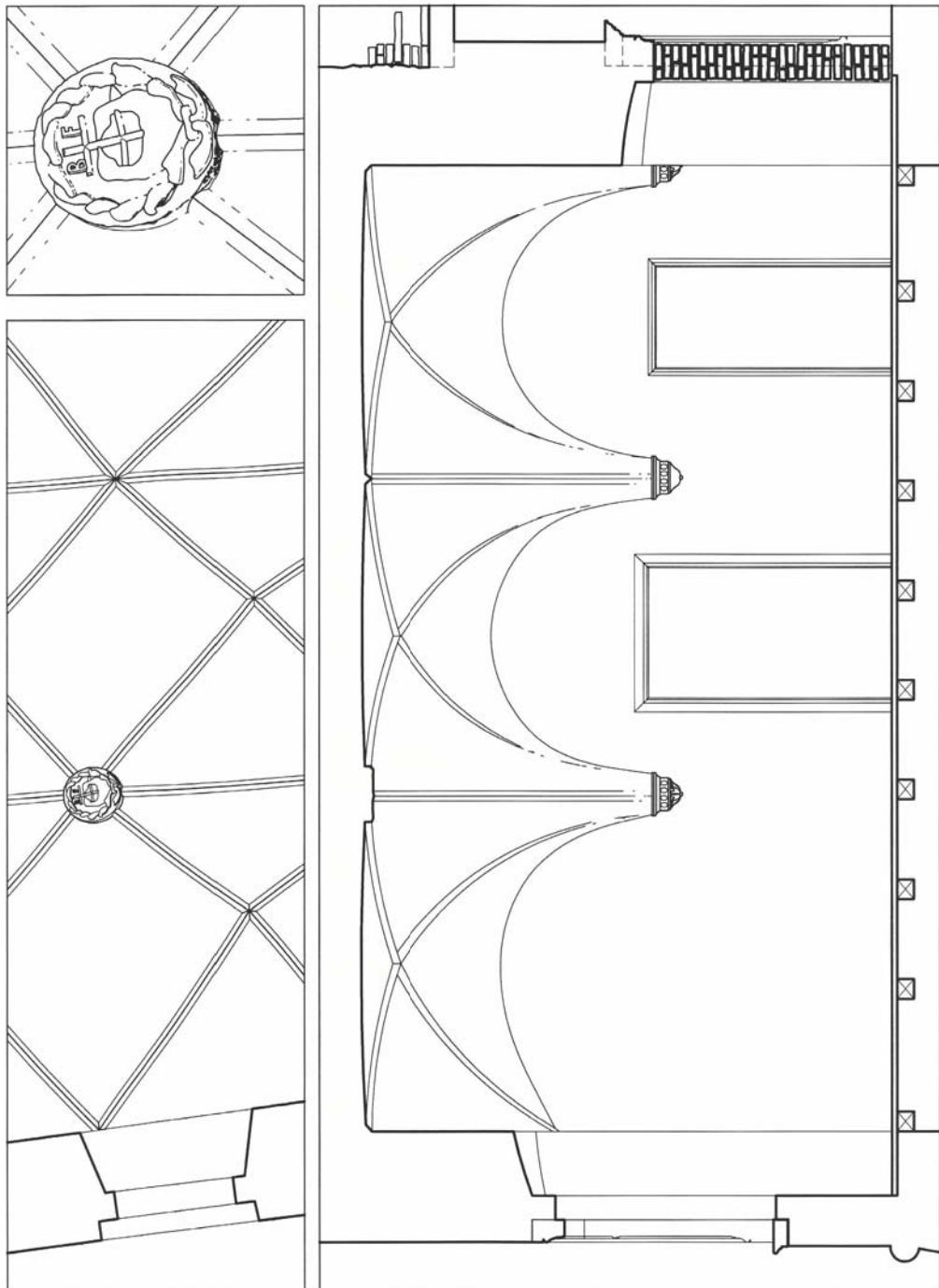

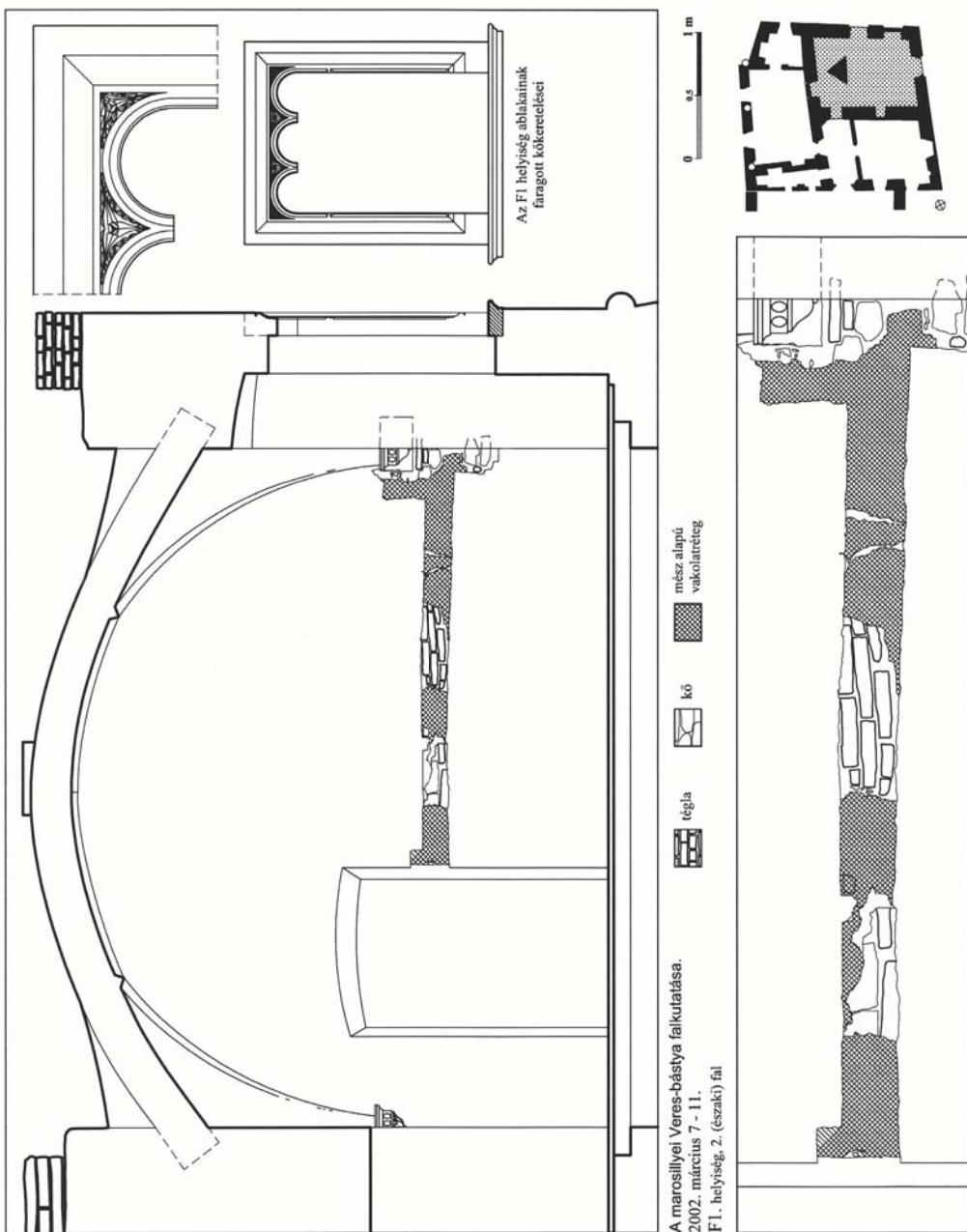
13. Az F5 helyiség északkeleti falá.

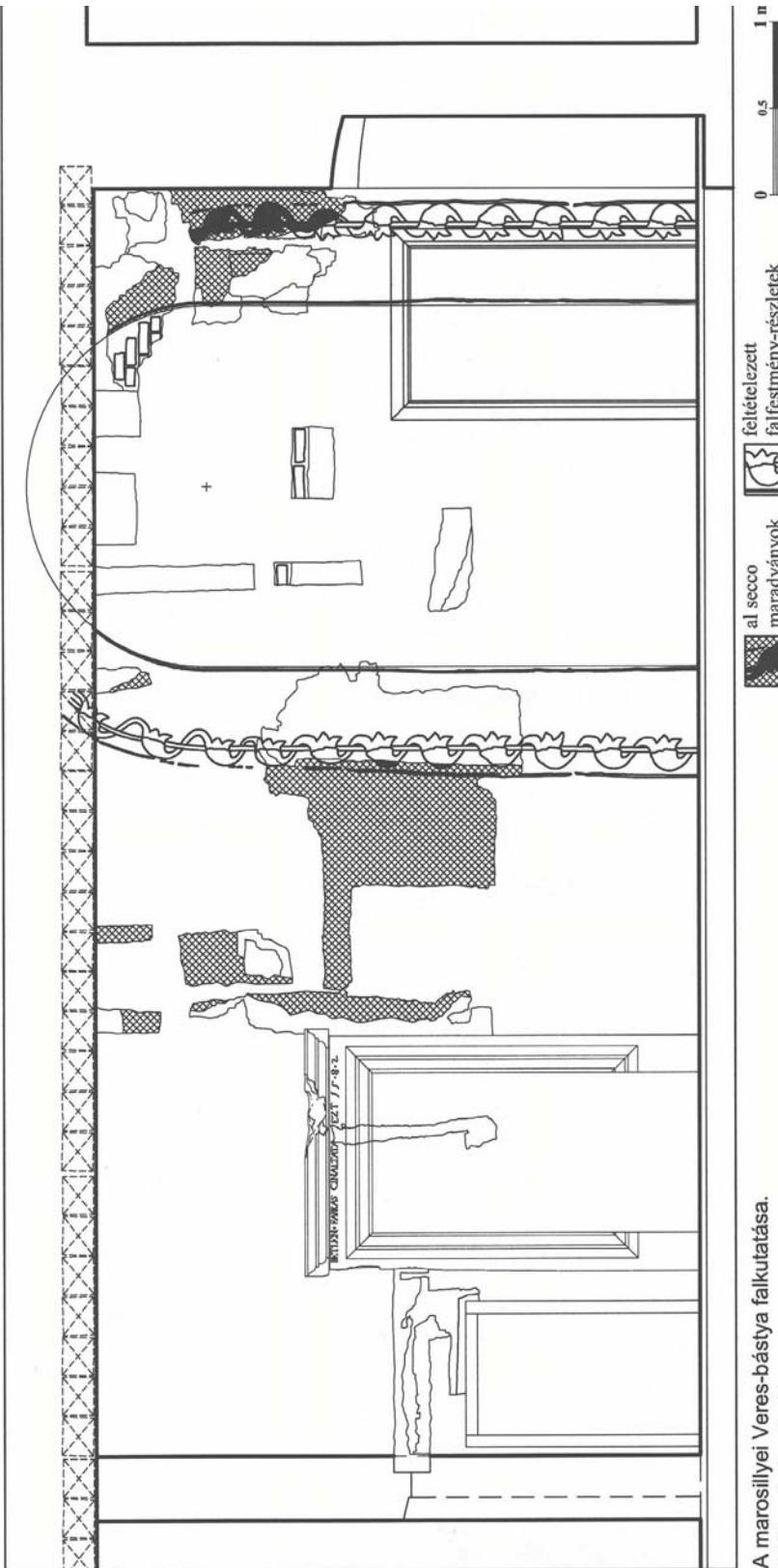
14. Az F1 helyiségek délkeleti falá.

15. Az F1 helyisége bolttozata.

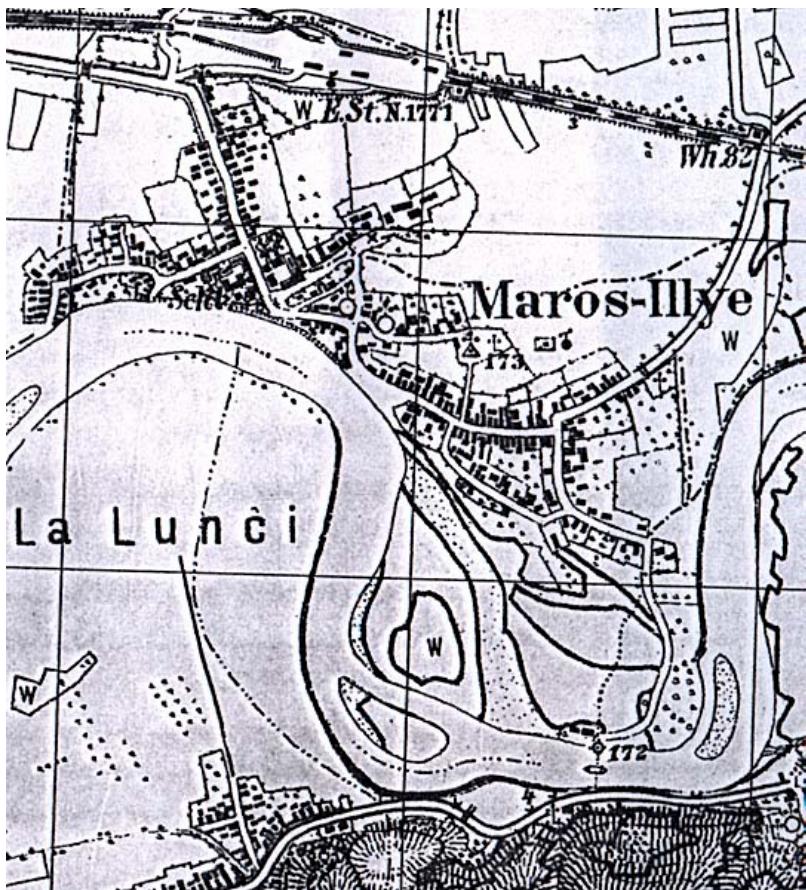
16. Az F1 helyisége északkaljai fal.

17. Az F5 helyisége délnyugati falának rekonstruktív rajza.

18. A II. osztrák katonai felmérés; Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

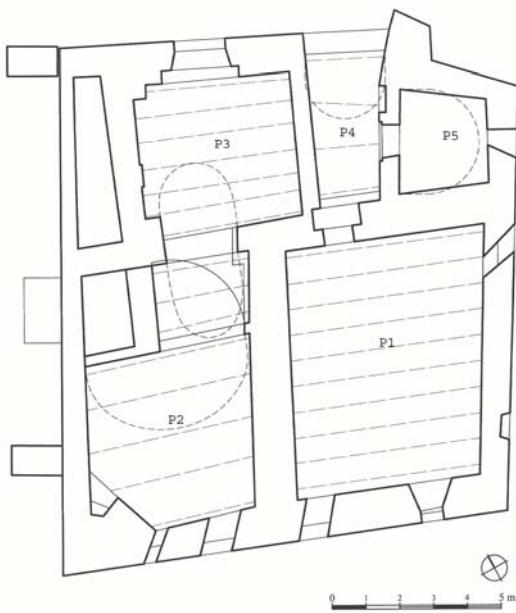
19. A III. osztrák katonai felmérés; Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

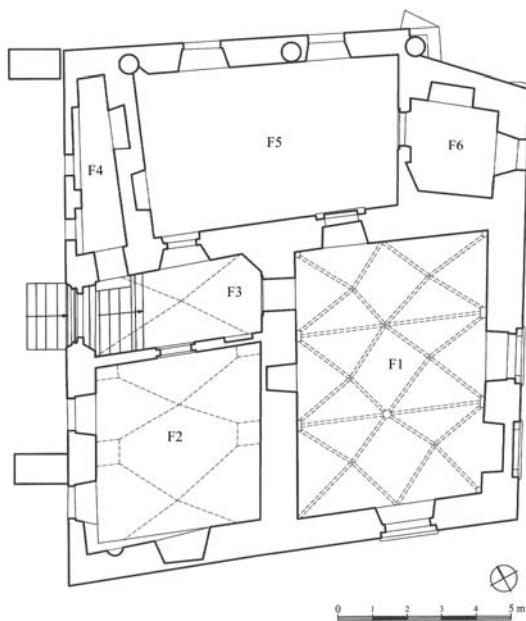
20. A III. osztrák katonai felmérés részlete.

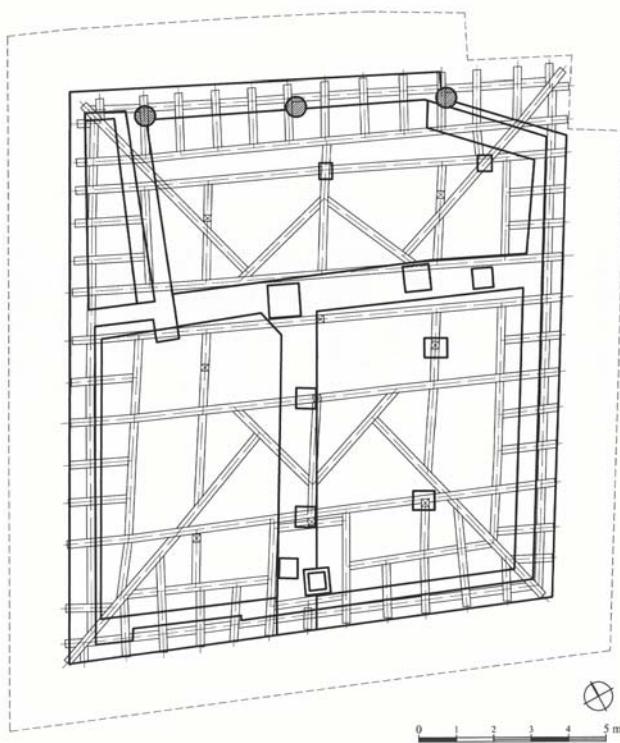
21. A kastély mai topográfiai helyzete.

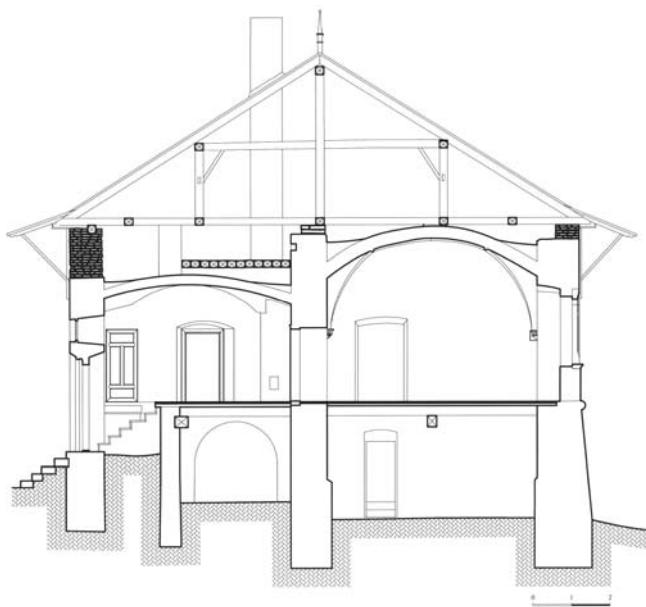
22. A Veres-bástya pinceszinti alaprajza.

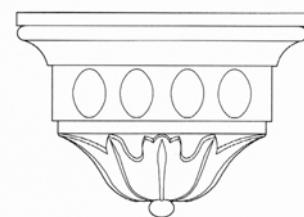
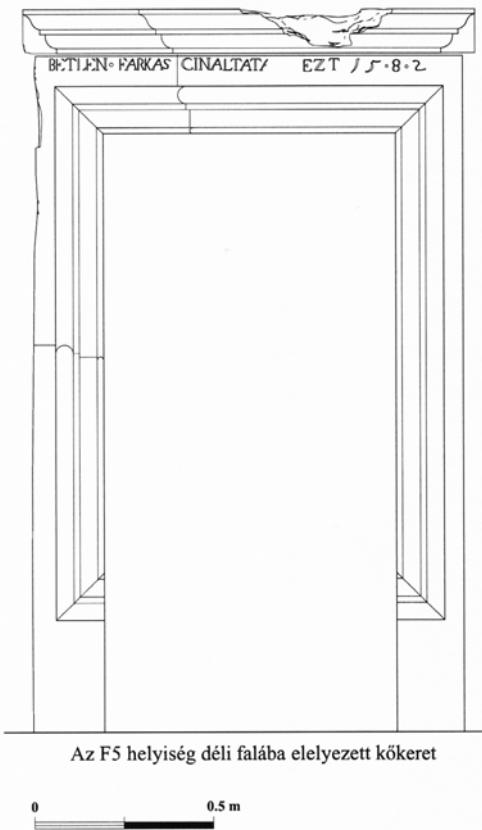
23. A Veres-bástya földszinti alaprajza.

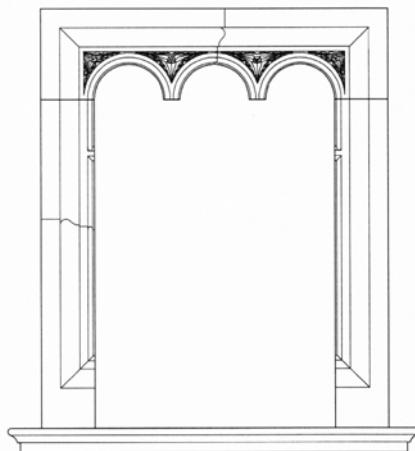
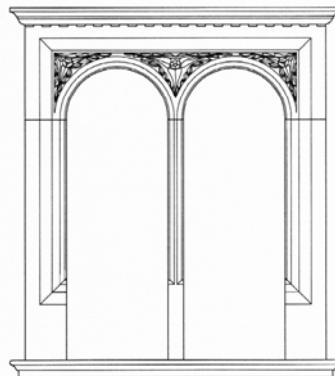
24. A Veres-bástya padlásának alaprajza.

25. Keresztmetszet.

Gyámkő az F1 helyiségből

Az F5 helyiség ablakkerete

27. A bástya északkeleti irányból. Kovács András felvétele.

28. A bástya északnyugati irányból. Kovács András felvétele.

29. A Veres-bástya északnyugati kapuzata. Fotó: FKM Építésműhely.

30. A bánya délkeleti irányból. Sebestyén József felvétele.

31. Északnyugati homlokzat az ablakok fölötti vakolatdísszel. Kovács András felvétele.

32. Északnyugati homlokzat, az ablakok fölötti vakolatdísz részlete. Kovács András felvétele.

33. A délkeleti homlokzat háromosztatú reneszánsz kerete (16. század). Kovács András felvétele.

34. A délkeleti homlokzat háromosztatú reneszánsz keretének részlete.

35. Az 1909-es emléktábla. Kovács András felvétele.

36. Falelválás a délkeleti homlokzaton. Kovács András felvétele.

37. Az F1-es helyisége boltzata. Kovács András felvétele.

38. Boltzárókő Bethlen Farkas címerével. Kovács András felvétele.

39. Bethlen Gábor gyűrűspecsetje. Veress Endre után.

40. F1 helyisége, gyámkő. Az FKM
Építésműhely felvétele.

41. F1 helyisége, sarokgyám. Kovács András
felvétele.

42. Az F2-es helyiségek belső képe. Kovács András felvétele.

43. A Bornemisza-kastély oszlopai. Kovács András felvétele.

A leltárakba foglalt információk összegző topográfiai táblázata

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Van a vár előtt az vár kapiuja egy hid , kinék a végi egy hírván pa lánckal van bekerítve, egy rajta levő leveles, kétfelé nyiló kapuval leereszű kapuja [...] Van a vár előtt az vár kapiuja hidra melvén, Maros mellyében, az Hunyad vármegyében, az Maros vize építettet az illyei mellett, a városnak kastély, melly ennek előtte erős kapura juurván, [...] Az vár előtt való kapuval leereszű kapuja [...] Az vár hídgya hírgyá leereszű kapuval egysütt.	Hunyad vármegyében, az Maros mellyében, az Hunyad vármegyében, Dévan alol két mélyföldel a Maros mentén, ugyan az Maros vize partján napnyugot felől való 'végin négy regalis földtől bástyákra építve, de az bástyákkal volt erősítve, de holtmi tekintetekre névre falai elhánytattaiván, most tövises erős sövénnyel vagyon körül kerítve; kapujára minden hosszú hid jó, melynek közepe iránt oldalai vagyon egy deszkázzatlan karfájú, alol padlácos s az árokban erős talponra építettet jó sindelyes filegoria,	Ilye vára volt Hunyad vármegyében, az Maros vize mellett, a városnak kastély, melly ennek előtt való napnyugot felől való 'végin négy regalis földtől bástyákra építve, de az bástyákkal volt erősítve, de holtmi tekintetekre névre falai elhánytattaiván, most tövises erős sövénnyel vagyon körül kerítve; kapujára minden hosszú hid jó, melynek közepe iránt oldalai vagyon egy deszkázzatlan karfájú, alol padlácos s az árokban erős talponra építettet jó sindelyes filegoria,	Ezen illyei kastély vagon Hunyad vármegyében, Illy mezővárosában, az város alsó végén, az Maros vize partján napnyugot felől való partyán töltött bástyákra építve, de az felülről való eszendőkben az reguláris bástyákra lévén építve, de azt bástyákkal volt erősítve, de holtmi tekintetekre névre falai elhánytattaiván, most tövises erős sövénnyel vagyon körül kerítve; kapujára minden hosszú hid jó, melynek közepe iránt oldalai vagyon egy deszkázzatlan karfájú, alol padlácos s az árokban erős talponra építettet jó sindelyes filegoria,	Nemes Hunyad vármegyében, Illy mezővárosában, az város alsó végén, az Maros vize partján napnyugot felől való partyán töltött bástyákra építve, de az felülről való eszendőkben az reguláris bástyákra lévén építve, de azt bástyákkal volt erősítve, de holtmi tekintetekre névre falai elhánytattaiván, most tövises erős sövénnyel vagyon körül kerítve; kapujára minden hosszú hid jó, melynek közepe iránt oldalai vagyon egy deszkázzatlan karfájú, alol padlácos s az árokban erős talponra építettet jó sindelyes filegoria,	Az kastélynak kökerítésse régén demoliáltatott szintén födszínéig és a bástyának is tsak ruderái vadnak, kihet kepest sem sővenypalank kerítéssel nem lévén, többire pusztájában vagyon, épületek mindazáltal az statum provinciae demolita, porta lapidea junctio cum muro solummodo stante. In area hujus castelli tria sunt aedificia lapidea.	Sedes hujus dominii est oppidum Illye in quo situm est castellum. Hujus moenia tempore principis Transilvaniae senioris Apaffi ex consensu dominorum statum provinciae demolita, porta lapidea junctio cum muro solummodo stante. In area hujus castelli tria sunt aedificia lapidea.		

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713			
Vagyón a várón egy felvonós, emelcsős kapu, azon egy-egy láncos emelescsőke, az öreg emelescsőn egy bejáró rekeszes, vasas ajtó és két csigán járó öreg láncz és két lakkat.	Azon vár kapujának belősi kapuja kastélynak félvonónak napkeletre álló, faragott fákból való,	Kapuja ezen kastélynak félvonónak pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó félvonó öreg kapu, az közepin levő ... és az öreg kapu tengelyéhez hasonló forma tengelyű kis félvonó hidacsikájaval.	Ezen hid belső végén vagon egy jó erős tölgyfa hevederű s deszkázattú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó félvonó öreg kapu, ... félvonó hidacsikájaval. Az öreg kapun ... Item az kapu két különböző szegletehez a kapu között beérő zet, jó vas láncrek vannak esigához félvonni. ... Ezen félvonó kapun belül minden gyárt vagyon más, ... régi öreg kapu, ... régi kis ajtajával. Item az kapu két különszegletehez az kapu közé beérő két jó vas láncrek vannak, mellyel az kaput félvonnyák.	Ezen hidnak az belső végén vagyon egy régi tölgyfa borított s deszkázattú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó félvonó öreg kapu, ... félvonó hidacsikájaval. Az öreg kapun ... Item az kapu két különböző szegletehez a kapu között beérő zet, jó vas láncrek vannak esigához félvonni. ... Ezen félvonó kapun belül minden gyárt vagyon más, ... régi öreg kapu, ... régi kis ajtajával. Item az kapu két különszegletehez az kapu közé beérő két jó vas láncrek vannak, mellyel az kaput félvonnyák.	Ezen hidnak az belső végén vagyon egy régi tölgyfa borított s deszkázattú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó félvonó öreg kapu, ... félvonó hidacsikájaval. Az öreg kapun ... Item az kapu két különböző szegletehez a kapu között beérő zet, jó vas láncrek vannak esigához félvonni. ... Ezen félvonó kapun belül minden gyárt vagyon más, ... régi öreg kapu, ... régi kis ajtajával. Item az kapu két különszegletehez az kapu közé beérő két jó vas láncrek vannak, mellyel az kaput félvonnyák.	Vár kapuja, egy része ezben kapunak erős kőfalakon áll, más része peniglen tölgyfa láboton	Ezen hidnak az belső végén vagyon egy régi tölgyfa borított s deszkázattú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó félvonó öreg kapu, ... félvonó hidacsikájaval. Az öreg kapun ... Item az kapu két különböző szegletehez a kapu között beérő zet, jó vas láncrek vannak esigához félvonni. ... Ezen félvonó kapun belül minden gyárt vagyon más, ... régi öreg kapu, ... régi kis ajtajával. Item az kapu két különszegletehez az kapu közé beérő két jó vas láncrek vannak, mellyel az kaput félvonnyák.	Ezen hidnak az belső végén vagyon egy régi tölgyfa borított s deszkázattú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó félvonó öreg kapu, ... félvonó hidacsikájaval. Az öreg kapun ... Item az kapu két különböző szegletehez a kapu között beérő zet, jó vas láncrek vannak esigához félvonni. ... Ezen félvonó kapun belül minden gyárt vagyon más, ... régi öreg kapu, ... régi kis ajtajával. Item az kapu két különszegletehez az kapu közé beérő két jó vas láncrek vannak, mellyel az kaput félvonnyák.	Az kapu közi aljó tömlööz ...	A kapu közi jó erős tölgyfa boronákkal van megepadolva, alatta egy rablato tömlööz, körül való falai köböl valók. Ennek egy erős tölgyfa ajtaja, ...	Az kapu közinck az alsó része vagon megepadolva jó erős tölgyfával, melynek alatta vagyon egy rabtartó tömlööz, körül való falai köböl valók. Ennek egy erős tölgyfa ajtaja, ...
A kapuközti alatt vagyon egy tömlööz,	Az kapu alatt egy tömlööz csinált új tömlööz										

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1699	1712	1713
				erős tölgylegű ajtaja,					
A kapu felett van két ház. Egyiken egy füreszdeszkából csinált ajtó ... A másik mindenikben egy egy paraszt kemenze deszkából való, ..., egy kályhából csinált kemenze.	Az kapu felett való háznak vagyon az kapu felett ...	Ezen kapu felett tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,	Ezen kapu felett van egy tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,	Ezen kapu felett van egy tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,	Ezen kapu felett van egy tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,	Ezen kapu felett van egy tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,	Ezen kapu felett van egy tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,	Ezen kapu felett van egy tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,	Ezen kapu felett van egy tapaszos sörényház, mellette levő kamaraécskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belői, az vár udvara felői egy kis deszkás, romaldozott tornácsa. Hitván tölgylegű grádicson mennek fel reá. Sindely fedelele ghen elszoradott. Azon bánya mellett jobbkéz felei van egy <1.>bástya, Azon bánya mellett van egy ház,

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
kinék zsendelyezett kaszamatája van kettő. A két kaszamatán fejül van hat fontos falkony kettő, vassas kerékeivel, tengelyivel, kalánjaival és üszítőival együtt.								

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		gerendázva. Azon bánya előtt vagyon egy jó, új szárazmalom minden szerszánával készén. [...] Az istállók végiben való kasamatában						
		Vagyon harom új istálló, mindenik tapaszos, padlásos, kettejének jó ajtaja vagyon.	Istállók ...	Ezen <ti a színen> itti, háznak az asszonýháza pítvarára vezető> ajtón kimenvén, ugyan ezon rend házok megye hosszára általellenben észak felől vanak boronából csinált, tapaszos s sindelyfedeles, három szakaszból álló istállók.	Ezen <ti a színen> itti, ugyan észak fele vagyon melllett bal kez felől egy hosszú, ... löüstálló, ... Napkelet falai végében ezon istállónak vagyon sindely fedél alatt egy kisded árnyéksékét, beyrónál aitaja nélkül.	[Ugyan ezen kapu mellett bal kez felől vagyon egy elegyes boronából feirakkott, jó sendely fedélű, hosszú, nagy istálló, mely most usuallatik profuntiszt tartónak, kicsinégeg meg kezdet hanyatani.		
		Az Szekelj utca felől való egyik falon is sóvényn állás vagyon.				Innet <ti a konyhától> észak felé hanyatolva vagyon valami föleyfa talpfákra és föleyfa lábakra kezdet széker színnék való hitvány épület, valami vékony		

1640	1647	1685	1693	1694 meghajladozott tölgyfa gherendával.	1698	1712	1713
Azon malom mellett	Konyha... Szakácsbáz. Ugyan ezen konyha ház, kéményne, kőből czinaltatott, az falai boronából valók, tapasztalatlan, új sennyel díszítés alatt. [...] Az konyha mellett vagyon egy szakács ház, nem tapaszos, aitaja sincs, új[!] héjazatos az is.	Az vármak kiússó kerítésre mellett, napnyugot felől egy nagy tágos kő kéménytőrül vagyon a labanczok pusztítottak jó tágos konyha, az első falát elégítették az ráczok, az kémény meghromladozott. ... megrit Torony és alatt nagy öreg alsó házok között tűzhely... a bels[...] udvarról> napnyugot udvarról az konyhára járó ajtó belletlen ... az kapu ellenében vagyon napnyugatra.	Tovább mervén napnyugaton észak felé vagon ... konyha tömöresek ereszével, ... Anuiti mondgák, a labanczok pusztítottak volta el. Beine egy nagy kő kémény, ... Tűzhelye meghromladozott. ... ugyan az észak felől való végéhim egy szakácsbáz is. De az elbomolt, csak az fedele áll fenn. Vagon ezen túl, ezen konyha és köstüllő között valami sásas széna curr. nro. 1. békeltető ajtó nyílik.				
<Torony gradičs> előtt egy kerekén járó vasas vedres kút,	Az kúthoz nem messze vagyon ... egy ajtó, melyben mezőre járnak	Ezen kúthoz közel az palánkon vagyon egy vas sarkos, pántos, tolyózáros, zárfö, az Maros felé kijáró ajtó.					
		Kút. Közel ehez vagyon egy kút, kőből rakott ...	Ezen konyha is az mellette levő kerekes kúttal edgyütt köze hagyattak az divisiókor	Mégh is elérhető mervén napnyugot felé vagyon egy ... kókút. Cárddgyaja egy kőből kirakott kút, meghromlott..	Ezen külső kerítésen belül, déli felől vagyon egy kőből kirakott kút.		
		Ezen ől ...	Ezentil vagyon ... egy ől ...	Mégh is ugyan napnyugot felé azon rendben elebbménvén vagyon a meghirt			

1640	1647	1685	1693	1694 gabonásház végiben ... disznóból	1698	1712	1713
A közfal mellett van egy öreg hámbar,	Az konyha végeiben vagyon egy gabonás ház, hejazatva jó, az hámbari is épik, de minden üressék.	Gabonásház. Az Ezen kútán túl, az fenn megrit vár külső mellett, napnyugot felől kapuja fele, az pálank mellett, dél felől ... gabonásház.,	Vagyont a Veres bástya fenn részben való kúlsó mellett, napnyugot felől ... egy gabonás ház. Mellények tornázza ...				
A hámbar mellett van egy puszta konyha.	Az Maros felől van egy pusztta Veres bástya alá menven <4.>bástya.	Veres bástya. Ez ... és az írultsó kapun bejöi bal kék felől kapun bemenőleg levő ház urunk részre jutottak, melyeket ezen inventáriumból alkalmazatott, más részben házak vannak, alatta egy jó pince ... A pincetortka padlása tölgyfa folyó és mestergérendás, erős faragott deszkákkel kértezzesen padlott, mindenhol fedelek kölfábakkal áll, mindenhol s minden felüli. ... Nyilik innét ezen bástya alatt való pincére vas sarkakon, pántokon forgó rejezes, rejezések béllett fenyő deszka ajtó lakatával, kulosával. Vagyont tornázzaval edzött, vas hevederes sarkos	Ezőbb minden a Veres bástya alatt való pince torkára. Ezen bástya körül fövénies mésssel rakatott, egy rész munitiók alá kihattunk.	Az fenn megirt kapun bemenőleg bal kék térvén az Veres bástya felé, vagyon ezen bástyához ragasztott, tölgyfa boronákbeli felhőv egy jó isfáll6, ... Ezben istálló mellett vagyon az Kádárok mivelő helyek.	Veres bástya, mely udvarból házának is hivatik. Ezen bástyának alsó részben vagyon egy folyó és mestergérendás pincze, és előtte való része, mely pitvárnak [lv] mondattik, tele gancjal és ennek egyik boltozását meg is bontották. ... Való, az fal a ennek is jó erős és állandó... Ennek istállónak három oldala kölfal, negyedike öreg tölgyfa boronából rakott, „... ajtonellyéke is ezen istállónak tölgyfából való volna, labakon álló	Tertium [sc. pars aedificiorum], vulgo Veres Bástya vocatum, partim scandalis, partim stramine tectum continet in parte superiori unum cubiculum forniciatum et attid a latere ex ligno noviter confectum. In inferiori vero unum stabulum sex equorum capax et unum cellarium contiguo prae foribus atrio.	
[...] Azon Veres bástya felmenvén, vagyon egy fejárho régi garadicsz, karfás.	[...] Azon Veres bástya mellett való hidás roszs, szas, czinálás kell neki. Az ház előt való tornázzaval padlott.	Bolt. Eire felmentő grádics, jó karfás, deszkázott sendelyes tornázzaval edzött, vas					

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713								
[?]	fészres ajtaja. Ezen tornázból mennék az bolt előtt való kő tornázcra, melly három gömbölyeg kő oszlopán áll azon Veres bánya héjazattának edgyik vege. ... Az említett bolt nagyon magos, .. a kemenczéhez közül egy ajtó, kamaraszékre menő. Ez bolt oldalában való cseléd vagy mosóháza ajtaja nyílik a deszkás tornácból, padlása deszka, ... ez háznak oldalai fele kőfal s fele boronából való.	[?]	nagyugorító tölgyfa boronából felrótt fafh, de a több részéről kőfalból álló istálló. Előtte egy tölgyfa talpákon, lábakon álló keskeny tomázz. ... Visszatérvén az istállóból, egy tizenegy lépcsőjű, fenyőfeszkával Veres bánya három gömbölyeg kő oszlopán áll azon tornáczára tölgyfa ajtómellyékű, szemölökű és küszöbű, ...ajtó, fa tolyózárjával. Az tornácnak körön környei holnál[!] érő kőfalai vannak, azon felfüli penigh faragott kő oszlopjai nro. 3, padlás nélküli. ...	nagyugorító tölgyfa boronából felrótt fafh, de a több részéről kőfalból álló istálló. Előtte egy tölgyfa talpákon, lábakon álló keskeny tomázz. ... Visszatérvén az istállóból, egy tizenegy lépcsőjű, fenyőfeszkával Veres bánya három gömbölyeg kő oszlopán áll azon tornáczára tölgyfa ajtómellyékű, szemölökű és küszöbű, ...ajtó, fa tolyózárjával. Az tornácnak körön környei holnál[!] érő kőfalai vannak, azon felfüli penigh faragott kő oszlopjai nro. 3, padlás nélküli. ...	enzen gradicsról megyen fel az konyha folyosójára egy hat lépcsőjű gradics, ..., ezben folyosónak az Manus vize felől való véghin vagyon tölgyfa lábakra, avagy kötecske építve egy kamaraszék, ... Enzen deszkről az folyosóról az konyhára, délré vas sarkos, pántos, ütközös, kilincsfös, kilimeses, fa záros jó béllet fenyő deszka ajtó. Ez ház penig vagyon az Veres bányahez ragasztva, boronából felróva, ... Az megárt tiz es hat lépcsőjű gradicsok közé visszatérve, az homann az három faragott kőoszlopokon álló Kő bolt.	enzen gradicsról megyen fel az konyha folyosójára egy hat lépcsőjű gradics, ..., ezben folyosónak az Manus vize felől való véghin vagyon tölgyfa lábakra, avagy kötecske építve egy kamaraszék, ... Enzen deszkről az folyosóról az konyhára, délré vas sarkos, pántos, ütközös, kilincsfös, kilimeses, fa záros jó béllet fenyő deszka ajtó. Ez ház penig vagyon az Veres bányahez ragasztva, boronából felróva, ... Az megárt tiz es hat lépcsőjű gradicsok közé visszatérve, az homann az három faragott kőoszlopokon álló Kő bolt.	sorvált oldalház, melly azelőtt tiszek konyhája volt. Ezen bástyának felső contiguationia jó boltozás ná, boltozása is alkalmas. jó erős egyebként, hanem két hellyen repedezett meg az cseppeg mián. Ajtómellyéke kő, melynek az sarok felől való részin romladozott descriptiojú ilyen írás vagon: Bethen Farkas czinaltaatta	sorvált oldalház, melly azelőtt tiszek konyhája volt. Ezen bástyának felső contiguationia jó boltozás ná, boltozása is alkalmas. jó erős egyebként, hanem két hellyen repedezett meg az cseppeg mián. Ajtómellyéke kő, melynek az sarok felől való részin romladozott descriptiojú ilyen írás vagon: Bethen Farkas czinaltaatta	ennek három, faragott köplák, de csak az edgyikek vadnak kereszt kövei. Padimentomozaása ... téglából való vohna. Vagon Benne romladozott faragott követeken álló,	ennek három, faragott köplák, de csak az edgyikek vadnak kereszt kövei. Padimentomozaása ... téglából való vohna. Vagon Benne romladozott faragott követeken álló,	Kemény minden dátáljó és fennálló, az alatt sütökemenczének való fiósház is in ruderibus. Kemény minden dátáljó és fennálló, az alatt sütökemenczének való fiósház is in ruderibus.	ennek három, faragott köplák, de csak az edgyikek vadnak kereszt kövei. Padimentomozaása ... téglából való vohna. Vagon Benne romladozott faragott követeken álló,	enzen megit piltvarból pitvárra nyílik ... ajtó, ... padlása felüly ... ajtó, semmi pinenes, hanem csak az pusztia gerendái vadnak meg. Az Veres bástyára, napnyugatra enzen megit piltvarból nyílik ... ajtó. Vagon ezben házban egy része mindaztól egy része papirossas. ... zöld mázás kemencze, paraszt kályháiból rakott futójével együtt. ... Ezen boltiból nyílik a	enzen megit piltvarból pitvárra nyílik ... ajtó, ... padlása felüly ... ajtó, semmi pinenes, hanem csak az pusztia gerendái vadnak meg. Az Veres bástyára, napnyugatra enzen megit piltvarból nyílik ... ajtó. Vagon ezben házban egy része mindaztól egy része papirossas. ... zöld mázás kemencze, paraszt kályháiból rakott futójével együtt. ... Item vagyon ezen kemenczéhez ragasztva	az mellyien állnak ezen
[?]	[?]	[?]	[?]	[?]	[?]	[?]	[?]								

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		<p>lövőlyuk ablaki no. 4, ... Másik pincze az megit cséled avagy mosónálz alatt vagyon, ajtaja ..., gerendás padlássos lovának[!], tartanak most benne.</p>	<p>füstfogóba vagy kérmeny alá ... ajtó no. 1. Omné ismét a köfalon kívül sindely fedél alatt lévő hitván árnyékszékre nyílik más ... ajtó no. 1. Benné egy egylukú ülő szék. ... Visszatérvén a meghirt 11 lépcsőjű gradics fordulójára, hométi ugyan bal kézre egy deszszárott karfás, felső padlás nélküli való folyosóra megyen egy íté lépéses tölgyfa gradics. ... Enz folyosóról ... ajtó a cseled [7] vagy mosdóházra, melynek deit felől és napivugor felől való falai és a grádics felői is egy darabon boronából rakottak, tapaszosak. ... Visszatérvén ezon mosdóházból, a folyosó végin nyílik egy vas sarkas, pantos, fészer, parkányos, fenyő deszka ajtó egy hírván árnyékszékre, benne egylyukú deszka ülőszék nro. 1. Fedele sindelyes, avult. Kivül is, az földszintjéről egy hitván árnyékszékre megyen valami hírván fa gradics.</p>	<p>egy paraszti kályhákból rakott jó fitű. ... Ezen bástyanak az téglája néhán megborított kiesnége[!]., ... hasonlóképpen az bothatásra. Nyilik északra ugyan ezon bástyáról az kémény alá ... ajtó, ezen kémény alól az kamara székre nyílik ... ajtó, melly kamaraszék. ... Vagyon ezen megtírt Veres bátyának harom faragott kőmellyékü ablakai, az mellyekenek az edgyike tég lával bék vagyon csinávala, az kettein penig vagyon egy-egy hírván, igen hejáns, fában foglalt üveg ablak,</p>	<p>bástya fedelét tartó faragott kőoszlopok. Fedele ezen bátyának igen rossz, ...</p>		

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Azon bánya mellett való kőfal mellett egy kovács műhely, puszta, ...								
: A <4> Veres. bánya mellett van egy faház, ... A Veres bánya mellett való faház alatt van egy pincze								
A Veres bánya mellett való közfátnál, a kapu felől, van négy darabontház								
Belső kerítés.								
Ezen megírt kastélynak közepiben vagyon egy talpiákban rott sasok közé font sövényből való kerítés ... mely az kastélyon való régi Tornyot és alsó nevezetű házokat egyben foglaja ...								
Ezen <ti, vár> kaputól a kilisső curiara bal kéz felé térvén vagyon ugyan az maghirt kapubeli drabantiházhoz értyelől, másfelől penighe az Veres bánya alatt való pincze tornáczához rászorva hirván sindely fedél alatt egy rend drabantiház..								
Zárt kilisségi udvar napkelet es								

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
			Kapuja egyfelé nyíló, jó deszkás ... Ez en kerítések udvara műszaki rend házok avagy piaccza az szegéletig megirt Torony és alsó házok között tapasztó vagyon, mely udvarról az konyhára járó ajtó bejelten ... az kapu ellenében vagyon napnyugatra.	napnyugott felől szegéleti rövid hármon. Ez en kerítések udvara műszaki rend házok avagy piaccza az szegéletig megirt Torony és alsó házok között tapasztó sővinyalánkkal van bekerítve, melyben is napnyugott felől az öreg konyha felé egy ... ajtó nyilik..	de elői boronából rakott, hátról peníghas sásfák között, karóra font sővénny.	vagyon egy kis bejáró jól kapu, ... Ez en udvarház szegéletig, északra vagyon tölgyle Sasokban, elegyes boronából építet, jó tapaszos, jó sendely fedélű palánk. Ugyan ezen kaputól délről, az Torong hasonló jó palánk megyen.		
A Toronyázon van egy kerengő grádics, azon egy béklett záros ajtó, az előtt egy kerekén járó vasas védres kút, a grádicson öt ablak, a háma üveges, 22 üvegtányér hija.			Torony és abban való házok. Ennek az kapu felől való végén mind felig kerengő grádics, bejáró ... Ablaki ezen kerengőnek vagynak no. 7, négyében két-két erős vas.	Toronyforma harom contignatiojú házok. Ez en kapun belül balképző felől vannak az toronyforma házok építve ... régi sindelyfedél alatt ... Ezennel a körülbelül 7, négyében két-két erős vas.	A Torony jó erős köfalakból hármon contignatiojú építettet, hozzá számlálván az alatta lévő pincézett is, minthogy majd az föld színével egyez az allya. Ezennel Torony előtt való pítvárára nyílik ... ató, ... Toronynak és mellélté való épületeknél az sendely fedele rég, sorvált, rossz, más kivártatnak helyében.	Az negyirt kapun bejövöléleg bal kész felé vagyon egy nagy, vastog, tégfából, kőből rakott, meghasadott, néhol vakolášt kívántató Torony, mellynek az alatta való pítvárára nyílik ... ató, ... Toronynak és mellélté való épületeknél az sendely fedele rég, sorvált, rossz, más kivártatnak helyében.	Kerengő grádicsos toronynak alsó körmelejéki nimenesetek, egyébriant is az ajtóhelynek kötől romolini kezdett. ... Ez en Toronynak sejnjel[ly]lezésé semmirétekből, új sendelyezést kíván, mely, ha sokáig differenciált, az köfalkában is igen nagy kar lészen és esik, az minthogy eddig is esett. Ez en Toronybeli házak is mindenik contignatioban inhabilisek.	Secundum <sc. aedificium> in centro castelli, tribus contignationibus est extreum cum quadam turriculo gradus ligneos, cubiculos inservientis in se continent, cuius duo quidem cubicula inferiora fornicae, intermedia pavimento constant, terra superior contignatio excubis et munitioni destinata. Sub his duo sunt cellularia fornicae, ad usum commoda. Horum duorum aedificationum omnia plane requisitoria una cum copertura prorsus ruinata ad inhabitandum hoc moderno statu minime idonea.

1640	1647	Tömlöz. Ez a kerengő grádics alatt vagyon az ajtón belül...	Az ajtón belül a grádics alatt van egij rekeszeske, ..., melyben most fát tartanak, az előtt (az mint mondják) frajak tömlözve volt	Az ajtón belül a grádics alatt nyílik az Iánnyok tömlözcére ...	Az ajtón belül, a kerengő grádics alatt nyílik az jobb kéz felől egy kis tölgyfa mellyéki pusztai az Iánnyok tömlözcére.	Ezen ajtón belül, az grádics alatt nyílik az jobb kéz felől egy kis tölgyfa mellyéki pusztai az Iánnyok tömlözcére.	Az kerengő grádics alatt vagyon egy kis kamara, tölgyfa ajtómellyéke, kerengő grádicsa pengelen általaból fogva felig jó és épp, semmi hejja nincs.	Az kerengő grádics alatt vagyon egy kis kamara, tölgyfa ajtómellyéke, kerengő grádicsa pengelen általaból fogva felig jó és épp, semmi hejja nincs.	1693	1694	1698	1712	1713		
		Azon grádicsról van az alsó házba benyíló, ... ajtó, ..., két ablak, 16 üvegtányér hijaval. A falban egy fedelcs, aranyos címer.	Boltok. Ez megnéz Torony alatt való pinczén darabig, az első fellüjj épült alsó configurationak első tiszességes bolttávára két jétes boltozott nyílik ... falra [gott hálzóból] ... Mely ajtón belül balkazz felüli az fal oldalán néhai méltóságos Bethlen Gábor születésének epítőphiuma ...	Felmenyén ezen kerengő grádicsnak 32 lépcsőn egy fordulóra, melyről nyílik az második configurationban levő első boltos házra ... ajtó. Van ezen boltnak két nagy öreg, faragott kömellyékű ablaka, ...t. Van az falban faragott köböl kimelezett, a néhai felsteges Bethlen Gábor fejelem nagy öreg aranyos címere, rajta való írással eddigített.	Megyen innen kerengő grádicsnak 32 lépcsőn egy hosszú grádics, ... Az alsócontignatiora contignatioban levő első hamincz lépcsőjüttel megyen fel kerengőleg hamincz, ..., az homann grádics, ..., az hosszú szolgálcszakra, az első házra egy pusztia, faragott kömellyékű, szemöldökű, kiszsőbű ajtó. Bémenőleg bal kéz felől vagyon az felettes Bethlen Gábor fejelem monumentuma.	Alsó rend házak vagy középső contignatio. Ezen házak boltosok, ..., az külső házban bemenőleg baloldali Bethlen Gábor fejeletem insigne[!] még megvagyón,	Ezen házról az második házra cszak fele vagyon egy pusztia faragott kömellyékű, kiszsőbű, szemöldökű ajtó[frak], ... Ugyan északra ezen házból az kamaraaszék pitvar[!]a nyílik egy pusztia kömellyékű, szemöldökű ajtó. ...	Ezen belül más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyílik faragott kömellyékű, szemöldökű s kiszsőbű, ... ajtó. ... egy kamaraaszék tornázára, onan más, vas sarkos, pántos tij hársfa ajtón egy kis menyezetes kamaraaszékre.	Ezen belül más hasonló padimentumú s két ablakú no 2, ... Ezen boltbol napnyugott felé nyílik ... ajtó az kamaraaszék felé, ...	Ezen házról az második házra cszak fele vagyon egy pusztia faragott kömellyékű, kiszsőbű, szemöldökű ajtó[frak], ... Ugyan északra ezen házból az kamaraaszék pitvar[!]a nyílik egy pusztia kömellyékű, szemöldökű ajtó. ... Ezen piarantól napnyugatra vagyon ... ajtó.	1693	1694	1698	1712	1713
		Azon alsó, kiszső boltban belül van más bolt, ...	A második boltnak ajtaja ... Ablak no 2, ... Ezen boltbol napnyugott felé nyílik ... ajtó az kamaraaszék felé, ...	Ezen belül más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyílik faragott kömellyékű, szemöldökű s kiszsőbű, ... ajtó. ... egy kamaraaszék tornázára, onan más, vas sarkos, pántos tij hársfa ajtón egy kis menyezetes kamaraaszékre.	Ezen belül más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyílik faragott kömellyékű, szemöldökű ajtó[frak], ... Ugyan északra ezen házból az kamaraaszék pitvar[!]a nyílik egy pusztia kömellyékű, szemöldökű ajtó. ... Ezen piarantól napnyugatra vagyon ... ajtó.	Ezen házról az második házra cszak fele vagyon egy pusztia faragott kömellyékű, kiszsőbű, szemöldökű ajtó[frak], ... Ugyan északra ezen házból az kamaraaszék pitvar[!]a nyílik egy pusztia kömellyékű, szemöldökű ajtó. ... Ezen piarantól napnyugatra vagyon ... ajtó.	Ezen belül más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyílik faragott kömellyékű, szemöldökű s kiszsőbű, ... ajtó. ... egy kamaraaszék tornázára, onan más, vas sarkos, pántos tij hársfa ajtón egy kis menyezetes kamaraaszékre.	Ezen belül más hasonló padimentumú s két ablakú no 2, ... Ezen boltbol napnyugott felé nyílik ... ajtó az kamaraaszék felé, ...	Ezen házról az második házra cszak fele vagyon egy pusztia faragott kömellyékű, kiszsőbű, szemöldökű ajtó[frak], ... Ugyan északra ezen házból az kamaraaszék pitvar[!]a nyílik egy pusztia kömellyékű, szemöldökű ajtó. ... Ezen piarantól napnyugatra vagyon ... ajtó.	1693	1694	1698	1712	1713	

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Azon grádicsról a felső különböző mennyezetű házba nyílik ... ajtó...		Második contignatio áll két festett menyezetű házról, az első háznak az ajtaja nyilik a kerengő grádicsról, az megírt kerengő grádicson 39 lépcénen felülyebben mennyen a közepréső contignationak ... első házában ...	Innen viaszatérően és a meghirt kerengő grádicsnak 39. lépcésjén felülyebben mennyen a középső házakra, vagy a pinczét is horzá számlálván, harmadik contignatioira, ... két nagy öregheg ablaktú első házban ... ajtó, ...	Visszamenven az említett gradicsra, az homann szolgál fel hasonló kerengő gradics, negyven lépcésjű az második contignatoria, melynek is az végein vagyon ... az első házra egy pusztta, faragott kömellyékű, szemöldökű, küszöbü ajtó, ...	2-dik felső contignatio. Vagyon két lakóház ... Ajtai ezen két házak, az secessusra nyiloval edgyüttert vagyon 3-ron [?], faragott köböl valók, ..., ablaka négy ezen két [?] háznak mindenük faragott köböl valók, ...		
Azon házból van a belső mennyezetű házban benyíló, ... az árnyékszékre nyílik egy kis ajtó, ...		A második háznak ajtaja ..., mennyezetű s padlássá festett, párkányos menyezetű, padlamentoma téglá. ... Ezen házból déli felé nyílik egy ... ajtó kamaraszék felé, ...	Ebből más, hasonló mennyezetű s padlamentumú és kemenetű, nagy két vas rostélyos ajtó forma ablakú házban nyílik ... az másik ajtóhoz hasonló ajtó, ... Ezen nyílik egy ... ajtó kamaraszék felé, ...	Ebből más, hasonló mennyezetű s padlamentumú és kemenetű, nagy két vas rostélyos ajtó formája, ... Ezen házból egy kis boltíthatásos ármévszék külcső rekeszére nyílik hasonló ajtó, ... Ebből [14] az árnyékszékre nyílik ... ebből az kamaraszékre nyílik más ... ajtócska.	Az második házra exen házról vagyon hasonló, pusztta, kömellyékű etc. ajtó, ... Ezen házból északra, az kamaraszéknak az pittvarára vagyon ... ajtó, ezen pittvarához kamaraszékre ... ajtó rekesszére nyílik hasonló ajtó, ... Ebből [14] az árnyékszékre nyílik ... ajtócska.	Az második házra exen házról vagyon hasonló, pusztta, kömellyékű etc. ajtó, ... Ezen házból északra, az kamaraszéknak az pittvarára vagyon ... ajtó, ezen pittvarához kamaraszékre ... ajtó rekesszére nyílik hasonló ajtó, ... Ebből [14] az árnyékszékre nyílik ... ajtócska.		
		Harmadik contignatio. Itt vadnak zöld gyomrátos deszálkóból való párkányos rekeszek no. 3, melyek által azon nagy felső ház három részre	Az gradics felső végéhez penigh balkézre, a felső contignatoria nemnek be egy ... ajtón. ... Vagyon a kófalban egy kamoraszék, ... Egylyukú ülőszék benne. Ez en contignatioon körös-környű van kilencz öreg és tíz apróból lövölyük.	A gradics felső végéhez penigh balkézre, a felső contignatoria nemnek be egy ... ajtón. ... Vagyon a kófalban egy kamoraszék, ... Egylyukú ülőszék benne. Ez en contignatioon körös-környű van kilencz öreg és tíz apróból lövölyük.	Ezen közelebb megírt gradicsnak az végeiben vagyon nyílik padlácsa, melyről szolgál az első házra avagy a lövö bástyára deszkával békében. Ez en contignatioon körös-környű van kilencz öreg és tíz apróból lövölyük.	Ezen Toronybeli legfelőbb contignatio nyári és strásák munitio tartó nyári ház ... tornya abban az statusban és formában vadnál, az mint voltak, mikor az fedele építettek, ...		

1640	1647	1685	kilenccz bög s tiz aprdbb tövölyuk	1693	1694	1698	1699	1712	1713
		igen jelenen rekeszett és nyári alkalmatos- sághoz való lakásra rendelte- teit. Edgyik- ból dél felé nyilik egy félsszeres pártányos ajtócska kamaraszákkre,				pusza ablakai s ot isvö lyuka, ... Ezen erékelyeknek az edgyikéről szolgál az kamaraszékre egy pusza, tölgyle mellyéki ajtó.			
		Felsö filegoria. Ezen Torony héjazatos szarvazásának tetjejében építettek egy nyári üdököz alkalmaztatott igen szép filegoria, ... Ezen megit Torony egészzen jó sindelyes s két kő kémény rajta no. 2.	Innen két szakaszból álló, deszkával bellett, karfás, jó erős tölgyle grádicson mennek fel ezen megírt házok héjíra, Ezen héjazat erős kötése felett vagyon egy kis, négy szegéletű és[?]... az[?] tölgyle kötéses lábkra fenyű deszkából építettet, cifrán festett memyezetű s oldalú kis nyári filegoria...			Ezen bástyáról szolgál fej az húban Ezen hiuról szolgál fel az vigázó hellyre, mely inkább nyári filegoriának mondhatik hasonló formájú, két rendbéli, tizenhat lépcsőjű grádics, ... Található itt raja három elülső ablak. Ezen filegoriának az sendelyezése jó, meglehetős.			
		Portarító kamara. Az fenn nevezett harmadik contignationak ajtaja előtt, az kerengő grádics vége felett erőss köteseken áll egy kamaracska, ...	Innen is visszatérvén ugyan az megit kerengő grádicsra s azon véig felmenvén, azon grádics kerekded toronyforma körülára az fedele alatt erős köteses tölgyleböl vagyon egy kis puskapor tartó hely építve.			Visszatordulván az megit negyven lépcsőjű grádicsra, mellyel az harmadik contignationra megven fej huszonnyolc hasonló lépcsőjű grádics, mely grádicsnak felette vagyon egy puskapor			
		A porházban van puskapor öreg áttaggal ...nro 3.							

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
			puskapor tartó hely éppive.		tartó hely tölgypábol csinálva, az sendelyezése exen helynek jó, megfelelő.		
A Torony alatt van egy pincze, ... Azon belül van menvén, más pincze,	Az Torony alatt való pincében megyit Torony alatt vagyon, melyl áll két részekból és boltíjtásos, ... vagyon más rekesz pincze, ...	Pincék 1. Pincze, boros. Ez az megírt kerengő grádicson lenneaven az belső udvarra és a kőfal mellett balkézre térvén, nyilik ezen Torony alatt két szakaszból álló erős boltíjtásos pincére ... hárak alatt lévő, két hárak alatt lévő, két szakaszból álló, erős boltíjtásos pincében ... Ez a pincének egy ablaka, egy vas kereszti bennre.	Visszatérvén innen s megírt kerengő grádicson lenneaven az belső udvarra és a kőfal mellett balkézre térvén, nyilik ezen Torony alatt két szakaszból álló erős boltíjtásos pincére ... Az ajton belül egy hétfélecsűjű, deszkával borított grádics. Az ajtó kiépít egy praebenda osztó, tolyótáblás deszka ablakocska. Az belső pincéznek is ajtaja ehhez hasonló, ... Ezen pincéznek egy ablaka, egy vas kereszti bennre.	Ezen Toronynak alatta, amint referállyák mások, vagyon jó, két szakaszú boltíjtásos pincze, ...	Ezen Toronynak alatta, amint referállyák mások, vagyon jó, két szakaszú boltíjtásos pincze, ...	Legalsó contignatio vagyis pintzék. Mindketten igen jó, erős boltos pintzék ...	
A Torony mellett van egy hosszú rend ház	Az Torony mellett való leghátsó házban	Gardics. A gyakran említett más névű házakra felmenő homlokzata mellett a kapun bemenőleg jobb kéz felől más közép iránt azon fal mellett az felső rend házakra nyilik fel, egy deszkás karfájú s közejjel. Tetején négy szegéletes kiskebb tornacz, karfái egészen deszások, hejazattyá sindyelves.	20. Innen előbb minden az kőfal <i. az udvarház az udvarház> mellett a kapun bemenőleg jobb kéz felől más rendbeli, erős kötéses, ronaldozó sindely fedel es (ide érvén az pincze rendit) két kontignatioú házak épületei, mely alsó háraknak nevezettik ... Innen az kapu fel ismét rossz, ..., egyenes tölgvá grádics.	Ugyan ezen belső curián vagyon, az megírt Toronnyal általállítható, minden az kőfal fején, a kapun belül jobb kéz fején. Mellények az napkelet felől való oldalon és az napnyugaton való sendely fedel[e] még jó, megfelelő,	Ugyan ezen belső curián vagyon, az megírt Toronnyal általállítható, minden az kőfal fején, a kapun belül jobb kéz fején. Mellények az napkelet felől való oldalon és az napnyugaton való sendely fedel[e] még jó, megfelelő,	Második rendbeli vagy Thökölli köhházak... Az grádics tornája is rossz. ... Ezen házakra is az unum atrium et unum fumarium. ... Ex aedificiis primo notatus cubiculum formicum versus Meridiem. penes hoc aliud cubiculum: cum pergula versus orientem. ad Septentrionem vero fumarium cum alio cubiculo usque ad gradium locum.	Primum <edificium> ad Septentrionem situm. continet septem cubicula, unum atrium et unum fumarium. ... Ex aedificiis primo notatus cubiculum formicum versus Meridiem. penes hoc aliud cubiculum: cum pergula versus orientem. ad Septentrionem vero fumarium cum alio cubiculo usque ad gradium locum.

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Első egy hosszú bolt (10.) ... Egy tornáczra nyíló íratós béllet ajtó azon üvegablak, 29 üvegtányér híjával....	Bolt.	... jobb! 36. Az két kézre vagyon egy contignatio nyagy, tágoss, házoknak naptelek magos bolt.	Ezen házból nyílik a bolt hájtásos és öntött padimentumos vagy ebedlő palotára ... zöld urunk reszre jutottak, ajtó, Faragott mellyeket ezen inventáriumból kihattunk.	Ugyan ezen <első palotából> házból napelteire vagyon az ebedlő palotára ...	Napkeleti felől való első ház boltos, de szinte omilág wagon boltása a cseppegés mián, ablakkövei megvadnak és kénénny[?] nellye is,	közélebb meghirt két pincze között megyen fej az fejű rend házakra jó, tölgyle kötéses lábakra csinált tizenöt lépcsőjű gradiics,		
Azon boliból az ebédiő-házban felmenvén. Grádicszra jó, héjazatrya ajtó, ... Azon ebédiőházhoz a grádicsra kinyíló festett béllett ajtó zarzával.	Ebédíőpalota.	22. Az közélp említett grádicson felmenvén a felső tornáczból, ... ablakai kettő ... új kamaraszékre.	Az közélp említett grádicson felmenvén a felső contignatoria, az tornáczból memnek fordítóhelyből mennek be fövényes mésszel padimentumos, kéken és szürkén festett nennyzetes udvarló nagy piarparalatóhában egy faragott kömellyékű,	Az első palotára nyílik ... ajtó ... Vadnak két pusztas ablaki, melylökönök az edgyikének az fából van, az másikának penig faragott kőből, Enzen lázról az kénénny allánya szolgál egy ... ajtó, rajta egy vas sarok. Az kamaraaszék, északra való, de az tornáznál	Külső palotára vagy inassok háza. Ennek follyó gerendái is elorohattak, padlása is nincsen, legalakmártanabul vagyon az iöbbi közsétt, ennek két ablakanán edgyikénél két mellyéke az edgyikének körül. Enzen lázról az melyikéhez nincsen,			

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
			... ajtón. ... egy kis kamaraszékre nyílik egy vas sarkos, pántos szép béllett, festett ajtó.	szendöldökű s küszöbü puszta ajton. Ablaka nro. 2, pliszáltak. ... egy kis kamaraszékre <szakra>nyílik egy vas sarkas, pántos szép béllett, festett ajtó.	szolgál..., faragott körmellyékű, szentölökű, küszöbü ajtó.	bejáró ajtónak kő melyéki vadnák.	
Azon	Pitvar.	Ezen <zur hálónházán túl> vagyon egy pitvan, ... Mely pitvárból az mosóháza deszkáztoss gradicson járnak alá és ugyan abbold azzal padlott, de menyezeti rossz, czepeges.	27. Úgyan ezen <ti. enkelyes szegélet> hazbol memnek ki az ... alsó contigentia lemenő gradics felso pitvarában egy ... ajtón. Ezén pitvárból azunk részre jutott napkelet felüli való hazokban is néhemi. hopmester házára Van ezen pitvárnak az istallók felüli egy nagy istállók felüli egy nagy puszta ablaka.	Ugyan ezen <erkelyes szegeler>házbol memnek ki ... az alsó contingentiajára lemenő gradics felso pitvarában egy ... ajtón. Ezén pitvárból ezen felső renden más hízra is nyílik ajtó, ... Van ezen hízna vagy pitvárnak az istallók felüli egy nagy puszta ablaka..	Ugyan az fellyebb említett <első palotábol>házról eszakra, egy pitvarra nyílik ... ajtó, ... az téglá padimentuma jó, az menyezeti jó zöld festékű, parkányos fenyo deszkából való. ... találatott benne egy lejáró, jó, deszkás gradics, az mint nevezetű vagyon irva az alsó rend házak soriseben.	Ezen házon túl az negyedik pitvárnak is menyezete, padlása, folyó gerendái mindenártal megvadnak.	
	Asszonyháza.	A megit pitvárból mennek ... új ajtón bé az asszony házába, mely háznak padimentoma, menyezeti, kemenczeje, ablaka, filegoriája s annak ablaki, ... hasonlók és	Ebből jobb kéz felé más, öntött padimentumú, kopásán lopáson párkányozott asszony házába, mely háznak padimentoma, menyezeti, kemenczeje, ablaka, filegoriája s annak ablaki, ... az kemenczével	Ebben jobb kéz felé más, öntött padimentumú, kopásán lopáson párkányozott asszony házába, mely háznak padimentoma, menyezeti, kemenczeje, ablaka, filegoriája s annak ablaki, ... az kemenczével	Ezen pitvarról napnyugatra, az kerék való bástyáháznak is menyezetének egy része meg lehetős, egy része pedig elromlott, de az erkélynek jó az oldalháznak ablakai fából valók, edgy kővel, de annak is az szömördöke fából való.	Ezen pitvarról napnyugatra, az kerék való bástyáháznak is menyezetének egy része meg lehetős, egy része pedig elromlott, de az erkélynek jó az oldalháznak ablakai fából valók, edgy kővel, de annak is az szömördöke fából való.	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		amnyik, mint az megirt úr házból, ... [12] ... Enen háznak kamaraszékké felé nyilik ... ajtó. Az kamaraszékknek is vas levederes, sarkos, fordítós, kilincses fejér új ajtaja.	általábanben egy két szakaszból álló kamaraszékké nyilik ... ajtó.				
		Az házból más házba (30) nyíl ... ajtó, mely ház- ban van egy személyszí- hely, kéményes és egy rossz mázas kemencze. Azon hazon egy ablak deszkákkal becsinálva.	Hopmaster háza. Ennek ... ajtója] egész zárós. Hárrom felé nyíló, vassas ramás, onban foglalt üveg ablaka no. 1, ... Ezen házból memrek ki ... egész zárt ajtón az ébeldőházba. Azon házból van más kis háza (40) nyíló, ... ajtó, ... két üvegablak, ...	23. Ugyan ezek palotából napnyugot felé más, hasonló padimentomú s mennyezetű, egy mestergerendái, egy kéményékű pusztá ablatkú kisebb házból nyílik ... ajtó. Van ezben házban egy jó, zöldmázos, kivül fűttő kályhás kemencze.. ... Enen házból nyílik egy, az alsó contignatiora lemenő gradics felő pitvarában ... ajtó, ...	Második palota. Ugyanezen pitvarpalotából napnyugot felé más ..., egy kómellyékű pusztá mestergerendái, egy kéményékű pusztá ablatkú kisebb házból nyílik ... ajtó. Van ezben házban egy jó, zöldmázos, kivül fűttő kályhás kemencze.. ... Enen házból nyílik egy, az alsó contignatiora lemenő gradics felő pitvarában ... ajtó, ...	Enen <első palotából> házról napnyugatra, más házra nyílik ... ajtó. Tafállatot benne egy faragott cő lábakra épített kiváltsági zöld mázas kemencze. Az kéményalvára szolgál tölgyfa mellyékű pusztá az leányok pitvarára ajtó, ... Vagonon rajta egy pusztá, faragott kömelyékkel, szemöldökű ablak.	Enon innen való második házaknak mennyezeti rossz és romladozott, alsó padlása is, egy része elázott, padimentomozását is fehántak. Enen házban második Enen házban második ...
			Leányok háza. Erre nyílik az asszony házából ... ajtó, ... üveges ablaki no. 2, ...	Kisled ház. Ugyan ezen ház első ajtajával általábanben, napnyugot felé más, hasonló ajtón mennyek bé, ... két pusztá ablatkú, romladozott deszka padimentomú szegelet házban, az kemencze kályhának ketteje elromlott.	Enen házról napnyugatra, az szegelet házra vagyon ... ajtó.	Napnyugotról való első háznak mennyezeti rossz és rothatt, padimentomozása is nincsen, alsó padlódeszkáinak is sok hijára.	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	Az belső háznak, kiben az secessus is vagyon, mennyezete romlásban vagyon.	1713
		Pitvar. Ez ür háza mellett vagyon egy pitvar, ..., egy kamaraaszék, ... Az pitvarnak ónban foglalt vasas rámájú üveges ablaka egy.		Innen nyílik egy kis kéményallyva házra egy ... ajtó. Ezen kéményallyva házban a meghirt praedicator szallására szolgáló kémény szaján lévő és ugyan ezen házból az árnyékszékre szolgáló két ajtók ...	Ezen nyílik egy kis kéményallyva házra egy ... ajtó. Ezen kéményallyva házban a meghirt praedicator szallására szolgáló kémény szaján lévő és ugyan ezen házból az árnyékszékre szolgáló két ajtók ...			
		Ürháza. Ez házra nyílik az boltból ... ajtó (mivel ezen szerben levő egy néhány házok nem régen épültek), az ház is új... Önbán foglalt üveges ablaka ..., egy, szegletén egy szép, hasonló mennyezetű erkély, ...		Ezen kéményallyva házból nyílik az második erkélyes padlótra ... ajtó no. 1. Az háznak egy öreg ablaika, ónban foglalt üveghes, ... Az erkélynek is négy üveghes ablaki ónban foglaltattak, ... Mennyezeti minden az háznak s minden az erkélynek kopjás, párkanyos, zöldön s tarkásan festett.	Ugyan ezen pitvarról szolgál napkeletre, az szeglet hastyára van szarkas, pántos, fordítós, kilincses, kilincső, tolyozáros, ütközös, jó béllett, festett fenyő deszka ajtó, ezt is nem perlustálhatnuk, mivel bék volt zárva.	Azon <napkeleten való első házon> bellyül való első háznak mennyezeti még megvagyon, de az flegoriácskának se padlása, se mennyezete nincs.		
		Azon kívül való kéményes házból (40a) van egy kis folyosóra kinyílő festett, béllett záros ajtó.		Hálóház. Ezen pitvarból nyílik ...[ajtó], ...	Ugyan a meghirt alsó pitvarból a specificált gradioson a felső pitvarban felmenyven	Ugyan az közelebb [megírt] pitvarról napkeletre, egy oldalháza ... ajtó ...	Azon bellyül való harmadik háznak penig sem mennyezeti, sem padlása nincs.	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
házból egy arneyekszékre nyíló festett, béllett ajtó.	annak is ajtaja festett, záros. [...] Azon elő, az árnyécszékre menő tornácz padlással. Jó. Az lennenő tornácznak gradicza régi, újolagh kell héjazni.	és atti jobbkézre tartvan nyílik egy kis házacsrára egy ... ajtó, ..., Ablaka nro. 1, papírossal borított. Most a praedicator lakik benne. ...		Vagyón egy faragott kövű ablaka... .			
A hosszú bolt alatt van egy sütház... .	Sütház. Ez is azon szeren, az alsó házok alatt vagyon, elérhető mellette kolesárház, a mellett megírt darabontház.	Az említett kis darabontház mellett, kezre tévéni napnyugott felé van az alsó rendben a kolesárház mellett (melly is urnák részire iutott) egy jó tágos sütház, ...	Az kuleszárháznak, melyly szerelet hánznak mondattik, nyilik ... ajtó. Az hánznak is röt oldala sővényből való, de rossz, tapasztatlan. ... Innen kijövén és napnyugatra tartván vagyón mellette egy kuleszárházból, mindenkyárt ott, kisebb mellette (minthogy ezen sütháznak csak rekeszre a meghirt kulesárház) nyílik az sütházra ... ajtó, Ablaka nro. 1....	Az kuleszárháznak, melyly szerelet hánznak mondattik, nyilik ... ajtó. Az hánznak is röt oldala sővényből való, de rossz, tapasztatlan. ... Innen kijövén és napnyugatra tartván vagyón mellette egy kuleszárházból, mindenkyárt ott, kisebb mellette (minthogy ezen sütháznak csak rekeszre a meghirt kulesárház) nyílik az sütházra ... ajtó, Ablaka nro. 1....	Sub cubiculis autem his, unam pistoriā, duo cellariā, unum cubiculum [36] clavigerorum, domum frumentariam et cavernam in medio aedificii consistentiā. ... ac, sub his, cubiculum clavigerorum et domus frumentaria, una cum aedificiis numero tertio specificatis.		
Az ebédőház alatt való pincében (2.) ...	3. Pincze, káposztás Ez az éles pincéből egy szerben vagyon. ...		Kijövén az sütházból és jobbkéz felé előtáriván, a feljáró gradieson túl, napnyugot felől nyilik ... deszka ajtajú kaposztás pincére egy bejáró hely.	Kijövén ezen sütházból napnyugatra tartván, vagyon ezen ház mellett egy jó tölgyfa gerendájú, padlású káposztás pincze, ...			

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
A mellette való öreg pincében (3.)	Pince, élestaró. Ez a fellyebb megit belső kerítésben való alsó rend házok alatt vagyon, ez is kétt szakaszú, ...	21. Ezen grádics alsó véginél ugyan napnyugot felöl, az napnyugoti szeglet ház alatt való pincézébe nyílik ... ajtó, az közepén egy kis ablak.		Ebben is kijövén és napnyugatra, az mellette való pincére tartván, ... ajtó, az küszöbe oda vagyon, ...			
Azon rend ház alatt az első pincében (4.)							
		28. Ezen pívarból egy két szakasszú, ... grádicson lemenvén az alsó contignatoria, az ... felső pívar alatt való pívarra. ... 30. Ugyan ezen pívarból az külön udvara, az istállók felü nyílik ... ajtó.	Ezen felső pívarból egy két szakaszú, deszkával békelt karó fölgye grádicson lemenvén az alsó contignatoria s közlebb, az alsó pívarban.	Megkerülvén az udvarházat, az szak felől való oldalátfel pívarra vagyon egy pusztai ajtó,... mely pívarról szolgál fel az felső rend házakra két rendbéli jó deszkás tizenegy[?] lépcésű gradics...			
				Ezen pívarból a grádics alsó végéhinnél balkáze, az erkélyes ház alatt való pincetforma szegheletházból nyílik ... ajtó.	Ezen pívarról napnyugatra egy jó tölgylefa gerendéjű padlott[?] házra szolgál egy ... ajtó, ...		
				Ugyan az pívarból ezen ajtón kívül egy kamaraszékre más, hasonló ajtó nyílik, ...	Ugyan az pívarból ezen ajton kívül nyílik egy kamaraszékre más, hasonló ajtó, ...		
Azon ház alatt van egy kamara (5.).	Czejtház. Bémenőleg balkézre vagyon	29. Ezen pívarból jobb rézre egy pusztai kamaraiban	Ezen pívarból méghis jobbkézre, egy kamorában nyílik egy	Ugyan ezen pívarról napleire egy hárta vagy inkább leányok			

	1640	1647	1685	1693	1694	1698	1704	1712	1713
„...belől egy béllelt zaros ajtó rajta, kívül pedig egy tölgyleg ajtó.	régi csejtház, ajtaja ...	(melynek is felső része urunk részire jutott) nyílik egy ... ajtó.		... ajtó. Ablaka nro. 1. Vas rúd benne nro. 4.	tömlőire nyílik ... ajtó, gerendái, padlása jók, vanak két puszta ablak, ...				
Poharnokház.	Az alsó házoknak napkelet fele való végig alatt vagyon ez. Enen lázz előtt egy kis bányaforma szegélet, az palotáknak az ház falában való foglalatán,		Ez ennyiszer meghirt alsó privarból az istallók felé a külső udvara nyílik más ... ajtó. Kinenben az külső curára és jobb kéz felé elő tartván nyílik a szegélet kamaraara ... ajtó.	Innen kijövén és napkeletre tarrván, ugyan az észak felől való oldalról nyílik egy kisted kamaraaskará ... ajtó, Vagonon rajta egy puszta ... ablak, rajta					
Kertek:								Horti. Ad hoc castellum pertinentes sunt tres.	
Veteményes kert. Jó lészás sörényivel kerített. Belől jobbkézre vagyon egy hírván, ... kerítézház. Ezen keríték egy darabja tálakra vagyon szaggatva, azoknak szőlőfűvek vadnak megkarózva és hajtva. Közepiben vagyon fa láboton álló, karfás,garádicos	44. Az vár kapuján kívül balkézs, az Székely utcában, a kastélyval általellenben vagyon egy veteményes kert. Itt, az uccza szégeletin dél felől vagyon egy jégháverem, teli jéggel, új szalmafelede..	Az kastélyon kívül, az Székely ucca végiben, az réhai Szi Gábor öröksége mellett, kit most Vasollyi István uram bír, vagyon egy vagyon mellette egy hírván száma feddű jégháverem,	Veteményes kert. Az kastély ellenében vagyon egy nagy veteményező és gyümölcsös kert, ... Az körül egy darabon vagyon porgolat kert körtelje, jobb részint peng kert nélküli vagyon.	Culinarius [37] unus, varias arbores fructiferas in se continens, ante castellum existit, unas habet sexaginta longitudinis et sexaginta latitudinis.... culinariorum quidem ante castellum, in plaga Meridionali,					

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		kerek filogoria, ... Iégevrem. Ez vagyon az kastélynak árkán kivül, napkelet felé, az veteményes kert mellett,					
		Gyümölcsös kert. Vagyony az város között, ...: szomszédi egyfelől Szabados Benedek kerti, másfelől az Maross, egyebütt az város uczái. Vagyony ez kerben egy pusztai kiház, ...	45. Gyümölcsös kert. Az várval általellenben, a kastély árka mellett vagyony egy ..., tapasztos házacska, pívtarával együtt építve. Mely, ... Tökölyi uran ó nagyságú idéjében pecsérház volt, ... Ezon házzal általellenben a Maros parton vagyony ugyan a kastélyhoz tartozó gyümölcsös kert nro. 1. Mellyet quondam birt néhai Hedri Benedek, akkorai illyei praefectus.	Vagyony ezen kívül más gyümölcsös kert is az Maros parton, mellyben is sok félle gyümölcsfák vadnak, sellérek laknak körüllette.	Alter vero pomarius et varii arboribus constans ad ripam Marusii situs, continet ultas septuaginta longitudinis, viginti novem latitudinis... pomario ad ripam Marusii in plaga Occidentali		
							Exsistat et tertius, olim feris accommodatus, nunc vero inquilmis deserviens, uinas habet longitudinis centum, latitudinis sexaginta. ... Item ex hoto pro feris asservandis cedit quarta pars junctioni principi Apaffi.

A Veres-bástya falkutatásáról

A korábban egyáltalán nem kutatott épület falazatainak 2002. március 8–10. között végzett vizsgálata a tervezett helyreállítási munkálatok miatt vált szükséges. Kutatásainkhoz a kolozsvári FKM Műhely által készített felmérési rajzokat használtuk. Mivel a kutatások elvégzésekor az épület minden helyisége nem volt felszabadítva, a P1–P4, F4 és F6 helyiségek kutatása nem volt lehetséges.

Belső

A **P5** pincehelyiség meszes habarccsal kőből falazott északkeleti falán a fal északnyugati szélétől 15–20 cm-re elválás figyelhető meg, mely függőlegesen haladva egészen a boltsüveg kezdővonaláig tart. Délkeleti falának falazata homok és mész alapú habarccsal téglával vegyesen összefogott mészkőhasábokból áll. A délkeleti, illetve a délnyugati fal közötti függőleges elválások arra utalnak, hogy a délkeleti másodlagos a délnyugatihoz képest.

A földszint helyiségei közül az **F5**-ben végzett szondázások bizonyultak a legeredményesebbnek. Északkeleti falának falazása téglával vegyített, felületesen megmunkált homokkő, kötőanyaga meszes habarcs. A fal három mészkőből faragott oszlopot foglal magába, melyek meglehetősen szabálytalanul, különböző távolságra és magasságban vannak elhelyezve. Törzseik – a mennyezeti magasság-szintet meghaladva – átnyúlnak a padlásterbe; itt a téglából és kötömbökből rakott, a felmenő falnál jóval vékonyabb gádorfal már csak részben takarja felületüket, így jól látható a visszafaragott, fejezet nélküli végződésük. A lemez fölött helyezett negyed horonyból kialakított oszloplábazatok magasságában egy téglatörédekekkel és vékony, mintegy 3–4 cm vastagságú kőlapokból álló vízszintes sáv figyelhető meg a falszövetben. A falat helyenként mész alapú vakolat borítja, a felületek többségét azonban vastag (adott részeken a 8–10 cm-t is elérő) szürke cementes vakolat fedi. Ez utóbbit a falmező középtengelyének tájékán, megközelítőleg 40 cm-es szélességű függőleges sávban egy ugyancsak cementes összetételű, de színtónusában eltérő vakolat váltja fel; itt nemcsak a szürkés árnyalatú cementes vakolat, hanem az erre felvitt okkeres glett is hiányzik. A helyiség északnyugati fala téglával vegyesen rakott, részlegesen megmunkált homokkő, meszes habarccsal kötve. A több helyen megrepedt falsík közepén egy szegmensívesen záródó fülke ugrik be. A fülkétől jobbra levő, aránylag szabályos téglalap alakú falelválas egy utólagosan befalazott ajtónyílás körfonalait rajzolja ki. Az északkeleti falon talált vastag cementes vakolatréteg itt is előfordul, melyet helyenként keményebb, szintén cement alapú vakolattal pótoztak. E falon az északkeletit is jellemző okkeres és fehér színű budai-föld alapú festés alatt korábbi meszelés maradványai bukkannak elő, a padlásterben egy vegyes összetételű, zömében téglából épített magas gádorfal koronázza. A délkeleti falmező vegyes (kő és téglá) összetételű bal oldali harmada függőleges vo-

nalban elválik a kizárálag téglából rakott, későbbi eredetű jobb oldali szakasztól, melynek másodlagosságát az is igazolja, hogy nincs kötésben a délnyugati fallal; ez utóbbi vakolatrétege megszakítás nélkül halad tovább az előbbi délkeleti fal téglái mögött. A fentebbi falelválást a vakolatrétegek is követik; a bal oldali falra felvitt okkeres glett a jobb oldali részeken teljesen hiányzik.

A helyiség felmenő falai egy gerendavázú síkfödémet tartanak. Az északkeleti falába beépített oszlopok – akárcsak a déli falon rekonstruált félköríves nyílás is – túlnyúlnak a jelenlegi mennyezet síkján, a padlástérben folytatódva, mely egyértelműen arra utal, hogy a jelenlegi alacsonyabb mennyezet előtt a helyiség födméje magasabban volt.

Az **F1** helyiség északnyugati fala vegyes falazatú, felületesen megmunkált kötömbökből és téglából áll. A középvonalon egy ajtó maradványai figyelhetők meg. Az egykorú bejáró tokját meghagyták, az általa keretelt nyílást azonban egy vékony egysoros téglafallal zárták el, ezáltal fülkévé alakítva a helyiség eredeti ajtaját. Az előbbitől jobbra kialakított jelenlegi keskeny és alacsonyabb egyenes záródású ajtónyílás minden bizonnal másodlagos. A vízsintes középtengely alatt három köből faragott gyám emelkedik ki a falsíkból. A falat egy vastag mész alapú, valamint egy erre rádolgozott vékonyabb cementes vakolatréteg borítja, több meszelési réteggel.

Az északkeleti fal nagyobb méretű, felületesen megmunkált kötömbökből áll, közöttük helyenként téglából rakott, egységesen falazott mezők találhatók. A falvégeken egy-egy faragott sarokgyámkövet építettek be, tégladarabokkal pótolva ki a körülöttük lévő hiányokat. A gyámok negyedhoronnyal, félpálcával, valamint lemezzel koronázott középtagja, a lekerekített kannelúrákkal díszített széles lemez, egy gombban végződő szimbólum kialakított akantuszleveles altagra tevődik rá. A falsík bal szélén lapított szegmensívű fülke helyezkedik el, mely az F5 helyiségbe vezető, mára már befalazott nyílás részüje. A teljes felületet nagyobb repedésekkel tagolt vastag (megközelítőleg 5 cm-es) mész alapú okkeres vakolat borítja, mely utolag cementes (1,5 cm vastag) bevonatot kapott.

A délkeleti fal téglával vegyített, részlegesen egyengetett felületű kötömbökből készült, mésszel kevert habarccsal kötve. A középmagasságban elhelyezett négy gyám közül a bal oldali második megsérült, hiányzó alsó felét így téglatörmelékkel pótolták ki. A három osztatú boltozat középső boltszakaszának megfelelő falmezőben szegmensives ablak kapott helyett, tőle jobbra egy ugyancsak szegmensives kialakítású fülke, mely egy egykorú befalazott ablak részüjből jött létre. A vastagabb meszes vakolatot itt is egy második, vékonyabb cementes vakolattal vonták be, és, akárcsak a többi falon, itt is több meszelési réteg képez egy vastagabb bevonatot. A mészbevonat kiterjed a gyámkövekre is, tompítva ezeknek formáit.

A helyiséget egy 4,2 m magas háromszakaszos fiókos dongaboltozat fedi, melyet a fiókok előn, valamint a boltszakaszok határánál háromszög keresztmetszetű stukkósávokkal díszítettek. A délnyugati faltól számított első és a középső boltszakaszok találkozásánál összefutó stukkószalagok csomópontjában a kutatás során Bethlen Farkas címerével díszes zárókő került elő, mely az F5 helyiség 1582-es kökeretével egyező anyagú sárgás mészkőből készült. A boltozat síkjából kiemelke-

dő, kör alakú zárókő felületén alul gyűrűvel összekapcsolt koszorú övezi az iktári Bethlenek esetlen faragású címerábráját, a két egymás felé forduló, íjra támaszkodó, nyíllal átlött nyakú vadludat. A testük elhagyásával megjelenített címerállatok közül latin kereszt emelkedik ki, vízsintes szárának kétoldalára a megrendelő BF monogramját faragták. A monogramot alkotó betűk sorrendjükben is az 1582-es felirathoz illenek. E címerábra időben legközelebbi párhuzama Bethlen Gábor 1613 előtti gyűrűspecsetje, melyen a címerpajzsot a Sárkányrend jelvénye övezi.¹²⁴ Bethlen Farkas marosillyei címerkőve így lényegében szoros összefüggésben áll Bethlen Gábor korai pecsétjével.

Az **F2** helyiség északnyugati fala meszes habarccsal összekötött téglafal, melyet a két ablakot közrefogó mezőben vastag koromlerakódás borít. A bal oldali ablakrézsű, valamint a sarokvonal által határolt falszakasz alsó felén mintegy 23–25 cm-t visszafaragtak a falvastagságból. Felületét cementes vakolat, szürkés glett borítja, utóbbit mészréteg fedi. Ez utóbbira tevődött a budaiföld alapú fehér külső festés.

Az északkeleti homok és mész alapú habarccsal összefogott téglafal bal oldali részén, a saraktól megközelítőleg 20 cm-es távolságban elválás észlelhető. Ez utóbbit hangsúlyozza egy beforduló vakolatréteg is, mely egyben a törésvonaltól jobbra fekvő falmező másodlagosságának bizonyítéka. Felületén két cement alapú vakolatréteg különíthető el, melyek között fehéres glett húzódik. A fentebb leírt falelválas tajékán mindenkoratnak jelentős mértékben károsodott, így nem állapítható meg, melyik közülük az említett elválásba beforduló réteg. A külső cementes vakolatot frissebb fehér meszelés takarja, erre vitték fel a budaiföldes, ugyancsak fehér színű felszíni festéket.

A délkeleti fal anyaga részleges megmunkálású kö, téglával vegyítve. A fal jobb oldali felét vastag korombevonat takarja. A mészből, homokból előállított vakolatréteget okkeres glett fedi. A szürkés glett felületét egy korábbi mészréteg takarja; ez utóbbira vitték fel a budaiföldből előállított, ma is látható külső fehéres festéket.

A helyiség jórészt téglából épített vastag délnyugati falának szerkezetében csak szórványosan fordul elő egy-egy felületesen kifaragott kötömb; nincs kötésben a délkeleti fallal, melynek egységes síkjához egyszerűen hozzáépül. A középtájban elhelyezkedő szegmensíves fülke téglából rakott vékony homlokfalán egy régebbi befalazott kijárat nyomait őrzi. A jobb oldali falszél közelében egy második, mintegy 58×47 cm-es, ezúttal félköríves záródású fülke található, melynek záradékmagasságától lefele a jobb oldali falszakasz vastagsága megközelítőleg 25 cm-t csökken. Ez a kiképzés a visszafaragott téglavégek alapján utólagosnak tekinthető. Homokos-mesztes vakolatrétegének károsult részeit cementes vakolattal egészítették ki, felületét egy okkeres, majd egy erre felvitt fehér mészréteg borítja, az utóbbira egy szürke glett tevődik rá, melyet későbbi glettelések és budaiföld alapú festéregek követnek.

¹²⁴ Veress Endre: *Bethlen Gábor fejedelem ifjúsága*. Erdélyi Múzeum 1914/31. 312.

A helyiség négyfiókos (2+2) dongaboltozata téglából épült, melynek felületét, a felmenő falakhoz hasonlóan, mész és cement alapú vakolattal, majd mész és budai-föld alapú festékrétegekkel vonták be.

Külső homlokzatok

Az északnyugati homlokzat

Falazatának rakásánál vegyesen használtak követ és téglát. A homlokzat középtengelyében kialakított csúcsíves kapu bal oldalán található ablak felett a téglator-melékekkel kevert cementes vakolattakaró eltávolításával csúcsíves keretbe írt romantikus stukkódísz maradványai kerültek elő.

Az északkeleti homlokzat

A mész alapú habarccsal összeillesztett köböl és téglából rakott fal bal oldali negyede rizalitszerűen visszaugrik. Az így keletkezett sarokfelület alsó szakaszához egy meglehetősen szabálytalan falmaradvány illeszkedik, felette az F5 északi falának oszlopa látható.

A többi homlokzathoz hasonló módon, e falfelületet is sötétökker, helyenként kárminvörös tónusba átmenő diszperziós festéssel fedett cementes vakolat borítja.

A délkeleti homlokzat

A vegyes összetételű homlokzati falat megközelítőleg 2,5 m magasságban hármas téglasorból kialakított félkör keresztmetszetű övpárkány tagolja. Az északkeleti saroktól megközelítőleg 3,2 m-re a falszövetben egy függőleges vonalú elválás észlelhető, mely a párkány téglasorainál is jelentkezik. A párkány alatt húzódó mezőben egy félköríves pinceablak, tőle balra pedig két lőrés kapott helyet; a két utóbbi nyílását téglabefalazás zárja el, akár a felső mező bal oldali kókeretes ablakát.

A homlokzatot cementes vakolat fedi, az alsó falzónában fröcskölt bevonattal. Az okkeres diszperziós festékréteg alatt egy korábbi világoskék árnyalatú festés nyomai fedezhetők fel.

A délnyugati homlokzat

Az alsó falrészek vegyesen, meszes habarccsal kötött, törtkőből és téglából, a felső része kizárolag téglából épült. A felület középtengelyének tájékán a falat teljes magasságban kettéosztó függőleges elválás figyelhető meg, az elválastól jobbra eső mezőt keskenyebb téglasorokból kialakított párkány tagolja, a bal oldali mezőben a párkány maga hiányzik, helyén egy korábbi, a falszövetben jól kirajzolódó ajtó küszöbének nyomait találtuk meg. Ez utóbbi kutatásakor az egykor nyílás rézsűjét bélélő beforduló vakolatmaradványai is előkerültek.

Báró Bornemisza Ignác és Pál közötti osztálylevél, Görgényszentimre, 1752. november 8.¹²⁵

Primo. Jól lehet én nékem Bornemisza Ignácznak úgy járt elmém, hogy az illyei kastély az divisorok intézése szerént designált két részben osztassék kivált azért, hogy annak is inkább alkalmatasság ne adassék az bal itiletre, tudniillik, hogy magamnak inkább kedveztem mindenazon által.

Én Bornemisza Pál qua valens minden injuria nélkül, kedvem és jó akaratom szerént így egyeztem meg: hogy azon kastély jussan egészen bátyám uramnak és maradékinak, nekem pedig Bornemisza Pálnak, és léendő maradékinak, azon divisióban ki intézett kastélyon kívül levő fundusok pro curia adassanak, his conditionibus:

Hogy azon fundusak zálagas summája ex restantiis primum defalcáltassék, és avval azon fundusak váltassanak ki, az több restantia két fele szólvan.

Az kastélyba való épület ahhoz értő aestimatorok által becsültessék meg conscientiose és azon becsűnek fele árat tartozzék bátyám uram nékem Bornemisza Pálnak pénzül refundálni, az mi pénzbe került, úgy mint kőmivesek fizetése etc. az materialéknak penig ugyan felit in similibus iisdem materialibus.

Az halastó helyiben más halastó hasonló helyet tartazzék bátyám uram assignálni, és haszan vehető karban állítani.

Ha az új curialis helyben nem lehetne pinczét az víz miatt ásatni tartazzék bátyám uram ha másutt olyas hely nem találhatnák az kastélyban is pincének való helyet assignálni.

Az curialis praerogativák egyik curiat szintén úgy illesszék mind az másikat, nem különbén ha az elromlat kastélyért az ország valamit bonificálna, abból is egyiknek annyi része légyen mint a másiknak.

Az divisióval intézet úgy csűrőskert és majorháznak való hely adassék az új curiához vicinitatis causa, az régi, az kastélyhoz maradjon, úgy az majorház, úgy mint azon által, hogy haszanló épületek erectiójában pro justo et aequo concurályon bátyám uram.

Az veteményes kert maradjon egészen az új curiához ellenben az kastély mellett nap nyugat¹²⁶ felől lévő kert maradjon a kastélyhoz, mely ugyan nem aequivalens, de atyafiságason kévántam én Bornemisza Ignácz öcsém uramnak abban kedvezni.

2-do. [...] fogadó, korcsoma házak communibus sumptibus conserváltassanak és légyenek közösek.

3-tio. [mészárszék, sokadalomak]

4-to. A rév hajót communibus sumptibus tartván annak proventussa két fele oszaljék.

¹²⁵ Br. Bornemisza Lt., 146/15 (régi szám 4994). A Bornemisza család levéltára (Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága) csak elvétve tartalmaz Marosillyére vonatkozó iratokat. A család illyei birtokaира vonatkozó iratanyag, melyet Illyén őriztek, valószínűleg a Hunyad megyei települést a 19–20. században ért viszontagságokban semmisült meg.

¹²⁶ Kihúzva: észak.

5-to. Ami ezen kívül való több jóságnak fel osztását illeti az divisorok intézése, meg választására hagyván öcsém uramnak e szerént egyeztünk meg: minthogy a kastély is az litera A-val signált nyílba vagyon, azon nyíl jussan nékem Bornemisza Ignácznak és maradékimnák, az B-vel signált nyíl penig az új curialis hellylel együtt amint feljebb meg van írva nékem Bornemisza Pálnak, és léendő maradékimnák. [...]

Görgény Szent Imreh, 8 Novembris 1752.

L.S. B. Bornemisza Ignatz, mp.

L.S. B. Bornemisz Pál, mp.

Közbeszélt: Kovács Zsolt

A marosillyei várhoz kapcsolódó emlékek

Márgai-sírkő

A környéken birtokos Márgai Menyhért¹²⁷ hasonnevű fiának mészkő sírkőlapja, bal alsó sarkában sérült, jelenleg másodlagos helyen, a római katolikus templom déli falában van.

Antikva betűs felirata:

HIC TVMVLATVS EST [ME]
LCHIOR MARGAI IVNIOR
FILIVS EGREGY Q(uon)DAM ME
LCHIORIS MARGAI SENI
ORIS MAGISTRI CVRIAЕ¹²⁸
SERENISSIMI REGIS POLO
NIAE AC PRINCIPIS T[RA]JN
SILVANIAE ETC. OBYT ANNO
AETATIS SVAE 14 MENSE
IVNY 1581 IVSTVS
[.]JVACVMQVE MORTE
[P]RAEOCCVPATVS FVERIT
[I]N REFRIGERIO ERIT
[P]RAECIOSA EST IN CONS
PECTV DOMINI MORS
[S]ANCTORVM EIVVS[!]
[DOMI]NO CHRISTI CVNCT
[.....] SEPVLCRHA PATER
[.....] PRISTINA TVNC
[.....]CORPORE MEM
[.....]JNT¹²⁹

¹²⁷ A Szörény vármegyében birtokos család a török előretörése elől húzódik Erdélybe. Vö. Káz-mér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század*. Budapest, 1993. 707. 1555-ben Márgai oláhbrettyei és környékbeli egyéb birtokait Petrovics Péterhez való csatlakozása miatt ruszkai Dobó Domokosnak adományozzák. A Hunyadmegyei... 10/1899. 76.

¹²⁸ 1561–62-ben görgényi udvarbíró, 1572-ben is udvarmester (Hofmeister). Vö. *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése*. Gyűjtötte és közrebocsátja Veress Endre. I. (1556–1575). Kolozsvár, 1944. 129, 174.

¹²⁹ Az ae kettőshangzók és a fverit ve-je kapcsolt.

Bethlen-harang a református templomban

Az id. Bethlen István által a gyulafehérvári fejedelmi ágyúöntőház legismertebb mesterével, a braunschweigi Anton Utennel¹³⁰ a marosillyei református egyház számára öntetett harangot Debreczeni László a helyi református templom nagyharang-jaként írja le.

Felirata:

Fent: MIT GOTTES HILFE GOS(s) MICH ANTONI VTEN VON
BRVNSVICK IN WEISSENBVRG A(nno) D(omini) 1646.

Lent a peremen:

SPECTABILIS AC MAG(nificus) D(omi)N(u)S D(ominus) STEPHANVS
BETHLEN DE IKTAR SVPR(emus) ET PERPET(uus) COM(es) COMIT(atibus)
HVNIAD ET MARAMAROSIENSIS HANC CAMPANAM FVNDIT [!?]!¹³¹ IN
VSIBVS SACR(ae) ECCL(esiae) ILLIEN(sis) A(nno) D(omini) 1646.¹³²

¹³⁰ Utetről l. Makkai László: *Adatok I. Rákóczi György tüzérségének a történetéhez*. Hadtörténelmi Közlemények, 1954; Détsky Mihály: *A sárospataki ágyúöntőház története*. Technikatörténeti Szemle. 1971. 71–72, 138–139, 144. Patay Pál: *Corpus campanarum antiquarum Hungariae*. Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt. Bp., 1989. 98.

¹³¹ Fudit.

¹³² Erdélyi Református Egyházkörület Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár. Debreczeni–Darkó gyűjtemény, 142.

Bastionul Roșu din Ilia

(Rezumat)

Materialele cuprinse în volumul de față sunt rezultatele cercetărilor din anul 2002, legate de pregătirea proiectului de restaurare și de revitalizare a monumentului din Ilia (jud. Hunedoara). Acestea s-au născut în urma confruntării mărturiilor cuprinse în izvoarele scrise, referitoare la cetatea din Ilia cu rezultatele cercetării monumentului, publicarea lor, punând la dispoziția cercetării – potrivit intențiilor urmărite de Fundația de Istoria Culturii „Entz Géza” – un bogat material privind civilizația Principatului Transilvaniei în epoca premodernă.

Cetatea de la Ilia este menționată de documente începând cu mijlocul secolului al XV-lea. Proprietarii săi din secolul al XVI-lea au fost membrii familiei Dienesi, descendenți direcți ai acestui neam, amintit încă din secolul al XIII-lea în legătură cu acest domeniu important din comitatul Hunedoara.

După ce turci au ocupat în 1552 cetatea Lipovei, Ilia a devenit o cetate de graniță. Ca să corespundă noii sale funcții, cetatea a fost fortificată cu un inel de apărare bastionar, iar după stingerea pe linie bărbătească a familiei proprietare, domeniul i-a revenit din voia principelui Ștefan Báthory (1571–1586) lui Wolfgang Bethlen de Iktár (1530–1590). El a fost cel care prin construirea Bastionului Roșu în 1582 a închegat noua incintă. Acest bastion mai puțin expus și mult mai redus ca dimensiuni, a fost destinat, de la bun început, locuirii și decorat nu numai cu ancadramente sculptate din piatră, dar și cu o pictură decorativă exterioară. Din inventarele domeniului, întocmite în perioada 1640 și 1713, reiese că inelul bastionar de fortificație realizat între 1552 și 1582, îmbunătățit și în secolul următor cuprindea un turn de locuință de origine medievală și un conac construit după anul 1629. Primul dintre acestea, Turnul, constituia locuința proprietarilor: într-o parte dintre încăperile sale a văzut lumina zilei în 1580 Gabriel, fiul lui Wolfgang Bethlen, viitorul principe al Transilvaniei (1613–1629). Locul nașterii principelui a fost marcat prin așezarea unei plăci comemorative cu blazon și inscripție, realizată la Cluj în anul 1627. Conacul mai comod, care a preluat funcția turnului de locuință, a fost construit de către Ștefan, fratele mai mic al principelui. În anul 1670 stările transilvănene au dispus demolarea celorlalte trei bastioane împreună cu zidurile din piatră ale cetății, ca acestea să nu poată servi drept o bază de operații militare garnizoanei turcești din Lipova. Pe atunci domeniul aparținea deja strânepotilor din familia Thököly ale lui Ștefan Bethlen. În preajma anului 1678 conacul a fost amplificat de către Emeric Thököly, viitorul principe al Transilvaniei. Domeniul a fost achiziționat în 1716 de către Ioan Kászoni, vicecancelarul Transilvaniei, întemeietorul familiei baronale Bornemisza de Kászon. Descendenții săi au demolat turnul de locuință și conacul. Pe locul acestora s-au ridicat către răspântia secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea magazia de grâne a castelului, respectiv către 1848 castelul (actualul Spital orășenesc) baronului Ignație Bornemisza. Ca o consecință a acestor refaceri conștiința istorică locală încă din secolul al XIX-lea confundase Bastionul Roșu cu locul de naștere al lui Gabriel Bethlen. În anii de după 1850 bastionul cercetat a fost refăcut în stil romantic, iar după refacerea din 1909 a fost așezată placă comemorativă modernă.

The Red Bastion from Ilia

(Abstract)

The studies included in the present volume resulted of the research work carried out prior to the restoration and revitalization of the monument from Ilia (Hunedoara county) in 2002. Their inferences were made after resembling the written documents with the surveys from the building site. The “Entz Géza” Foundation considers the publishing of this generous material useful not only for the history of art but also for all investigators of the culture of early modern ages in Transylvania.

The fortress from Ilia appears first in documents at the middle of the 15th century. The members of the Dienesi family, direct offspring of the clan mentioned already in the 13th century in connection with this important domain in the Hunedoara County, were its owners in the 16th century.

After the Turkish had occupied the fortress from Lipova in 1552, Ilia became a frontier-fortress. To suit its new function the building site was added a fortified ring with corner-bastions, and later, as the sword-side of the owner family had died out, prince Stephen Báthory (1571–1586) donated the domain to Wolfgang Bethlen. The latter built in 1582 the fourth bastion, the so-called Red Bastion, which unlike the other three was constructed to suit also residential functions and received decorations like Renaissance carvings and outside painting. The inventories of the domain from between 1640–1713 reveal that a mansion-house built after 1629 and medieval donjon also stood inside the walls of the fortress. The latter one was originally the residence of the owners. The son of Wolfgang Bethlen, Gabriel (prince of Transylvania between 1613–1629) was born in one of its rooms and in the memory of this event the prince’s younger brother placed a memorial tablet in 1627. Probably the same Stephen Bethlen, the prince’s brother, built the mansion-house, which took over the residential functions of the donjon. To avoid the fortress being used as a military base by the Turkish enemy from Lipova the states of Transylvania ordered in 1670 the demolition of the three bastions of the fortress and the walls joining them. By that time the domain was being owned by Stephen Bethlen’s the great-grandchildren, the Thököly family, and after 1678 Emeric Thököly – later prince of Transylvania enlarged the mansion-house. John Kászoni, vice-chancellor of Transylvania and parent of the Bornemisza baron family from Kászon, acquired the domain in 1716. His offsprings had demolished the donjon and the mansion-house. The grain-storehouse of the castle was built on their place at the turning of the 18–19th centuries, then the present mansion around 1848. As a consequence of these reconstructions the popular knowledge has misknown the Red Bastion for the birth-place of Gábor Bethlen for the 19th century. After 1850 the Red bastion was restored in romantic style, then after another restoration in 1909 the modern memorial-tablet was placed.

